
Tekijä Kiia Beilinson

Työn nimi Valkoinen oletusasetus. Miten visuaalisen viestinnän suunnittelu osallistuu ylläpitämään rakenteellista rasismia Suomessa?

Laitos Media

Koulutusohjelma Visuaalisen viestinnän suunnittelu

Vuosi 2019

Sivumäärä 98+16

Kieli suomi

Tiivistelmä

Maisterinopinnäytetyöni tutkii, kuinka visuaalinen viestintä osallistuu ylläpitämään rakenteellista rasismia. Taustoitin aihetta käymällä läpi visuaalisen viestinnän yhteyttä rasismiin historiasta nykypäivään. Tarkastelen erityisesti valkoisuuden valtapositiota ja valkoista etuoikeutta suhteessa normeihin ja "oletusasetuksiin" yksilön ja yhteiskunnan tasoilla. "Oletusasetukset" näyttäytyvät paitsi ideologisina, poliittisina ja symbolisina, myös konkreettisina standardeina visuaalisen suunnittelun instituutioissa, työkaluissa ja lopputuotteissa.

Lisäksi esittelen visuaalisen viestinnän ammattilaisille keväällä 2019 teettämäni identiteettikyselyn, jonka tuloksia analysoin kirjallisuusaineistoani vasten. Identiteettitutkimuksessa kartoitin suomalaisten alalla työskentelevien henkilöiden etnisiä identiteettejä sekä näkemyksiä ja asenteita koskien muun muassa alan keskinäistä moninaisuutta sekä representaation monipuolisuutta työn tuotteissa.

Ammennan työssäni *dekonstrukttiivisen* ja *dekolonisoivan* tieteenfilosofian suuntauksista tarkastelllessani rakenteellisen rasismin ja valkoisuuden ristiriitaisuuksia. Tavoitteenani on ymmärtää ja oppia purkamaan länsimaista ajattelua läpäiseviä kolonialistisia valtasuhteita, syrjiviä käytäntöjä ja neutraaliksi asetettuja näkökulmia. Kyselyanalyysin ja kirjallisuuslähteiden avulla pyrin vastaamaan tutkimuskysymykseeni *"Miten visuaalisen viestinnän suunnittelu osallistuu ylläpitämään rakenteellista rasismia?"*. Päätelmäosiossa pohdin suunnittelijan valtaa suhteessa muutokseen.

Avainsanat valkoisuus, rasismi, rakenteellinen rasismi, institutionaalinen rasismi, etnisyyt, identiteetti, stereotyytit, representaatio, eurosentrisyys, kolonialismi, dekolonisointi, visuaalinen kulttuuri, visuaalisen viestinnän suunnittelu, kriittinen suunnittelu, graafinen suunnittelu, kuvitus, valokuvaus, mainonta, valta, vastuullisuus

---

Author Kiia Beilinson

Title of thesis The white preset. How is visual communication design contributing in structural racism in Finland?

Department Media

Degree programme Visual Communication Design

Year 2019

Number of pages
98+16

Language Finnish

Abstract

In this master's thesis I research on the ways visual communication design is contributing in structural racism

I base my thesis on theory and examples of the ways visual culture has been involved in racism throughout history as well as in the present days. I put a lot of focus on whiteness, white supremacy and white privilege as norms and "presets" on individual and societal levels. These "presets" are considered ideological, political, symbolic and concrete, as they exist also in design institutions, tools and products.

I present an identity questionnaire for Finnish visual communication designers I carried through in spring 2019 and observe the results aside of my chosen literary reference material and theory. In the questionnaire I have mapped out the ethnic identifications of the professionals in the field of visual communication design in Finland as well as their attitudes and opinions considering diversity and representation among the profession and the outcomes of visual communication design.

I reach towards *deconstructive* and *decolonising* research methodologies in investigating the cross-roads and joints of structural racism, whiteness and visual communication design. I point out on the colonial power relations, discriminative practises and "neutral" perspectives of the Western societies in order to understand how to deconstruct them. Via the questionnaire analysis and written reference theory I strive to answer my research question: "*How is visual communication design contributing in structural racism?*". In my conclusions I discuss designer's power in relation to chance.

Keywords *whiteness, racism, structural racism, institutional racism, ethnicity, identity, stereotypes, representation, eurocentism, colonialism, decolonising, visual culture, visual communication design, critical design, graphic design, illustration, photography, advertising, power, responsibility*

Valkoinen oletusasetus

Miten visuaalisen viestinnän suunnittelu
osallistuu ylläpitämään
rakenteellista rasismia Suomessa?

Kiia Beilinson

Taiteen maisterin opinnäytetyö (TaM)
Visuaalisen viestinnän muotoilu
Taiteen, suunnittelun ja arkkitehtuurin laitos
Aalto-yliopisto
2019

Abstract

Keywords: *whiteness, racism, structural racism, institutional racism, ethnicity, identity, stereotypes, representation, eurocentism, colonialism, decolonising, visual culture, visual communication design, critical design, graphic design, illustration, photography, advertising, power, responsibility*

In this master's thesis I research on the ways visual communication design is contributing in structural racism

I base my thesis on theory and examples of the ways visual culture has been involved in racism throughout history as well as in the present days. I put a lot of focus on whiteness, white supremacy and white privilege as norms and "presets" on individual and societal levels. These "presets" are considered ideological, political, symbolic and concrete, as they exist also in design institutions, tools and products.

I present an identity questionnaire for Finnish visual communication designers I carried through in spring 2019 and observe the results aside of my chosen literary reference material and theory. In the questionnaire I have mapped out the ethnic identifying of the professionals in the field of visual communication design in Finland as well as their attitudes and opinions considering diversity and representation among the profession and the outcomes of visual communication design.

I reach towards *deconstructive* and *decolonising* research methodologies in investigating the crossroads and joints of structural racism, whiteness and visual communication design. I point out on the colonial power relations, discriminative practises and "neutral" perspectives of the Western societies in order to understand how to deconstruct them. Via the questionnaire analysis and written reference theory I strive to answer my research question: "*How is visual communication design contributing in structural racism?*". In my conclusions I discuss designer's power in relation to chance.

Tiivistelmä

Asiasanat: valkoisuus, rasismi, rakenteellinen rasismi, institutionaalinen rasismi, etnisyys, identiteetti, stereotyypit, representaatio, eurosentrisyys, kolonialismi, dekolonisointi, visuaalinen kulttuuri, visuaalisen viestinnän suunnittelu, kriittinen suunnittelu, graafinen suunnittelu, kuvitus, valokuvaus, mainonta, valta, vastuullisuus

Maisterinopinnäytetyöni tutkii, kuinka visuaalinen viestintä osallistuu ylläpitämään rakenteellista rasismia. Taustoitin aihetta käymällä läpi visuaalisen viestinnän yhteyttä rasismiin historiasta nykypäivään. Tarkastelen erityisesti valkoisuuden valtapositiota ja valkoista etuoikeutta suhteessa normeihin ja ”oletusasetuksiin” yksilön ja yhteiskunnan tasoilla. ”Oletusasetukset” näyttäytyvät paitsi ideologisina, poliittisina ja symbolisina, myös konkreettisina standardeina visuaalisen suunnittelun instituutioissa, työkaluissa ja lopputuotteissa.

Lisäksi esittelen visuaalisen viestinnän ammattilaisille keväällä 2019 teettämäni identiteettikyselyn, jonka tuloksia analysoin kirjallisuusaineistoani vasten. Identiteettitutkimuksessa kartoitin suomalaisten alalla työskentelevien henkilöiden etnisiä identiteettejä sekä näkemyksiä ja asenteita koskien muun muassa alan keskinäistä moninaisuutta sekä representaation monipuolisuutta työn tuotteissa.

Ammennan työssäni *dekonstruktiivisen* ja *dekolonisoivan* tieteenfilosofian suuntauksista tarkastellessani rakenteellisen rasismin ja valkoisuuden ristiriitaisuuksia. Tavoitteenani on ymmärtää ja oppia purkamaan länsimaista ajattelua läpäiseviä kolonialistisia valtasuhteita, syrjiviä käytäntöjä ja neutraaliksi asetettuja näkökulmia. Kyselyanalyysin ja kirjallisuuslähteiden avulla pyrin vastaamaan tutkimuskysymykseeni ”*Miten visuaalisen viestinnän suunnittelu osallistuu ylläpitämään rakenteellista rasismia?*”. Päätelmäosiossa pohdin suunnittelijan valtaa suhteessa muutokseen.

Sisällysluettelo

Abstract 3

Tiivistelmä 5

Johdanto 9

Ongelma 15

Tutkimuskysymyksen esittely 15

Käsitteitä ja ilmiöitä 16

Taustoitus 25

Rakenteellinen rasismi Suomessa 25

Rakenteellinen rasismi taiteessa, suunnittelussa ja mediassa 32

Tutkimuksen menetelmät 51

Identiteettikysely 53

Toteutustapa ja otanta 53

Kyselyn tarkoituksien ja eettisyyden pohdintaa 55

Tutkimusanalyysi 61

Perustiedot 61

Etnisyys 62

Työ ja etnisyys 67

Estetiikka, tyylit ja representaatio 78

Positiot ja etuoikeudet 84

Päätelmät 95

Jatkopohdintaa 99

Vallan ja muutoksen nelikenttä 100

Kysymyksiä 101

Lähteet 103

Liitteet 109

Johdanto

Visuaalisen viestinnän suunnittelun maisterin opinnäytteen tutkielmassani tarkastelen rakenteellista ja institutionaalista rasismia ja valkoisuuden käsitettä sekä sitä, kuinka visuaalinen viestintä osallistuu rasismin ylläpitämiseen. Lisäksi käsittelen visuaalisen viestinnän suunnittelijoiden etnisiä identiteettejä ja etnisyyden vaikutuksia suunnittelijoiden tekemään työhön Suomessa. Tutkimusaineistoni on toimittamani identiteettikysely ammatissa toimiville suomalaisille visuaalisen viestinnän suunnittelijoille, jota analysoin tutkimuskirjallisuuden kautta sekä graafisena suunnittelijana alalla toimiessani tekemieni empiiristen havaintojen ja kokemusten pohjalta.

Visuaalinen kulttuuri, kuten markkinointi- ja mediaviestintä, muokkaa ja ylläpitää normeja yhteiskunnassamme. Institutionaalinen ja rakenteellinen rasismi on päivittäin läsnä paitsi visuaalisessa myös eletyssä kulttuurissamme koulutuksesta työelämään. "Skandinaavinen estetiikkamme" kumpuaa eurosentrisestä, kolonialistisesta ja valkoisesta taidehistoriasta ja sen varaan vannovat suunnittelijat ovat pääasiassa valkoisia. Representaatiot visuaalisen kulttuurimme tuotteissa ovat yhtä yksipuolisia, siis valkoisia, kuin niiden tuottajatkin. Visuaalinen kulttuuri muokkaa ja ylläpitää tiettyjä narratiiveja ja tiettyjä todellisuksia jättäen toiset huomiotta. Tämä on yhteydessä siihen, ketkä toimivat luovina suunnittelijoina, mainostoimistojen ja mediatalojen johtajina, nykyisyyden ja tulevaisuuden visionääreinä visuaalisen viestinnän muotoilun alalla.

Empiirisen kokemukseni perusteella suomalainen suunnittelukenttä on tällä hetkellä hyvin valkoinen, eikä sitä tiedosteta alalla kovin laajasti. Valkoisuuden hegemoniaan liittyvä, pääasiassa tiedostamaton institutionaalinen ja rakenteellinen rasismi vaikuttaa paitsi päivittäisessä kanssakäymisessä, myös alan koulutuksessa ja työelämässä sekä työn tuotoksissa. Pääosin valkoinen ammattikuntamme päättyy työn kautta toisintamaan normatiivisia ja syrjintää ylläpitäviä ajattelumalleja osana visuaalista kulttuuriamme. Haluan tutkielmani myötä avata tätä diskurssia suunnittelijoiden parissa ja herättää visuaalisen viestinnän suunnittelijoiden ammattikuntaa havainnoimaan ja kyseenalaistamaan omia positiotaan, alan valkoisuutta ja monille edelleen näkymättömiä syrjiviä rakenteita. Tutkimusmateriaalina käytän lähdekirjallisuuden lisäksi keväällä 2019 toteuttamaani identiteettikyselyä, jonka avulla pyrin kartoittamaan mm. etnisen identifioitumisen nykytilaa ja etnisyyteen liittyviä asenteita ammatissa toimivien visuaalisen viestinnän suunnittelijoiden keskuudessa.

Tutkielmani puitteissa käsitän visuaalisen viestinnän suunnittelun alan osaksi visuaalisen kulttuurin kenttää. Visuaalinen kulttuuri käsitetään osaksi yhteiskuntaa laajemmin ja tämän vuoksi olen kääntynyt tutkimuskirjallisuut-

ta kartoittaessani viestintä- ja mediatutkimuksen kirjallisuuden lisäksi muun muassa yhteiskuntatieteiden, kulttuurintutkimuksen ja sosiologian tieteenalojen puoleen. Tiedostan samalla vahvasti oman amatööripositioni tutkijana ja yhteiskuntatieteilijänä. Tarkistelen aiheitani ensisijaisesti muotoilukoulutuksen saaneena visuaalisen viestinnän suunnittelun ammattilaisena. Tästä positios- ta käsin pohdin lisäksi visuaalisen viestinnän suunnittelun suhdetta yhteiskun- taan.

Olen valinnut tutkielmani lähdeaineistoikseni mm. Richard Dyerin, Robin DiAngelon, Peggy Macintoshin, Vesa Puurosen ja Leena-Maija Rossin tekste- jä, siis monien valkoisten kirjoittajien kirjoituksia liittyen rasismiin ja valkoisuu- teen. Koen toki ongelmallisena sen, että olen päätynyt rasismia käsittelevässä tutkielmassani referoimaan nimenomaan valkoisia kirjoittajia, jotka ovat tietysti teorioistaan pohjimmiltaan kaiken velkaa lukuisille rodullistetuille edeltäjilleen ja opettajilleen – Kimberle W. Crenshaw, Angela Davis, Frantz Fanon, Audrey Lorde, bell hooks, Toni Morrison, Edward Said, Stuart Hall, Sara Ahmed, Homi K. Bhabha ja Chandra M. Talpade heistä vain muutamia mainitakseni. Haluan korostaa, että suurin kiitos ja kunnia rasismien tutkimuksesta ja ymmärtämi- sestä kuuluu erityisesti niille lukuisille rodullistetuille akateemikoille, kirjoittajil- le, tieteilijöille, taiteilijoille ja aktivisteille, jotka ovat kirjoittaneet analyyttisesti kokemastaan sorrosta elinehtonaan jo vuosikausia, ja joita alamme vihdoon kuulemaan. Samalla tiedostan kirjoittavani tutkielmaani valkoisuudelle, jolloin valkoisten ajattelijoiden näkökulma aiheeseen on nähdäkseni oleellinen. Osa- syy siihen, että rasismia ei ole toistaiseksi onnistuttu kitkemään maailmas- ta liittyy nimenomaan valkoisten ihmisten haluttomuuteen ja kyvyttömyyteen nähdä omaa valkoisuuttaan, tunnistaa rasismia rakenteellisenä konstruktiona ja olla aktiivisesti purkamassa tuota valkoisuuden itsensä kehrittelemää sorto- rakennetta.

Lähteiden lisäksi käytän tutkielmani aineistona jonkin verran liitteitä, jois- ta osa on visuaalisia. Aihepiiriini liittyvän arkaluontoisuuden huomioonottaen olen tehnyt tietoisien päätöksen viitata myös joihinkin visuaalisiin lähteisiin, joi- ta en aio tähän tutkielmaan liittää kuvina. Perustelen päätöstäni pyrkimyksellä oppia olemaan toisintamatta joillekin lukijoille mahdollisesti haitallisia, stereo- tyyppejä, rasistisia, traumoja laukaisevia tai muuten häiritseviä kuvia tutkiel- mani yhteydessä. Näissä tapauksissa ohjaan lukijan alaviitteen avulla esimer- kiksi googlaamaan kuvan annettujen hakusanojen avulla niin halutessaan. Valintani toimikoon paremman käytännön puutteessa ehdotuksena mahdol- lisesti arkaluontoisen visuaalisen materiaalin viittauskäytännöksi kirjallisen tutkimuksen puitteissa niissä tilanteissa, kun vaikkapa sisältövaroitusten (eng. *trigger warning*) käyttö ei ole käytännössä muuten mahdollista ja kun yleisöllä on oletettavasti pääsy internetiin omilta päätelaitteiltaan.

Tarkastelen tutkielmassani kriittisesti¹ suomalaisen visuaalisen viestinnän suunnittelun alalla esiintyviä etnisyyteen liittyviä toiminta- ja ajattelumalleja. Pohjustan tutkielmaani avaamalla tutkielmassa toistuvia käsitteitä lukijalle, perehtymällä rakenteellisen ja institutionaalisen rasismien ja syrjinnän nykytilaan ja esittelemällä sen erilaisia ilmenemismuotoja visuaalisessa kulttuurissa. Menetelmät -osiossa kartoitan ammattikuntaa toteuttamani identiteettikyselyn avulla sekä esittelen tutkimuksessa hyödyntämiäni menetelmiä sekä tieteenfilosofisia kiinnittymiä; lainaan ajattelun tapoja *sosiaalisen konstruktivismin*² ja *dekolonisaation*³ tieteenfilosofisista suuntauksista. Analyysi -luvussa tulkitseen identiteettikyselyyn saamieni 286 anonyymien vastauksen kirjoa, alan valkoisuutta, asenteita suhteessa etnisyyteen sekä erilaisia tapoja kokea etninen identiteetti suhteessa työhön. Analysoin kyselytutkimusaineistoa lähdekirjallisuutta vasten yhdistellen *hermeneuttisen*-, *fenomenografisen*- ja *diskurssianalyysin* menetelmiä keskenään.

Ammatissa toimiville visuaalisen viestinnän suunnittelijoille teettämäni identiteettikyselyni tavoitteena on kartoittaa ammattikuntamme etnisiä identiteettejä ja tarkastella erityisesti alan valkoisuutta Suomessa suhteessa rakenteelliseen rasismiin. Tutkielmani puitteissa en pyri käsittelemään rasismia kaikessa laajuudessaan, selittämään rasismia sen kaikessa monimutkaisuudessaan tai ratkaisemaan rasismiin liittyviä kysymyksiä. Sen sijaan pyrin tutkimaan ja tuomaan esiin miten visuaalisen viestinnän suunnittelun keinoin ylläpidetään yhteiskunnallisia normeja, kuten valkoisuuden hegemoniaa ja rakenteellista rasismia. Toteutin identiteettikyselyn ja kirjoitan tutkielmani suomen kielellä. Tämä on minulta tutkijana tietoinen valinta ja keino rajata tutkielmani käsittelemään nimenomaan Suomen kontekstia ja suomalaista suunnittelukenttää. Koen lisäksi tarpeelliseksi käyttää ja koostaa nimenomaan suomenkielistä terminologiaa aiheen tiimoilta paikallisen kentän keskustelun tueksi.

Tutkielmani päätelmäosiossa pyrin tarkastelemaan kyselyn tuloksia suhteessa hypoteesiini (suomalainen suunnittelukenttä on tällä hetkellä hyvin valkoinen, eikä sen syitä ja seurauksia tiedosteta alalla kovin laajasti) ja tutkimuskysymykseeni (miten visuaalisen viestinnän suunnittelu osallistuu ylläpitämään rakenteellista rasismia Suomessa?).

Tutkimusanalyysin kautta selvitän, että valkoinen visuaalisen viestinnän ala on Suomessa pääasiassa valkoinen, mutta syyt siihen ei ole yleisesti selvillä. Valkoisuutta ei tunnisteta etnisyytenä tai ajatella etuoikeutena alalla ko-

1 Kriittisen tutkimusmenetelmän lähtökohtana on kyseenalaistaa tutkimuskohdetta pyrkimyksenä oikeudenmukaisempien ja parempien rakenteiden ja järjestysten tuottamiseen ja vakiinnuttamiseen.

2 Sosiaalinen konstruktionismi tarkoittaa tieteenfilosofista suuntausta, jossa tiedon, todellisuuden ja sen rakenteiden ja ilmiöiden nähdään muodostuvan sosiaalisessa ja kielellisessä vuorovaikutuksessa.

3 Kolonisaation perintönä normalisoituneista ajattelumalleista, kuten länsimaisesta ylemmyydetunnosta ja rodullistamisesta poisoppimista ja ajattelun tietoista korjaamista.

vin tietoisesti. Diversiteetin puuttuminen, representaation yksipuolisuus suunnittelun tuotteissa ja alan homogeenisuus on sen sijaan yleisemmin tiedossa. Yleinen tahtotila vaikuttaa olevan, että Suomessa olisi vastaisuudessa kaikin tavoin monimuotoisempi suunnittelijakenttä tekemässä monimuotoisempaa suunnittelua. Länsimaisiin, valkoisiin ihanteisiin perustuvan ”skandinaavisen suunnittelun” estetiikan ihanne elää kuitenkin vahvassa niin suunnittelijoiden kuin asiakkaidenkin parissa, joka saa puolestaan kyseenalaistamaan alan valmiuden värittää visuaalista kulttuuriamme tulevaisuudessa.

Päätelmäosiossa keskityn vallan ja muutoksen määrittäisiin suhteessa visuaaliseen kulttuuriin ja visuaalisen viestinnän suunnitteluun. Kyseenalaistan muutoksensietokykymme ja potentiaaliimme luoda uutta ja kuvitella kuvitella toisin ja haaveilen visuaalisesta viestinnän kulttuurista, joka oppii paitsi tekemistään virheistä, myös tunnistamaan valtansa ja suhtautumaan siihen vastuullisesti.

Lopuksi listaan jatkokysymyksiä pohdittavaksi ja käytettäväksi työkaluna monipuolistamisemman ja etnisesti sensitiivisemmän suunnittelukentän, työ- ja opiskeluyhteisön saavuttamiseksi tulevaisuudessa.

POSITIOINTI

Rasismi ja etninen identiteetti voivat olla henkilökohtaisia ja sensitiivisiä aiheita, tämänhetkisessä keskustelukulttuurissamme suoranaisesti tabuja. Rasisista henkilökohtaisen tekee oma positio ja perspektiivi suhteessa ilmiöön. Rasismin kokemus rasismia kokeneena on aivan toisenlainen kuin ulkopuolisen käsitys rasismista. Rasismia tuleekin tarkastella sen kaikista ilmenemis- muodoista ja perspektiiveistä käsin ymmärtääkseen sen koko kompleksisen systeemin. Luultavasti tästä syystä rodullistetuksi tulevat akateemikot ovat aikoinaan aloittaneet valkoisuuden tutkimuksen tieteenalan.

Koen tarpeelliseksi positioida itseni aiheen tutkijana perusteellisesti, jotta lukija voisi paremmin ymmärtää oman suhteeni ja kokemusmaailmani suhteessa aineistoon ja toisaalta perustellakseni motivaationi aiheen tutkijana.

Positioni aiheen parissa on vähintäänkin kaksijakoinen. Olen ammatiltani graafinen suunnittelija ja visuaalisen viestinnän suunnittelun maisteriopiskelija, joten edustan työni ja koulutukseni kautta tutkimuskohdettani, visuaalisen viestinnän suunnittelijakuntaa ja -alaa. Etninen identiteettini on yhtä aikaa, tai kontekstista riippuen, valkoinen ja ei-valkoinen, *person of color* (myöhemmin p.o.c.). Olen syntynyt Suomessa, puhun suomea äidinkielenäni, olen Suomen kansalainen ja asun ja työskentelen Suomessa. Olen siis samanaikaisesti suomalaisen (visuaalisen) kulttuurin ”tuottaja” ja ”tuotos”, sen ”kuluttaja”, katsoja, kokija, sille altistuva, sen kasvattama, siitä vaikuttunut ja sen jatkuvassa myötävaikutuksessa elävä. Tätä tutkielmaa kirjoittaessani pyrin tarkastelemaan aihetta niin sanotusti ulkopuolelta, mutta positiiooni nähden en voi väit-

tää olevani objektiivinen suhteessa tutkimuskohteeseeni enkä liiemmin usko sen olevan ylipäättään mahdollista, Donna Harawayn sijoittuneen tiedon (eng. *situated knowledge*)⁴ käsitteeseen viitaten.

Positioin itseni tutkielmassani lähtökohtaisesti ilmiön tutkijaksi, ymmärtäen kuuluvani myös osaksi tutkimukseni kohdetta. Koen, että positioni on käsittelemäni aiheen kannalta samaan aikaan ongelmallinen ja oleellinen, sillä toivoisin että valkoisuuden aiheuttamia epäkohtia ja muita tasa-arvokysymyksiä opitaan purkamaan valkoisuudesta käsin; sietämään epämukavuutta ja kaaosta, käsittelemään häpeän ja syyllisyyden tunnetta, perehtymään ilmiöiden perimmäisiin syihin ja kyetä toimimaan tietoisena tästä kaikesta, hyvittämään vääryyksiä, kuuntelemaan, kunnioittamaan, antamaan tilaa ja olemaan ratkaisematta asioita muiden puolesta.

Kuten mainittua, etninen identiteettini suomalaisena visuaalisen viestinnän suunnittelijana Suomessa on siis liukuva ja kontekstisidonnainen. Olen sukujuuriltani suomalainen; molemmat vanhempani ovat kasvaneet Espoossa ja lähisuku isoisovanhempia myöten on kotoisin eri puolilta eteläistä Suomea. Minulla on kuitenkin "vahva pigmentti" ja rusketun esimerkiksi nopeasti auringossa. Ihoni on sävyltään aavistuksen oliivinen, hiukseni ovat kiharat ja kuten silmäni, väriltään tummanruskeat. Kasvonpiirteitä olen perinyt oletettavasti vanhemmiltani, enkä osaa sen kummemmin analysoida mihin ne voisivat etnisesti viitata. Isän puolen sukuni on juutalaista. Isäni on sinisilmäinen ja vaaleahiuksinen. Äitini on puolestaan ruskeasilmäinen, tummahiuksinen ja suomalaisesti ilmaistuna "tapakristitty".

Olen tätä tutkielmaa kirjoittaessani lisäksi heterosuhteessa elävä cis-sukupuolinen nainen. Olen perusterve, kehoni on toimintakykyinen ja hoikka. Tulen keskiluokkaisesta perheestä, olen työkykyinen ja korkeakoulutettu enkä kärsi vakavista mielenterveyden häiriöistä. Minulla on ystäviä, rahaa ruokaan ja jaettu, tilava vuokra-asunto Helsingin keskustassa vaikka olenkin pienituloinen. Minulla ei ole lapsia, mutta toimin huoltajana Romaniasta adoptoidulle lemmikkikoiralle. Esimerkiksi näiden ominaisuuksieni puolesta mahdun mooneen normiin, eli olen yhteiskunnan näkökulmasta sosiaalisesti etuoikeutetussa asemassa moneen muuhun ihmiseen nähden. Olen kuitenkin ollut pakotettu ajattelemaan identiteettiäni, ulkonäköäni ja etnisyyttäni Suomessa koko elämäni ajan. Tietyissä tilanteissa tai tiloissa koen meneväni täysin valkoisesta kantasuomalaisesta, ja toisissa koen tulevani rodullistetuksi, toiseutetuksi tai itse itseni määritellen ruskeaksi, *person of coloriksi* (myöhemmin p.o.c.). Koulutusasteeni edetessä, monikulttuurisesta peruskoulusta erityislukion kaut-

4 Donna Haraway puhuu esseessään *Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective* (1988) feministisestä tieteestä tutkimuksen tekemisestä, jossa hylätään ajatus tutkijan neutraaliudesta objektiivisena tieteilijänä, korostetaan katsomisen tapaa ja kehollisuutta tietämisen tapana ja positoidaan tutkija johonkin objektiivisen ja subjektiivisen katsomisen välille, ajattelemaan yksilönä "muiden kanssa".

ta taideyliopistoon olen saanut todistaa opinahjojeni kalpenevan aina edellisestään. Työelämässä huomaan hälyttävän usein olevani oman ammattikuntani edustajien joukossa *ruskein*, tilan ainoa p.o.c.

Juutalainen perimäni ja identiteettini vie minut väkisin lähelle rasismien lähihistoriaa eurooppalaisessa kontekstissa. Toisen maailmansodan aikaiset tapahtumat ovat olleet elettyä todellisuutta vielä isovanhemmilleni, ja lukiessani tai katsoessani historian kuvauksia holokaustista samaistun automaattisesti rodullisen vainon kohteeseen, noin kuuteen miljoonaan murhattuun ihmiseen. Vaikka suhteeni juutalaisuuteen uskontona on hyvin maallinen ja suhtautumiseni juutalaisuuteen ”kansakuntana” hyvinkin kompleksinen, juutalaisuus etnisyytenä, osana perimääni sekä juutalaista yhteisöä maailmanlaajuisesti on kiistämätön osa identiteettiäni ja maailmankatsomustani.

Olen kohdannut rasismia, kiusaamista ja syrjintää ulkonäköni tai uskonto-kulttuurini vuoksi lähinnä lapsuudessa ja nuoruudessa. Aikuisiällä etnisyyteeni ja ulkonäköni liittyvä suhtautuminen on muuttanut muotoaan salonkikelepoiseen suuntaan; minut nähdään pääasiassa ”eksoottisena” ja korkeintaan udellaan mistä olen kotoisin. Minusta saatetaan kiinnostua tai olla kiinnostumatta ulkonäköni, etnisyyteni tai sukunimeni vuoksi. Tällainen niin sanottu ”positiivinen syrjintä” on yleensä hyväntahtoista tai tahatonta, eikä siinä siksi koeta olevan mitään väärää. *Eksotisointi* on kuitenkin yhdenlainen *rakenteellisen rasismien* aiheuttama ilmiö, jossa tehdään selväksi, että olen erilainen kuin muut, poikkean kansallisesta normista, enkä alun perin, tai lopulta, kuulu tänne Rossi 2009.

Ollessani kaikesta huolimatta *riittävän* valkoinen (eng. *passing*) mm. Dyer 1997, Puuronen 2011, DiAngelo 2019, en kovin usein kohtaa rakenteellisen rasismien negatiivisia ilmiöitä tai vakavia rajoitteita. Olen päässyt opiskelemaan yliopistoon ja osaksi erilaisia harrastus- ja kulttuuriyhteisöjä, olen ystäväystynyt ja rakastunut moneen kertaan, olen työllistynyt urallani kiitettävästi, olen allekirjoittanut vuokrasopimuksia omalla sukunimelläni (joka on sekin monen korvaan ”erikoinen”, mutta ei välttämättä kuitenkaan *liian* erikoinen). Olen suomenkielinen, Suomessa syntynyt ja kasvanut, *riittävän* valkoinen ruskea suomalainen – siis etnisesti valtavan etuoikeutettu henkilö. Suhteellisen vähäiset kokemukseni rakenteellisesta rasismista kuitenkin muistuttavat minua säännöllisesti toisestani sekä kaikista niistä ihmisistä, jotka eivät itseni tavoin mahdu täysin tai ollenkaan valkoisuuden normiin. Monelle ei-valkoiselle suomalaiselle rakenteellinen rasismi aiheuttaa hankaluuksia, turvattomuutta ja vakavia esteitä arjessa ja elämässä päivittäin (European Union... 2018).

Ongelma

Tutkimuskysymyksen esittely

Oma kokemukseni suunnittelualasta on aina ollut hyvin valkoinen, vaikken yli 10-vuotiseen suunnittelijauraani nähden vielä kovin pitkään olekaan ollut asiasta tietoinen tai kyennyt ilmiötä sanoittamaan. Oma kokemukseni alalle kouluttautumisesta on konkreettisesti havainnollistanut sen, että mitä korkeammalle alalla kouluttaudun, sitä valkoisemmaksi instituutiot ympärilläni etnisyydeltään muuttuvat. Ei-valkoisia visuaalisen viestinnän suunnittelun kollegoitani Suomessa voin laskea yhden käden sormin.

Koko Hubaran alulle paneman *Ruskeat tytöt median*⁵ ilmestymisen myötä, vuodesta 2017 alkaen, on valkoisuuden hegemonian tarkastelu ollut suomalaisessa mediaympäristössä ja visuaalisessa viestinnässä huomattavasti helpompaa. Oma tuttavapiiriini onkin aina ollut etnisesti moninainen ja monikulttuurinen, mutta medianäkymä ympärilläni ei ole vastannut todellisuuttani. Missä suomalaiset ei-valkoiset äänet ja kehot oikein ovat? Missä suomalaiset, ei-valkoiset opiskelijatoverini ovat? Entä kollegat?

Tämä on johtanut pohtimaan, kuinka yleisesti rodullistamista ja haitallisia, rasisia stereotypioita päädytään toistamaan visuaalisen viestinnän keinoin mediassa ja markkinoinnissa vuosi toisensa jälkeen samalla, kun ei-valkoisten kehojen poissaoloa, valkoista hegemoniaa, ylläpidetään kaikessa arkisessa, ”tavallisesa”, ei-rodullistamiseen liittyvässä kuvastossa. Olen kiinnostunut tutkimaan tämän havainnon yhteyttä ammattikuntamme moninaisuuteen tai sen puutteeseen.

Lisäksi minua kiinnostaa avata diskurssia rasismista sosiaalisena konstruktiona ja nimenomaan sen rakenteellista, sisäistettyä ja hienovaraisista ilmentymistä yhteiskunnassa, mediassa ja visuaalisessa kulttuurissa. Globalisaation myötä vauhdilla muuttuvassa maailmassa koen usein ahdistusta, ihmetystä, hämmennystä ja jopa kansallisen häpeän tunnetta siitä, kuinka hitaasti rakenteet Suomessa muuttuvat. Mikäli rasismia halutaan ryhtyä purkamaan, meidän visuaalisen viestinnän ammattilaisten olisi opittava tiedostamaan rakenteellinen ja kulttuurinen rasismimme, löydettävä työkaluja sen käsittelyyn ja purkamiseen ja päätettävä aktiivisesti toimia toisin työssämme.

Tutkimuskysymykseni onkin, miten visuaalisen viestinnän suunnittelu osallistuu ylläpitämään rakenteellista rasismia Suomessa?

⁵ Verkkosivut: <https://www.ruskeattytot.fi/>

Käsitteitä ja ilmiöitä

Tässä kappaleessa avaan lyhyesti joitakin tutkielmassa toistuvia käsitteitä ja ilmiöitä pyrkimyksenäni tarkentaa, minkälaisia asioita tutkielman aiheeseen liittyy ja kuinka ne tämän tutkielman puitteissa ymmärretään.

VISUAALINEN KULTTUURI

Länsimainen kulttuuri on korostuneen visuaalinen, verrattuna muita aisteja, kuten puhetta ja kuulemista korostaviin oraalisiin kulttuureihin. Mediatutkija Janne Seppänen avaa visuaalisen kulttuurin käsitettä teoksessaan *Visuaalinen kulttuuri*. Seppäsen mukaan visuaalisuus on asioiden silmin havaittavia ominaisuuksia ja näkyvää todellisuutta, mutta myös mielikuvia, kielellisiä vertauskuvia ja kuvallisia fantasioita. Kulttuuri puolestaan on ihmisen toimintaa, jossa tiedostaen tai tiedostamatta rakennetaan ympäristöä ja luodaan siihen merkityksiä. Visuaalinen kulttuuri on siis näköaistiin nojaavaa merkitysten välittämistä ja tämän toiminnan silmin havaittavia tuotteita, kuten erilaisia julkisuuden kuvastoja, joilla luodaan ja ylläpidetään merkityksiä. Kaupunkikulttuurissa kuvallisuutta kehystetään katseen ohjaamiseksi ja katsottavaa kuratoidaan kaupallisten intressien ohjaamana. Seppänen 2005

Taidehistorioitsija W.J.T. Mitchellin mukaan visuaalisuus muotoutuu taiteen teknologian ja median esittämien sosiaalisten käytäntöjen lisäksi näkemisen eettisten, poliittisten, esteettisten ja epistemologisten arvostusten kautta. Visuaalisen kulttuurin tutkimuksen tehtävänä osana yhteiskuntatieteitä ja kulttuurintutkimusta on puolestaan tarkastella laajemmin sitä, kuinka visuaalinen kulttuuri rakentuu ja minkälaisia opittuja historiallisia ja kulttuurisia tekijöitä siihen liittyy. Johansson 2007

VISUAALINEN VIESTINTÄ

Visuaalisen viestintä, eli erilaiset katsomalla aistittavat viestinnän muodot, kuten erilaiset kartat, kyltit, opasteet, teippaukset, julkaisut, painotuotteet, mediakuvastot, digitaaliset käyttöliittymät, televisio-ohjelmat ynnä muut viestintämateriaalit julkisissa ja yksityisissä tiloissa, on osa visuaalisen kulttuurin kuvastoa esimerkiksi kuvataiteen ja teatterin ohella. Visuaalinen viestintä on ihmisten välistä visuaalista kieltä ja kuvallista kommunikaatiota, jossa merkkejä, symboleja, värejä ja kuvia yhdistellään erilaisten ajatusten ja ideologioiden välittäjänä tai välineenä.

Visuaalisen viestinnän suunnittelijoiden ammattijärjestön Grafian kuvauksen mukaan visuaalisen viestinnän suunnittelijat ovat esimerkiksi graafisia suunnittelijoita, kuvittajia, markkinointiviestinnän ja sähköisen kuvaviestinnän suunnittelijoita, lehtien ja kirjojen ulkoasusuunnittelijoita, sekä alan opettajia ja tutkijoita. Grafia.

Visuaalisen kulttuurin kuvastot ovat aina poliittisia kuvastoja, sillä niitä tuotetaan yhteiskunnassa ja niihin kytketään aina jotain merkityksiä sulkemalla joitain muita merkityksiä ulkopuolelle. Poliittisuus viittaa valintoihin, joilla tuotetaan visuaalisia järjestyksiä eli päätetään mikä ansaitsee tulla nähdäksi ja mikä päätetään painaa näkymättömiin. Merkittävä osa visuaalisen viestinnän kuvastoista muodostuu median välittämänä, johon toki sosiaalisella medialla ja visuaalisen kuvaston tuottamisen osittaisella siirtymisellä kenen tahansa käsiin on ollut käänteentekevä vaikutus. Kuvallisuus onkin myös itseilmaisun väline, jonka on merkitystä identiteettien rakentumiseen ei sovi aliarvioida. (Seppänen 2005)

VISUAALINEN TEKNOLOGIA JA KATSOMISEN TAVAT

Taidehistorioitsija Svetlana Alpers on kirjoittanut 1600-luvun hollantilaista maalaustaidetta käsittelevässä tutkimuksessaan *The Art of Describing* 1983, katseen ja katsomisen merkityksestä olennaisena osana visuaalista kulttuuria. 1990-luvun aikana visuaalinen kulttuuri on toiminut kattokäsitteenä eri tieteenalojen visuaalisista ilmiöistä kiinnostuneille tutkijoille. Alpersin mukaan visuaalisen kulttuurin puitteissa kuvia tulee aina tarkastella osana muuta kuvallisuutta, kuviin liittyviä teknologioita ja yhteiskunnassa vallitsevia katsomisen tapoja. (Berger 1972, Butler 1990, Seppänen 2001; 2005)

Valo on tietävästi merkittävä tekijä länsimaisessa visuaalisessa kulttuurissa, sillä valon koetaan edesauttavan näkemistämme, siis hyödyttävän visuaalista kykyämme aistia. Ihminen ja erilaiset taiteen ja viestinnän teoriat, tekniikat ja teknologiat väriopista lähtien ovat olleet paitsi riippuvaisia myös obessoituneita valosta. Esseessään *Maaailman valo* (eng. *The Light of the World*) Richard Dyer lainaa historioitsija Donald Lowen ajatusta *valon kulttuurista* osana suurempaa modernin länsimaisen kulttuurin luonteenpiirrettä, joka arvottaa näkemisen muiden aistien yläpuolelle. Dyer perehtyy tarkemmin valon symboliikan ja teknologian vaikutuksesta rasismiin, kun kaikki käytössämme oleva visuaalisen viestinnän teknologia, kuten kamerat, valaisutekniikka, ohjelmistot ja niiden oletukset on rakennettu valkoisuuden standardille. (Dyer 1997)

IDENTITEETTI

Identiteetti viittaa ihmisen käsitykseen itsestään. Identiteetin muodostaminen on henkilökohtainen ja poliittinen prosessi, joka kestää läpi elämän. Identiteetti muodostuu tarkastelemalla itseä suhteessa ympäristöön, muihin ihmisiin ja olentoihin ja onkin siten historiallisesti ja sosiaalisesti, ei biologisesti määrittyvä. Ihminen voi identifioitua tai samaistua toisiin ihmisiin tai ryhmiin ja samalla irtautua toisista. Identiteetti on omaa ja ympäristön pohdintaa ja tulkintaa siitä, mitä identiteetti milloinkin on. (Said 1995, Hall 1999, Hannula 2003, Seppänen 2005)

Identiteettipoliitiikka perustuu erilaisten identiteettien välisten erojen poli-

tiikkaan. Siirtomaa-aikainen rotuoppi on esimerkki identiteettipoliittisesta työkalusta, joka kehiteltiin perustelemaan ja oikeuttamaan valkoista ylivaltaa ja kolonisaatiota arvottamalla etnisten ryhmien välisiä näkyviä eroavaisuuksia ja luomalla rodullisia hierarkioita *niin sanottujen "rotujen" välille*. Puuronen 2011

ETNISYYS

Kansainvälisen väestölaskentasuosituksen mukaan etnisyys perustuu etnisen ryhmän omaan käsitykseen historiallisesta ja alueellisesta tai valtiollisesta alkuperästä. Muita etnisyyttä määrittäviä tekijöitä on esimerkiksi ryhmän oma käsitys tietyistä kulttuurisista piirteistä kuten kielestä ja uskonnosta sekä tavoista ja elämäntavasta. Etnisyys ilmenee samastumisena yhteen ihmisryhmään ja erottautumisena muista ryhmistä. Sen sijaan ihmisen biologinen perimä tai niin sanottu "rotu" ei ole etnisyyden peruste vaan etnisyystiedon tulisi aina perustua henkilön omaan ilmoitukseen. Nieminen 2013 Niinpä toisen ihmisen etnisyyttä, kuten suomalaisuutta, ei ole mahdollista eikä suositeltavaa määritellä kenenkään puolesta.

Stuart Hallin ¹⁹⁹⁹ mukaan etnisyys toimii vastinparina nationalismille ja kansallidentiteetille, "kuvitelluille yhteisöille". Hallin mukaan emme synny kansallisella identiteetillä, vaan se muodostuu osana *representaatiota* ja suhteessa siihen.

NIIN SANOTTU "ROTU"

Siirtomaa-aikaista, pseudo-tieteellistä rotuoppia tai "ihmisrotuja" ei ole olemassa geneettisessä tai biologisessa mielessä, vaan niin sanottu "rotu" on *sosiaalinen konstruktio*. Niin sanottu "rotu" (eng. *race*) on kuitenkin oleellinen termi rasismista keskusteltaessa, sillä sen avulla voidaan kuvata ja tutkia historiallisesta rotuopista peräisin olevaa *sosiaalista rodullistamista*, jota esiintyy edelleen erilaisia etnisiä ryhmiä kohtaan.

RODULLISTAMINEN

Rodullistaminen on Robert Milesin kehittäämä käsite ja käytäntö, jossa joistakin ihmisen piirteistä tulee yhteiskunnallisesti tärkeitä. Rodullistamalla ihmisiä luokitellaan erilaisiin, hierarkisesti omaa ryhmää alempiin rodullisiin hierarkioihin perustuen heidän ulkoisiin tai muihin piirteisiin. Puuronen 2011, s. 20 Rodullistamalla oikeutetaan rasismia ja luodaan rasistisia stereotypioita ja ennakkoluuloja.

Terapeutti Michaela Moua kertoo rodullistamisen tapahtuvan vaiheittain. Ensin ihmiset jaotellaan ulkoisten piirteidensä perusteella ryhmiin ja sitten heidät erotellaan fyysisesti ja psykologisesti. Eri ryhmiin liitetään määritteleviä ominaisuuksia, kuten ennakkoluuloja ja stereotypioita, joiden pohjalta siirrytään syrjivään ja rasistiseen toimintaan ja lopuksi ryhmiin liitetään vahva

uskomus siitä, että ominaisuudet ovat ryhmän jäsenten keskuudessa pysyviä totuuksia. Kaikkien koulu? 2019c

Rodullistaminen tapahtuu siis Suomessa yleisesti valkoisuudesta käsin ja kohdistuu *näkyviin vähemmistöihin*. Käytännöllistä rodullistamista tapahtuu lisäksi muun muassa väestötilastoinnissa. Ideologinen rodullistaminen puolestaan viittaa rotu-käsitteen käyttöön erilaisissa puhetavoissa. Rodullistamiseen liittyy ”toisen” määrittäminen ja samalla määrittäjän itsen suhteuttaminen ”toiseen”, jolloin se on myös identiteetin rakentamisen prosessi. Myös sosiaalisia ongelmia voidaan rodullistaa, jolloin syyttävä katse käännetään yhteiskunnan rakenteista tai valtaväestön harjoittamasta syrjinnästä kohti vähemmistöjä. Rodullistamalla esimerkiksi kulttuurille tai uskonnonle voidaan antaa pysyviä piirteitä, joita käytetään poliittisesti hyväksi. Rodullistaminen vaikeuttaa siten rakenteellisten ja poliittisten syiden tunnistamista ja estää niihin puuttumista.

Puuronen 2011, s. 20-21

P.O.C., PERSON OF COLOR

Person of color, lyhyemmin p.o.c. tai poc, on termi, jolla kuvaan tutkielmani puitteissa useimmiten muita kuin valkoisia ihmisiä. Tiedostan, että termi on (etenkin suomenkielisen tutkielman puitteissa) kömpelö ja epätäydellinen, eikä se käänny luontevasti suomen kielelle. Se on kuitenkin vähiten huono toistaiseksi käsillä olevista käsitteistä (kuten *rodullistettu*, *ei-valkoinen*, *värillinen*), joilla on taipumus vertautua rodulliseen normiin, valkoisuuteen. P.o.c. sisällyttää itseensä kaikki muut visuaalisen etnisyyden sävyt paitsi valkoisuuden.

REPRESENTAATIO

Representaation tärkeyttä identiteetin muodostamisessa ei voi liikaa korostaa, sillä identiteetti rakentuu itsen esittämisen ja kuvallisuuden kautta. Käytännössä se tarkoittaa sitä, että näkee ympärillään samaistuttavia esimerkkejä toimijuudesta. Seppänen 2005

Representaation tasoja voi olla monenlaisia, se voi käsittää itsensä kaltaisia esikuvia, kuten alallaan menestyneitä julkisuuden henkilöitä, joita ihailla tai arvostaa tai sitten arkisempaa kuvastoa: tavallisia, itsen kaltaisia ihmisiä tekevässä tavallisia asioita. Representaation avulla voidaan nähdä, mikä on kenel-lekin mahdollista ja tavoiteltavaa. Rodullistava tai rasistinen representaatio voi olla esimerkiksi sellaista, missä ei-valkoisia ihmisiä esitetään stereotyyppisesti esimerkiksi hädänalaisina tai muussa ei-valkoisuutta korostavassa kuvastossa. Myös se, että geneerisessä ja arkisessa, ”tavallisuutta” esittävällä kuvastossa näytetään pääasiassa valkoisia ihmisiä, on yhtä lailla rodullistavaa representaatiota ja ylläpitää rakenteellista käsitystä valkoisuudesta normina, johon muut vertautuvat.

Representaation puutteesta, rodullistamisesta ja rasismista suomalaisessa yhteiskunnassa ja mediassa ovat viime vuosina kirjoittaneet, puhuneet ja käsitelleet lukuisat suomalaiset p.o.c.:it, kuten kirjoittaja Maryan Abdulkarim (*mm. Image, Yle*), koreografi Sonya Lindfors (*mm. Helsingin sanomat, Voima*), terapeutti Michaela Moua (*mm. Yle uutiset*), toimittajat Renaz Ebrahimi (*mm. Radio Helsinki, Yle Kioski, Random Life*), Susani Mahadura ja Yagmur Özbergan (*mm. Yle Puhe*), sekä kirjailija Koko Hubara (*mm. Ruskeat tytöt, Kirkko&kaupunki*), jonka blogin pohjalle perustettu Ruskeat tytöt media ^{Ruskeat tytöt} onkin ryhtynyt konkreettisesti korjaamaan representaation puutetta mediakentällä.

DIVERSITEETTI

Diversiteetti (eng. *diversity*) on synonyymi moninaisuudelle. Etninen diversiteetti tarkoittaa, että ihmisryhmän sisällä on edustettuna ihmisiä eri etnisyyksistä. Intersektionaalinen diversiteetti tarkoittaa sitä, että ryhmän sisällä on edustettuna mahdollisimman laajasti erilaisia ihmisiä eri lähtökohdista, kuten erilaisia sosiaali- ja ikäluokkia, kehoja ja toimintakykyjä, etnisyyksiä, sukupuolia, seksuaalisuuksia, kokoja ja näköjä jne.

INKLUUSIO

Inkluusio (eng. *inclusion*) tarkoittaa ulos sulkemisen vastakohtaa. Inklusiivinen toimintaympäristö pyrkii esimerkiksi tekemään toiminnasta sellaista, että se ei lähtökohtaisesti sulje ulos tai syrji minkäänlaisia ihmisryhmiä. Julkisissa tiloissa inklusiivisuus voi tarkoittaa esimerkiksi käymälöiden saavutettavuutta pyörätuolilla, ääniohjausta, pisteopastusta ja sukupuolisensitiivisyyttä.

RASISMI

Rasismi on *sosiaalinen sopimus ja rakenne*, joka on kehitetty tarpeesta perustella valkoisten eurooppalaisten harjoittama kolonialismin aikainen sorto ja orjuutus muita etnisiä ryhmiä kohtaan. Rasismi ei ole solvauksia tai tekoja, vaan sisäistetty yhteiskunnallinen *systeemi*, ajattelutapa ja järjestys, joka vaikuttaa meidän kaikkien ajatteluun, kohtaamisiin ja toimintaan yhteiskunnassa *rakenne*teellisesti ja usein tiedostamattamme. Yksittäiset rasistiset tapahtumat ja teot ovat puolestaan rasistisiin *ennakkoluuloihin* perustuvaa *syrjintää*. Perinteensä mukaisesti rasismi edelleen hyödyttää valkoisuutta muiden etnisyyksien kustannuksella ja esittää valkoisuuden ylempiarvoisena, näkymättömänä ja normaalina, johon kaikki muu vertautuu toisena (eng. *other*). Seppänen 2005, Puuronen 2011, DiAngelo 2018

Rasismilla viitataan ainoastaan ihonväristä ja etnisyydestä johtuvaan syrjintään. Muunlainen syrjintä on syrjintää, ei rasismia.

“VÄRISOKEUS”

“Värisokeus” (eng. “*color blindness*”) on Suomessakin yleinen postmodernistinen, idealistinen ja hyvin valkoinen näkökulma rasismiin, jossa rodullisesta valtapositiosta käsin kieltäydytään näkemästä ja tunnustamasta muita etnisyyksiä, väriä ja niin sanottua “rotua” ja käsitetään kaikki ihmiset samanarvoisina ihonväriin katsomatta. “Värisokeus” on kuitenkin haitallista rasismien purkamiseen tähtäävässä toiminnassa useastakin syystä. Se ensinnäkin väheksyy tai muuttaa näkymättömäksi rasismia kokevien kokemuksen rasismista; vain valkoisella ihmisellä on varaa värisokeuteen, sillä rasismi ei kohdistu häneen, ei rajoita hänen elämäänsä eikä siten ole valkoiselle välttämätöntä nähdä ja tarkastella. DiAngelo 2018

Toisekseen “värisokeus” tukahduttaa mahdollisuuden keskustella, kuunnella ja oppia rasismista ja rasismikokemuksista. Osaksi rasismikokemuksen poispyyhkiminen (eng. *erasure*) on edesauttanut sitä, että sanasto etnisyydestä puhumiseen on Suomen kielessä vajavainen ja joutuu turvautumaan anglismeihin ja erilaisiin kömpelöihin kiertoilmauksiin, joka puolestaan lisää väärinymmärtämisen riskiä ja rasismikeskustelun ajautumista tai ohjaamista väärille raiteille (eng. *derailing*). Rasismien tunnistaminen ja purkaminen vaatii nimen omaan sanastoa ja kykyä tunnistaa ja sanoittaa rasismia ja sen erilaisia ilmentymismuotoja ja rasistisia käytäntöjä, jotta niihin voidaan puuttua ja niistä voidaan oppia pois. DiAngelo 2018

DEKOLONISAATIO

Psykiatri ja filosofi Frantz Fanon on kirjoittanut, että dekolonisaatio on *historiallinen prosessi*, jota ei voi määrittää ymmärtämättä tapahtumia, jotka antavat sille historiallisen muodon ja sisällön Tuck & Yang 2012, s.2. Dekolonisaatio tarkoittaa nimensä mukaisesti kolonisaation vaikutusten – sisällyttäen itseensä myös patriarkaalisen ja kapitalistisen ajattelun – purkamista ajattelussamme sekä luopumista valkoisesta ylemmyydestä ajattelun standardina.

Tutkijaliiton ajattelun dekolonisointiin tähtäävän esitelmäkutsun kuvauksessa tarkennetaan lisäksi, kuinka “*universaaliksi ja neutraaliksi asetettu valkoinen näkökulma ja sen tuoma valta ainoana ‘oikeana’ tiedon muotona syrjäyttää toisenlaiset tiedon tuotannon ja historian kertomisen tavat subjektiivisina tai politisoituneina*” Tutkijaliitto 2019.

EUROSENTRISYYS

Eurosentrisyys (eng. *eurocentricity* tai *Western-centrism*) on termi, jolla kuvataan kolonialistista näkökulmaa ja ajattelutapaa, joka keskittää ja nostaa valkoisen länsimaisen kulttuurin, tieteen, taiteen ja tavan ajatella kaiken muun yläpuolelle, ainoaksi totuudeksi.

VALKOISUUS

Yhdysvaltalaisen sosiologin W.E.B. DuBois'n 1990-luvulla alullepanema valkoisuuden tutkimus (eng. *study of whiteness*) kohdistuu muun muassa valkoiseen identiteettiin, valkoiseen ylivaltaan sekä ideologioihin, joita käytetään ylivallan oikeuttamiseen, kuten rasismiin. Rasismi tuottaa rotujärjestelmän, joka vaikuttaa kaikkiin yhteiskunnan jäseniin. Valkoisuuden nimeäminen on välttämätöntä, jotta se voidaan tunnistaa osana rassistista rotujärjestelmää. Valkoisuus on etnisyys muiden etnisyyksien rinnalla ja valkoiset ihmiset ovat muiden ihmisten tavoin myös etnisiä.

Tutkija ja aktivisti Ruth Frankenbergin mukaan valkoisuus (eng. *whiteness*) viittaa yhteiskunnallisiin asemiin, jotka on tuotettu historiallisesti, poliittisesti ja kulttuurillisesti ja joihin liittyy alistus- ja hallintasuhteita. Valkoisuudella tarkoitetaan valkoisten ihmisten sosiaalisesti ja poliittisesti etuoikeutettua asemaa yhteiskunnassa, sekä näkökulmaa, josta valkoiset ihmiset katsovat itseään, muita ja yhteiskuntaa. Valkoisuus viittaa Suomen kaltaisissa, valtaväestöltään valkoisissa yhteiskunnissa lisäksi myös nimettöminä, huomaa-mattomina tai näkymättöminä pidettyihin kulttuurisiin käytäntöihin, tietynlaisiin yhteiskunnan "oletusasetuksiin", normeihin. Puuronen 2011, s. 29

VALKOINEN YLIVALTA

Valkoinen ylivalta, ylemmyydentunto tai ylemmyys (eng. *white supremacy*) tarkoittaa poliittista, ekonomista ja sosiaalista valta-asemaa, joka asettaa valkoisuuden keskiöön ja luo oletuksen valkoisuudesta muita etnisyyksiä parempana ja tavoiteltavana (kts. *eurosentrisyys*).

Fasistinen oikeisto tunnustaa puolestaan valkoista ylivaltaa ääri-ideologiana, joka pahimmillaan manifestoituu rassistisin motiivein tehtyinä väkivallan tekoina ja eriarvoistavina julistuksina.

VALKOINEN ETUOIKEUS

Valkoinen etuoikeus (eng. *white privilege*) liittyy sen ymmärtämiseen, että samalla kun rasismi sortaa ei-valkoisia, se hyödyttää valkoisuutta. Valkoista etuoikeutta on kaikki sellainen arkinen oleminen ja operointi yhteiskunnassa, jossa valkoisuutensa ansiosta välttyy todennäköisyydeltä tulla vaikkapa kyseenalaistetuksi, häirityksi, syrjityksi tai vähätellyksi.

Peggy Macintosh kuvaa ilmiötä "*näkymättömäksi repuksi*" täynnä etuuksia, joita ei huomaa kantavansa ennen kuin ymmärtää, että joillain toisella ei ihonvärinsä vuoksi ole samoja etuuksia. Macintosh 1988

VALKOINEN HAAVOITTUVUUS

Valkoinen haavoittuvuus (eng. *white fragility*) kuvaa sitä valkoisten ihmisten tunnereaktioiden kirjoa, minkä rasismista käytävä keskustelu ja vaikeiden

tunteiden kohtaaminen aiheuttaa; loukkaantumista, kieltämistä, selittämistä, suuttumusta, yksinkertaistamista, syyttelyä, väheksyntää, herkistymistä, syyllisyyttä jne. Valkoisella haavoittuvuudella on absurdi taipumus asettaa jopa rasismista puhuttaessa valkoisuus aina uudelleen keskiöön. DiAngelo 2018

Taustoitus

Rakenteellinen rasismi Suomessa

Rasismi on sosiaalinen konstruktio, jonka juuret ovat syvällä kolonialismissa. Siirtomaa-aikainen ”rotuoppi” ja sitä pönkittämään kehitetty darwinistinen evoluutioteoria on kehitetty perustelemaan sortoa, jota valkoiset eurooppalaiset kristityt ovat kohdentaneet ei-valkoisia, ei-kristittyjä ihmisiä kohtaan rakentaessaan valkoista ylivaltaa läpi historian. Valkoisten eurooppalaisten harjoittaman tutkimusmatkailun ja ristiretkeilyn kautta muualle maailmaan pyrittiin väkisin levittämään länsimaisia ihanteita, kuten kristinuskoa. Eurooppalaiset ihanteet ovat olleet kolonialistisen ajattelun keskiössä uusia mantereita valloittaessaan ja ovat sitä edelleen, siitä on kyse myös valkoisuuden aina keskiöön palauttavassa eurosentrisyydessä. Valkoisuus on siis valloittanut ja nimennyt valloitetut alempiarvoiseksi. Valkoisuuden symboliikka länsimaissa on vahvasti yhteydessä kristinuskoon, jossa valkoinen symboloi moraalisesti hyvää ja henkisesti pyhää ja musta puolestaan sen vastakohtia. Valkoisuus on aina tarvinnut ”toiseuden”, josta erottaa itsensä. Rasismia ei nykyisessä muodossaan olisi olemassa ilman valkoisen ylivalan tarvetta nostaa itseään muiden ihmisten yläpuolelle. Dyer 1997, Puuronen 2011

Valkoinen eurooppalainen valloittaja on siis keksinyt rasismin pönkittääkseen omia, kyseenalaisia tarkoituksiaan maailmanvalloitusprojektissaan. Vaikka orjakaupan kieltämisestä on kulunut pian toista sataa vuotta, ei rasismia ole saatu kitkettyä yhteiskunnista. Samaa siirtomaa-aikaista rotuoppi-retoriikkaa käytettiin holokaustin perusteluun vielä toisen maailmansodan aikaisessa Euroopassa vasta vuosikymmeniä sitten. Vaikka Suomi ei valtiona olekaan ollut osallinen siirtomaa-aikaisiin orjakauppoihin ja muiden mantereiden kolonisaatioon, löytyy valtiomme lähihistoriasta kiusallisen yhteneviä esimerkkejä toisen maailmansodan aikaisista liittoutumista yhä ajankohtaiseen romaniväestön ja saamelaisten kohtuuttoman epätasa-arvoiseen kohteluun ja kolonisaatioon. Rasistiset ja kolonisoivat käytännöt ovat syvällä yhteiskuntamme rakenteissa, ja konkretisoituvat arkeemme lainsäädännön tasolla asti.

Puuronen 2011

RAKENTEELLINEN, INSTITUTIONAALINEN, POLIITTINEN JA HENKILÖKOHTAINEN

Rasismi onkin olemassa yhteiskunnassamme historian myötä sisäänrakennettuna, eli rakenteellisena ilmiönä. Rasismi on ihmisen kehittämä systeemi, joka on sisäistetty osaksi yhteiskuntamme kaikkien osa-alueiden toimintaa ja

jota on siksi vaikea tunnistaa. Tästä syystä olemme kaikki omaksuneet rakenteellisen rasismien osana kulttuuria, johon olemme kasvaneet. Toisin sanoen, olemme kasvaessamme sosiaalistuneet osaksi rasistista yhteiskuntaa ja olemme kollektiivisesti sisäistäneet rasistiset hierarkiat ja käytännöt luonnolliseksi osaksi ihmisyyttä. Rasismi ei täten ole jotain, mitä yksittäinen henkilö voi valita edustavansa tai olla edustamatta. Rasismi toki manifestoituu selkeimmin ääri-ideologisina väkivaltaisina tekoina tai puheina, jolloin on helppo tehdä ero tavallisen kansalaisen ja äärioikeistolaisen uusnatsin välille; he ovat rasisteja, me emme. Todellisuudessa emme kuitenkaan voi irtisanoutua rasismista yksilöinä, sillä nimenomaan rasismi on mahdollistanut Euroopan kukoistuksen ja on siten kirjoitettu sisään mantereemme historiaan, yhteiskuntiimme ja kulttuuriimme. Niinpä voisi todeta, että koska yhteiskuntamme on rasistinen ja olemme rasistisen yhteiskuntamme kulttuurin tuotteita, olemme kaikki rasisteja, halusimme tai emme.

Vuoden 2015 Syrjinnän Eurobarometri -tutkimuksen tulosten mukaan koko EU:n alueella, kuten myös Suomessa, etniseen alkuperään perustuva syrjintä arvioidaan laajimmalle levinneeksi syrjinnän muodoksi. Suomessa 64 % vastaajista piti tätä syrjinnän muotoa erittäin yleisenä. Oikeusministeriö 2019. Vuonna 2019 Being Black in the EU -tutkimus kertoo Suomen olevan Euroopan rasistisin maa tummaihoisia ja afrikkalaistaustaisia ihmisiä kohtaan. European... 2018

Rakenteellisen rasismien ymmärtäminen ja sanoittaminen on ensisijaisen tärkeää anti-rasistisessa toiminnassa ja rasismien purkamisessa. Jos rasismien käsittää tabuna, pelkkinä ääriilikkeinä ja jotain mikä ei liity itseen, ei rasismia voi tunnistaa eikä sen purkamiseen voi osallistua. Kukaan ei kuitenkaan ole vapaa rasismista, vaan rakenteellisella tasolla se ohjaa meidän kaikkien ajattelua ja toimintaa. Valkoisuus kaiken lisäksi hyötyy rasismista, jolloin siihen puuttuminen vaikeutuu entisestään.

Terapeutti Michaela Moua selittää *Kaikkien koulu?* -podcastissa, kuinka *systemaattinen rasismi* rakentuu kolmesta rasismien muodosta: yksilötason rasismista, sisäistetyistä rasismista ja institutionaalisesta *rasismista*. *Yksilötason rasismi* on rasismien eri ilmentymistavoista ehkä helpoiten tunnistettavaa, yksilöön kohdistuvaa rasismia, kuten solvauksia tai muuta väkivaltaa. *Sisäistetty rasismi* on rasismien kohteena olevien ihmisten sisäistämää rasismia, mikroaggressioita, itseensä kohdistuvaa rasistista huumoria ja solvauksia, itsensä pienentämistä, ylisuorittamista ja erilaisia muita selviytymismekanismeja, joita rasismien kanssa elämiseen kehittänyt. Käsittelemättömänä sisäistetty rasismi aiheuttaa yleensä ahdistusta ja muita mielenterveyden häiriöitä. *Institutionaalinen rasismi* puolestaan viittaa organisaatioiden, yritysten, laitosten, virastojen ja muiden valtion instituutioiden tahallisesti tai epäsuorasti tiettyjä ihmisryhmiä syrjiviin käytäntöihin, jotka heijastuvat arvoina ja asenteina valkoisen valtaväestön käyttäytymiseen. Kaikkien koulu? 2019c

Rasismien rakenteellisuus manifestoituu kenties selkeimmin päätösvalan jakautumisena yhteiskunnan virallisissa hallintoelimissä, kuten vaikkapa eduskunnassa, elinkeinovirastossa sekä maanpuolustuksen ja valtion virkavalan johtotehtävissä. Nämä hallintoelimet ovat aina olleet pääasiassa valkoisia, miesvaltaisia, hyvin toimeentulevia ja kehoiltaan toimintakykyisiä. Institutionaalinen rasismi manifestoituu valtion instituutioissa ja virastoissa, kuten eduskunnassa, kirkossa, terveydenhuollossa, koulutuslaitoksissa ja sosiaalitoimessa. Rasismi on myös oleellinen osa identiteettipolitiikkaa, jossa päätöksiä tehdään niitä koskevien ihmisten puolesta. Syrjiminen päätöksenteossa ei aina ole tarkoituksellista, mutta se ei takaa etteivätkö ulos sulkemalla tehtävät päätökset olisi syrjiviä. Kokemusmaailman ollessa erilainen on vaikea nähdä saati motivoitua muuttamaan sortavia rakenteita, joista itse saattaa jopa hyötyä. DiAngelo 2018

Rasismi ei myöskään ole yhtä kuin ennakkoluulot. Ennakkoluulot ovat ihmiselle inhimillinen tapa yrittää jäsentää informaatiota ympäristöstämme ja kanssaeläjistämme ennen kuin kykenemme keräämään ja prosessoimaan informaatiota, siis kommunikoimaan heidän kanssaan. Rasismi sen sijaan on yleensä yksilöstä irrallinen ja joskus tiedostamaton sosiaalinen konstruktio, jonka olemassaolo ja johon kasvaminen värittää ajatteluamme ja toimintaamme yhteiskunnassa. Rasistiset ennakkoluulot ovat siis ennakkoluuloja, jotka perustuvat nimenomaan rasistisiin käsityksiin muista suhteessa itseen. Rasistisia ennakkoluuloja informoi (visuaalinen) kulttuuri, kasvatus ja yhteiskunta ympärillämme. Rasismien ymmärtäminen historiallisena ja yhteiskunnallisena ilmiönä sekä valkoisuuden roolin ymmärtäminen rasismien synnyssä ja ylläpitämisessä on välttämätöntä voidaksemme tietoisesti tunnistaa rasismien ilmenemismuotoja, toimia aktiivisesti rasistisia ennakkoluulojamme vastaan ja edistää oikeudenmukaisuutta niin omassa toiminnassamme kuin yhteiskunnassa ylipäätään. Seppänen 2005, DiAngelo 2018

Sivistyksemme perusteet, jo antiikin kreikan filosofien alustamat hyvyytemme ikiaikaiset kulmakivet, länsimaisen etiikan ja moraalifilosofian ohjaama pyrkimys *hyvyyteen* näyttävät vaikuttavan - ironista kyllä - harhaisesti käsitykseemme siitä, miten rasismi toimii, miten rasismi ilmenee ja kuka voi olla rasisti. Kristinuskon ja populäärikulttuurin myöhemmin vakiinnuttama kertomus ihmisestä mustavalkoisesti hyvänä tai pahana ylläpitää rasismikeskustelussakin illuusiota siitä, että vain läpeensä paha ihminen voi olla rasisti. Rasismikeskusteluista tuttu ääripääretoriikka kertoo samaa viestiä siitä, että kaikki ääneenlausuttu on äärimmäistä ja tolkun ihminen seisoo hiljaa keskelä, paheksuu, sulkee silmänsä ja poistaa siten itsensä rasismista ja rasismien itsestään. Syntyy käsitys, että rasismia ylläpitävät enää keskenään riitelevät "ääripäät", solvauksia avoimesti huutelevat äärioikeistolaiset ja he, joihin rasistiset solvaukset ja väkivallan uhka kohdistuu tai sitten radikaalit anti-rasistiset aktivistit ja anarkistit. Moraalisesti hyvä, "ääripäiden" väliin jäävä ihminen

ei koe olevansa rasisti eikä liioin rasismin kohde. Valkoinen, sivistynyt ja korkeakoulutettu, moraalisesti hyvä ihminen sulkee rasismin yhteiskunnallisena rakenteena itsensä ulkopuolelle ja kokee loukkauksena kaiken omaan käytöksiensä kohdistuvan kritiikin, joka viittaa mitään sen suuntaista. Hän paheksuu edelleen rasisteja ja heitä, jotka kutsuvat muita rasisteiksi, ja jatkaa elämäänsä rasismin hänelle mahdollistamista etuoikeuksista hyötyen, laput turvallisesti silmillään.

Viime vuonna perustettu, feministinen ja anti-rasistinen, rodullistettujen ehdoilla toimiva kansalaisjärjestö *Fem-R* on kirjoittanut ja keskustellut suomalaisesta rasismista erilaisten tilaisuuksien lisäksi itse ylläpitämässään blogissa. Tutkielmaa kirjoittaessani *Fem-R* julkaisi tuoreeltaan rodullistetuksi tulevan näkökulmasta suomen kielellä kirjoitetun pakinan suomalaisesta rasismista.

“Rasismia on, mutta kukaan ei ole rasisti. Rasismi leijuu irrallaan ihmisruumista, abstraktina käsitteenä jossain Jussi Halla-Ahon hiusrajan takana,” kirjoittaa Auro-ra Lemma ²⁰¹⁹ osuvan ajankohtaisesti. Pyrkimys elää rasismin vaikutuksen ulkopuolella rasistisessa yhteiskunnassa on kuitenkin yhtä paradoksaalista, kuin pyrkiä elämään kapitalismin ulkopuolella kapitalistisessa yhteiskunnassa. Rasismi, kuten seksismi, kapitalismi ja muut erilaisesta sorrosta hyötyvät yhteiskunnalliset systeemit ovat olemassa yhteiskunnassamme joka päivä, ja me yhteiskunnan asukit olemme niiden vaikutuksen alaisia ja osaltamme vastuussa niiden ylläpitämisestä, oli positiomme mikä hyvänsä. Oleellista ei ole kieltää näiden rakenteiden olemassaoloa ja häivyttää niitä tunnistamattomiin, vaan pyrkiä aina vaan tarkkaavaisemmin tunnistamaan missä, milloin ja miten ne ilmenevät, mistä ne tulevat, miten ne vaikuttavat, minkälainen toiminta niitä ylläpitää ja miten sortavia käytänteitä voisi milloinkin muuttaa.

Kaikenlainen kommunikaatio muokkaa käsityksiämme todellisuudesta. Kuvien lisäksi teksti, sisällyttäen kirjoitetun ja puhutun kielen, on merkityksellinen osa visuaalista kulturia. Se, kuinka määritämme puhuttuja sanoja vaikuttaa siihen, minkälaisia mielikuvia ne muodostavat päässämme. Miltä näyttää suomalainen? Mitä on skandinaavinen tyyli? Jopa valtiollinen yhdenvertaisuutta edustava elin käyttää syrjityistä väestöryhmistä puhuessaan kieltä, jossa näkyvät vähemmistöt – siis myös ruskeat suomalaiset – otsikoidaan lähinnä maahanmuuttajiksi. Tämä retoriikka ehdottaa ja ylläpitää käsitystä siitä, että kantasuomalainen ei voi koskaan olla etnisyydeltään muuta kuin valkoinen.

Suomalaisuus on kuitenkin empiirisen kokemustietoni mukaan oman sukupolveni puitteissa huomattavasti värikkäämpää kuin vallalla oleva käsitys suomalaisuudesta. Tutkielmani keskittyykin osaltaan ihmettelemään rodullistetuksi tulevien suomalaisten ihmisten puuttumista alallamme ja tutkimaan syitä ilmiön takana.

ETNISYYDEN TILASTOINTI SUOMESSA

Tilastokeskukseen ei valitettavasti tilastoi suomalaista väestöä etnisyyden mukaan, vaan Suomen väestötilastointi perustuu nykyisellään puhtaasti rekisteriaineistoihin, joissa määritellään mm. äidinkieli, syntyperä ja taustamaa. Kansainvälisen väestölaskentasuosituksen mukaan etnisyyden määrittely perustuu puolestaan etnisen ryhmän omaan käsitykseen historiallisesta ja alueellisesta tai valtiollisesta alkuperästä, eikä ihmisen biologinen perimä tai niin sanottu rotu ole etnisyyden peruste. Jari Nieminen kirjoittaa *Tilastokeskuksen Hyvinvointikatsauksessa* vuonna 2013 julkaistussa artikkelissaan etnisyyttiedon tilastoinnin merkityksestä. Niemisen mukaan YK:n alainen *United Nations Economic Commission for Europe (UNECE)* -järjestö on antanut vuoden 2010 väestölaskentaa varten suosituksen, jonka mukaan *”maat, joissa on useita etnisiä ryhmiä ja/tai vastikään saapuneita maahanmuuttajavähemmistöjä, voivat halutessaan kerätä tietoja väestön tai väestönosan etnisestä taustasta”,* ja huomauttaa, että etnisyyttiedot *”ovat tärkeitä kulttuurisen monimuotoisuuden ja etnisten ryhmien yhteiskunnallisen aseman ymmärtämiseksi sekä syrjinnän vastaisen politiikan määrittelyssä ja seurannassa.”* United... 2006. Tämä YK:n alaisen järjestön määritelmä on kuitenkin niin yleinen, että valtioilla on vapaus tulkita etnisyyttä omien kansallisten tarpeidensa mukaan. Nieminen 2013

Tilastokeskuksen sivuilta löytyy kuitenkin jonkin verran статистиikkaa esimerkiksi ”Suomessa syntyneistä ulkomaalaistaustaisista” ihmisistä, siis toisen polven maahanmuuttajista Suomessa, joiden molemmat vanhemmat ovat ulkomailla syntyneitä. Etsiessäni tietoa eri etnisten ryhmien koulutustaustoisista ja työllistymisestä ammatteihin ymmärsin, että vertailukelpoista статистиikkaa on hankala löytää. Tilastokeskus käyttää tilastoissaan jaottelua ”suomalais-taustaisiin”, joilla vähintään toinen vanhemmista on syntynyt Suomessa, ja ”ulkomaalaistaustaisiin”, joiden molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla. Esimerkiksi artikkelissa *Ulkomaalaistaustaiset työelämässä* haastateltavista käytetään edellämainittua määrittelyä Sutela, 2015. Ennen vuotta 1970 syntyneiden, muuta kuin suomea, ruotsia tai saamea äidinkielenään puhuvien henkilöiden on tilastollisesti päätelty olevan ”ulkomaalaistaustaisia”. Samaa kielimäärittelyä sovelletaan vuonna 1970 tai sen jälkeen Suomessa syntyneisiin ihmisiin, joiden kummastakaan vanhemmasta ei ole väestötietojärjestelmässä tietoa. Äidinkielenä voi rekisteröidä kuitenkin vain yhden kielen kerrallaan. SVTa

Tilastokeskuksen tilastojen henkilöt saattavat siis olla etniseltä identiteetiltään mitä tahansa; ”suomalaistausta” pitää sisällään etnisyyden määritelmiä käytännössä täysin valkoisesta kantasuomalaisesta suomalaisille vanhemmille syntyneeseen ruskeaan ihmiseen tai muihin etnisiin vähemmistöihin identifioituviin suomalaisiin. Samoin tutkimuksen ”ulkomaalaistaustaiset” saattavat olla Suomessa syntyneitä ja kasvaneita, itsensä suomalaisiksi identifioivia,

suomea äidinkielenään puhuvia valkoisia tai ei-valkoisia henkilöitä, tai sitten vastikään muualta Suomeen muuttaneita ihmisiä.

Etnisen identiteetin tarkastelun kannalta rekisteriin ilmoitettu kieli tai henkilön oma tai vanhempien synnyinmaa ei vielä anna kovin kattavaa informaatiota. Pasi Saukkonen onkin kirjoittanut Tilastokeskuksen toimittamaan verkkojulkaisuun *Tieto & trendit* artikkelin nykyisen rekisteröinnin haasteista, puutteista ja aukoista sekä monikulttuurisuuden tilastoinnin uudistamisen tarpeesta. Artikkelissaan Saukkonen muistuttaa, että *“etninen identiteetti ja yhteenkuuluvuus tai alkuperätietoisuus eivät välttämättä yhdisty kieleen tai kulttuuriin kovin vahvasti tai joissain tapauksissa eivät lainkaan”* ja toisaalta myös *“itseään suomalaisina pitävillä ihmisillä on useita kieliä, uskontoja, tapoja ja traditioita.”* Saukkonen 2016

PORTINVARTIJOITA KOULUTUKSESSA JA TYÖELÄMÄSSÄ

Etnisyyden tilastoinnin puutteellisuudella on muun muassa se seuraus, että vanhanaikaiset käsitykset ja mielikuvat suomalaisuudesta ja suomalaisten oletetusta etnisyydestä pysyvät tiukassa. Osittain tilastotiedon puutteellisuudesta johtuen ei-valkoiisiin suomalaisiin kohdistetaan usein stereotyyppisiä käsityksiä ja oletuksia esimerkiksi synnyinmaahan tai taustaan liittyen. Samasta syystä ei-valkoiset suomalaiset kohtaavat yhteiskunnassa samaa syrjintää ja rasismia kuin ei-valkoiset ulkomaalaistaustaiset ja maahanmuuttajat, eikä heitä lähtökohtaisesti sisällytetä käsitykseen suomalaisuudesta vaan heidät toiseutetaan ja kategorisoidaan helposti “mamuiksi” Kaikkien koulu? 2019. Tämä heijastuu myös yleisemmin opintoihin ja työelämään, joissa johtotehtävissä ja portinvartijoina toimii pääasiassa valkoiset, hyvin toimeentulevat ja usein oman positionsa vuoksi rakenteelliselle rasismille sokeat ihmiset.

Grafia ry:n viimeisimmän toimialatutkimuksen mukaan valtaosa (72,5%) visuaalisen viestinnän suunnittelijoista asuu Helsingissä Soramäki et al. 2016, s.7, itseni mukaan lukien. Tilastojen mukaista ulkomaalaistaustaista väestöä tarkastellessa selviää muun muassa, että vuonna 2019 joka kuudes helsinkiläinen on tilastokeskuksen määrittämisen mukaisesti määriteltävissä ulkomaalaistaustaiseksi, ja heistä 18% on syntynyt Suomessa Helsinki 2019a. Suhteutettuna Helsingin väestöön, muualla syntyneitä ulkomaalaistaustaisia (ensimmäisen polven maahanmuuttajia) on helsinkiläisistä 13% ja Suomessa syntyneitä ulkomaalaistaustaisia (toisen polven maahanmuuttajia) on helsinkiläisistä 2,9% Jaakola et al. 2019, s.8. Muualla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten suomalaisten koulutustasosta on yhtä lailla hatarasti tilastoitua tietoa, sillä monien ulkomaalaistaustaisten tutkintotiedot puuttuvat Suomen tutkintorekisteristä Helsinki 2019b. Vuoden 2017 tilastossa Suomessa syntyneistä ulkomaalaistaustaisista n. 90% oli opiskellut peruskoulun jälkeisen tutkinnon, mikä vastaa kantaväestön koulutustasoa.

Ulkomaalaistaustaiset työllistyvät Helsingissä, kuten muuallakin Suomessa, pääosin matalapalkkaisiin ammatteihin palvelu- ja hoiva-aloille. Ammattinimikkeistä eniten ulkomaalaistaustaisia työllistyy Helsingissä toimisto- ja laitossiivoojiksi sekä linja-auton ja raitiovaununkuljettajiksi ^{Helsinki 2019c}. Tilastokeskuksen vuonna 2014 teettämän työ- ja hyvinvointitutkimuksen perusteella ulkomaalaistaustaisten palkansaajien työsuhte oli suomalaistaustaisia useammin määrä- tai osa-aikainen ja työajat epätyypillisiä ^{Sutela, H. 2015}. Viestinnän alan ammattinimikkeistä vertailuun mahtui mukaan vain *”kääntäjät, tulkit ja muut kielitieteilijät”* ja *”web- ja multimediatekijät”*. Pienellä pränillä kirjoitetusta tekstistä selviääkin, että listaus sisältää vain ne ammatit, joissa on *”vähintään 100 ulkomaalaistaustaista työllistä ja joissa ulkomaalaistaustaisten osuus on vähintään viidennes”*. Voimme siis päätellä, että vaikkapa graafikoiden, kuvittajien, art directorien, valokuvaajien, toimittajien ja copywriterien kohdalla ulkomaalaistaustaisten ihmisten edustus ei toteudu. Helsinkiläisistä Suomessa syntyneistä ulkomaalaistaustaisista suurin osa on vielä lapsia ja nuoria, mutta monet ovat parhaillaan siirtymässä työelämään ^{Helsinki 2019d}.

Ruskeat tytöt median julkaisemassa, Mona Eidin toimittamassa *Kenen koulu?* -podcastsarjassa tarkastellaan suomalaista koulutuslaitosta rodullistetuksi tulevien näkökulmasta vaihtuvien asiantuntijavieraiden kanssa. Sarjasta ilmestyneissä kahdessa ensimmäisessä jaksossa sivutaan muun muassa rasistista oppilaanohjausta, jossa ruskeita, kiitettävien arvosanojen menestyviä oppilaita kannustetaan vastoin oppilaan omia intressejä hakeutumaan esimerkiksi lähihoitajakoulutukseen. Kaikkien koulu? 2019

Rakenteellinen rasismi taiteessa, suunnittelussa ja mediassa

TAITEEN VALKOINEN KATSE

Rasismi on aina perustunut vahvasti visuaalisuuteen ja nimenomaan näkyvien eroavaisuuksien arvottamiseen ihmisten ja etnisyyksien välillä. Eroavaisuuksien arvottaminen ja etnisten hierarkioiden rakentaminen on tapahtunut aina valkoisuudesta käsin, valkoisuuteen vertautuvana ja valkoisen katseen alaisuudessa. Valkoisen katseen (eng. *white gaze*) alla kaikki muu on alempiarvoista ja määritettävissä olevaa.

Länsimainen taidehistoria, kuten koko taidekenttä yhtä lailla kolonialismin perinnön päälle rakennettuna länsimaisena instituutiona, on perusluonteeltaan rasistinen ja täynnä malliesimerkkejä valkoisesta katseesta. Valkoisuus on ollut perinteisesti taiteessa liioiteltua ja kirjaimellista; maalaustaide ja valokuvaus kuvasi pitkään sosiaalisesti valkoiset kasvot kirjaimellisesti valkoisena, ja kosmetiikkateollisuus onkin vastedes hyötynyt valkoisuuden ihanteesta ja pyrkinyt toiminnallaan ylläpitämään sitä ^{Dyer 1997, s. 48.}

Ranskalaismaalari Paul Gauguinin tahitilaisessa uudisasutuksessa maalaamissa teoksissa esiintyy länsimaiselle maalaustaiteelle hieman poikkeuksellisesti ruskeita naiskehoja, joita ovat helppo tulkita alisteteisiksi kolonisoivalle, valkoiselle katseelle. Teos nimeltään *Manao Tupapao* ¹⁸⁹², jossa rodullistettu alasto naiskeho on asetettu katseen alle maalaustaiteen perinteen mukaisesti, on tarkastelun arvoinen papitsi miehisen, myös valkoisen katseen näkökulmasta⁶. Gauguin on myös versioinut Edouard Manet'n alkuperäisteosta *Olympia* ¹⁸⁶³, jossa ruskea naiskeho puolestaan rinnastuu valkoiseen naiskehoon; molemmat ovat arvottavan katseen kohteena, mutta kohteiden keskinäinen hierarkia vaikuttaa olevan lisäksi läsnä⁷. Perinteinen länsimainen maalaustaide on toteutuakseen vaatinut usein lukuisia taiteilijan ja maalarin välisiä intiimejä hetkiä, mutta siitä huolimatta taiteilija (yleensä valkoinen miestäiteilija) on lopulta nähty itse teoksesta irrallisena maalarimestarina. Ikään kuin taiteilija onnistuisi häivyttämään itsensä ja hämärtämään valta-asemansa taiteen tekemisen prosessissa, jolloin taiteilijaa on voitu ajatella kohteestaan irrallisena, näkymättömänä epäsubjektina, jolla on kyky tuottaa kuvia objektiivisesti.

Hieman erilainen esimerkki valkoisesta katseesta taiteessa voisi olla yhdysvaltalaistaiteilija Jean-Michel Basquiatin tarina, jossa New Yorkin valkoinen taideinstituutio "löysi" rodullistetun katutaiteilijan ja "nosti" tämän kuvataiteili-

⁶ Google-kuvahaku: 'Paul Gauguin' + 'Manao Tupapao'

⁷ Google-kuvahaku: 'Edouard Manet' + 'Olympia'

jaksi 80-luvulla, toisin sanoen valkoinen taidemaailma avasi ovensa ja päästi rodullistetun taiteilijan yläluokkaisen valkoisen taiteen piiriin. Uran alkuaikana huhu kertoi, että galleristin kellarissa lukkojen takana työskenteli musta ihmelapsi, johon Basquiat itse kommentoi, että ”jos olisin ollut valkoinen, sitä olisi kutsuttu taideresidenssiksi.” The Guardian 2017

Ei-valkoista, ei-länsimaista kulttuuria ja taidetta on saatettu kuvailla valkoisuudesta käsin puolestaan ”urbaaniksi”, ”primitiiviseksi” tai ”eksoottiseksi”, joka kertoo oman tarinansa katsojan valkoisesta perspektiivistä. Länsimaisen taideinstituution muita valkoisuuden oireiluja ovat erilaiset kolonisoivat tai fetisoivat tyyliuunnat, kuten *orientalismi*, *primitivismi* tai *japanomania*, sekä ilmiöt kuten *eksotisointi*, *kulttuuriappropriatio* tai – kuten Basquiatin tapauksessa – *pelastaminen* (eng. *white saviour complex*). Valkoiselle katseelle ominaista on subjekti/objekti -asetelma, jossa valkoinen katsoo ja määrittää ja ei-valkoinen kohde on katseen alla, määriteltävissä, vailla omaa toimijuutta. Valkoinen taide määrittää alempiarvoiseksi kaiken ei-valkoisen taiteen, jota kutsutaan valkoisuudesta toiseuttavilla etuliitteillä, kuten *etninen taide*, *alkuperäiskansojen taide*, *heimotaide* ja *primitiivinen taide*.

TAIDE KATSOO TAKAISIN

Valkoista katsetta ja valkoisen taiteen kritiikkiä on onneksi käsitelty taiteessa enenemissä määrin myös rodullistettujen näkökulmasta. Valkoisen katseen kohteena oleminen on toistuvasti käsitellyssä esimerkiksi juuri edesmenneen kirjailija Toni Morrisonin tuotannossa, ja muun muassa hänen menestysromaaninsa *Sinisimmät silmät* 1994 käsittelee valkoista katsetta ja sisäistettyä rasismia tarkkanäköisesti lapsen perspektiivistä. Morrisonin myöhempi teos *Soittoa pimeässä: valkoihoisuus ja kirjailijan luova mielikuvitus* 1996 syventyy representaation ja kuvittelun politiikkaan kirjallisuudessa ja fiktiossa, sekä kyseenalaistaa position merkitystä tarinankerronnassa.

Vuonna 2019 p.o.c.-taiteilija on kiinnostava ja arvokas *#rohkeatekijä* valkoiselle taidekentälle lähinnä silloin, kun tämä puhuu ja toimii nimenomaan rodullistettuna taiteilijana, toiseudestaan suhteessa valkoisuuteen. Monika Gathou on kirjoittanut ansiokkaasti taiteen historiallista valkoisuutta käsittelevän suomenkielisen artikkelin *Valkoisia valheita* 2017, jossa valotetaan taiteen valkoisuutta kreikkalaispatsaiden valkopesusta *orientalismin* kautta *kulttuuriappropriatioon* ja lopulta nykytaidekentän rakenteisiin Suomessa. Gathoun haastattelema taidekuraattori Giovanna Esposito Yussif toteaa:

“Suomessa on vähemmistöjä, jotka eivät valkoisesta ihonväristään huolimatta nauti samanlaista etuoikeutta kun valtaväestön valkoihoinen. Valtarakenteet liittyvät

siihen kenellä on valtaa sanoa ja päättää, ja kuka on sen päätöksen alla. Se myös liittyy siihen, miten valta Suomen taidekentässä toimii.”

Koreografi ja taiteellinen johtaja Sonya Lindfors on yksi harvoja suomalaisia taiteilijoita, joka on käsitellyt mustuuden ja valkoisuuden kysymyksiä mm. Zodiakilla esitetyssä teossarjassaan (*Noir* 2013, *Noble Savage* 2016, *Cosmic Latte* 2018), mutta myös tarkastellut kriittisesti omaa praktiikkaansa suhteessa valkoiseen taidekenttään toimittamissaan julkaisuissa *Toiseus 101 – näkökulmia toiseuteen* 2016 ja *Blackness & the Postmodern* 2018. Jälkimmäisen esipuheessa Lindfors pohtii kuinka postmodernismi on ideologiana pyrkinyt purkamaan hallitsevia, sortavia narratiiveja, mutta ei ole onnistunut purkamaan omaansa, siis valkoisuuden narratiivia. Lindfors kirjoittaa ristiriidasta, jossa länsimainen taidekenttä on ryhtynyt haalimaan ohjelmistoonsa ruskeiden ja mustien taiteilijoiden pääasiassa toiseuden kokemusta käsitteleviä teoksia, vaikka itse instituutiot pysyttelevät samalla läpikotaisin valkoisina. Mustuuden esittäminen valkoisuuden kontekstissa aiheuttaa taiteilijoissa kitkaa, jota he käsittelevät omissa teksteissään julkaisun puitteissa. *Blackness & the Postmodern* 2018

VALKOISUUS JA VISUAALISUUS

Länsimainen visuaalinen kulttuuri, taide ja viestintä on kautta aikain ollut kiinnostunut kulttuureista ja visuaalista inspiraatiota on aina haettu kauem-paa, tuntemattomasta. Länsimainen visuaalinen kulttuuri on ollut obsessoi-tunut erityisesti kulttuurien erilaisesta estetiikasta, josta valitut yksityiskohdat koetaan voivan irrottaa juuriltaan ja tarvittaessa muokata matkalla sopivak-si valkoisuuden piiriin. Gathounkin 2017 mainitsema kulttuuriappropriaatio, eli muista kulttuureista inspiroituminen ja *kulttuurinen omiminen* sekä muiden kulttuurilla kapitalisoiminen on ollut tapetilla erityisesti muotialalla, viihdeteol-lisuudessa ja teatterissa, sekä puhuttanut viime vuosina myös taide- ja vies-tintäkentän moodboardeilla ja tuotteissa.

Richard Dyer 1997 muistuttaa, kuinka 1900-luvun loppupuolella rusket-tuminen alkoi valkoisten keskuudessa ilmentämään terveellisyyttä, ulkoi-lua, kuntoilua, vapaa-aikaa, matkustelua, eli sanalla sanoen varallisuutta. *“Ruskettumalla valkoiset pystyvät omimaan tiettyjä ei-valkoisia esteettisiä ominai-suuksia. Mustuuden ihannointi erityisesti suhteessa mustaan musiikkiin ja tanssiin saattoi aiheuttaa ruskettumisen muodikkuuden, mutta oleellisin aspekti ruskettumi-nessa on kuitenkin, ettei se koskaan tee valkoisesta mustaa; ruskettunut valkoinen ihminen on valkoinen, joka on saavuttanut tummemman ihon”*, Dyer 1997, s.49 kir-joiittaa. Pigmentin muutoksella tummempaan ei siis ole heikentävää mer-kitystä valkoisen ihmisen vaikutusvaltaan(, jolla vahvistetaan toteamusta

siitä, että ihonväri ei koskaan ole pelkkä ihonväri vaan sosiaalinen sopimus). Ruskettuminen ei ole valkoisille ainoastaan terveyden ja rikkauten visuaalinen ilmentymä, vaan siihen on sisällytetty valkoisuuden potentiaali omaksua muiden piirteitä omakseen, mahdollisuus olla mitä tahansa.

Alkuperäiselle ihailun kohteelle kunniaa tekevää visualisointia tuntuu olevan edelleen haastava tehdä valkoisuudesta käsin, ja pahimmillaan yritykset päätyvät yksinkertaistamaan kulttuureja valkoisen katseen osoittamiksi stereotyyppiä (kuten vaikkapa romani- ja saamelaisrepresentaatio mediassa) tai esittämään tiettyä kulttuuria vain tietynlaisen kuvaston yhteydessä (kuten ruskeiden ihmisten uutisointi sota-, tai kriisikuvastoineen). Carmen Baltzar (2017) kirjoittaa artikkelissaan *Valkoinen taide valtaistuimella* puolestaan siitä, kuinka valkoisella taiteella on ollut tapana lähinnä esineellistää, demonisoida, uhriuttaa ja eksotisoida toiseutta. Valkoisuus sen sijaan voi näyttäytyä visuaalisesti moninaisena, kietoutuneena, koristautuneena ja adaptoituneena mihin tahansa muuhun kulttuuriin. Gathou huomauttaa keskustelun pyöriessä paljon sen ympärillä, mitä valkoiset taiteilijat saavat tehdä ja mitä eivät, vaikka oikeastaan kulttuurista omimista kritisoidussa ilmiössä on kyse edelleen vallan, historian olemassaolon ja sen vaikutusten – siis valkoisuuden ja kolonialismin tunnistamisesta.

Toiseus 101 – näkökulmia toiseuteen -julkaisun esseessään *Valkoisuuden visuaalinen kulttuuri* kriitikko ja taiteilija Niko Hallikainen kirjoittaa, kuinka mustuuden ja valkoisuuden käsitteet ääntävät ennen kaikkea lännen historiaa, joka on tuottanut niistä perustavanlaatuisen eriarvoiset. Mustuus on huomioitava merkityksiltään eriarvoistettuna, ja valkoisuutta puolestaan on mahdollista ja jopa helpointa katsoa merkityksiltään puhtaasti tyhjänä ja vaila tulkintaa, Hallikainen toteaa, ja tähdentää:

“Valkoisuus on kulttuurissa systemaattisesti rakennettu normi, jota harvoin kyseenalaistetaan, koska sen tulkinta on tehty vaikeaksi ja horjuttamattomaksi. Valkoisuuden kokijan on poikkeuksellisen helppo myös sanoa, että hän ei näe koko rotua – kuten valkoisen heteromiehen on helppoa sanoa, ettei hän näe sukupuolta. Valkoisuus on perusluonteeltaan itselleen sokea kokemus. Tämä näkymättömyys on todellisuudessa niin vankasti ylläpidettyä valtaa, että se sokaisee valkoisuuden kokemuksen. Valkoisuutta on helppo katsoa, mutta vaikea nähdä.”

Hallikainen 2016, s.35

Esseessään *Valkoiseksi väritetty, ei värillinen (Coloured white, not coloured)* Richard Dyer viittaa Donald M. Lowen määritelmään visuaalisesta kulttuurista ”kulttuurina, jossa näkeminen ja nähtävissä oleva käsitetään ensisijaisena lähteenä kaiken tiedon, kontrollin ja yhteyden luomiseksi maailmaan”. Visuaalinen kulttuuri vaatii, että sosiaalisten ryhmien tulee olla visuaalisesti tunnistettavissa ja esitettävissä, ”sillä tämä on viestinnän ja vallan päävaluutta.” Dyer 1997, s.44. Dyerin mukaan visuaalinen kulttuuri vaatii, että valkoiset voivat tulla nähdyiksi valkoisina, sillä valkoisuuden poikkeuksellinen näkyvyys mahdollistaa kyvyn ohjata kohteena olevan rodun kunnioitusta ja pelkoa. Valkoisuuden väitetty rodullinen ylemmyys piilee kuitenkin näkymättömissä ominaisuuksissa ja valkoisuus valta-asemana säilytetään pysymällä näkymättömissä. Yhteiskunnassa, joka kontrolloi ihmisiä osittain heidän näkyvyytensä kautta, äärimmäinen valtapositiio onkin näkymätön sivustakatsoja.

“Valkoinen on väri, ja samalla ei-väri ja merkki jostain, joka on väritön, sillä sitä ei voi nähdä: sielu, mieli, tyhjiys, olemassa olematon ja kuolema, kaikkea sitä mikä muodostaa valkoisten ihmisten sosiaalisen valkoisuuden. Valkoisuus on signaali, joka tekee valkoisista ihmisistä näkyviä valkoisina, valkoisuuden samanaikaisesti merkitessä valkoisten ihmisten sisintä olemusta, joka on näkymätön.”

Dyer 1997, s.45

VALKOISUUDEN OLETUSASETUS

Valkoinen paperi on tyhjä, valkoinen valo on vain valoa. Gallerian valkoiset seinät hohtavat ei mitään, valkoisuutta, jota vasten taideteokset kehystäytyvät. Tietokoneohjelmamme tekstinkäsittelystä kuvitukseen, taittoon ja kuvankäsittelyyn tarjoavat valkoista lähtökohtaa. Paradoksaalisesti valkoinen ei ole väri, sillä se on kaikki värit. Valkoiset ihmiset eivät todellisuudessa ole ihonväriältään valkoisia, vaan monen värisiä. Maalaustaide ja valokuvaus on kuitenkin kuvannut sosiaalisesti valkoiset kasvot kirjaimellisesti valkoisena. Kameramme, kuten kaikki muutkin kuvantekemisen työkalumme on rakennettu valkoisuudesta käsin valkoisuuden ehdoilla.

Valon kulttuuri käsitetään laajemmin osaksi länsimaista visuaalisuuden kulttuuria, joka korostaa näköaistia yli muiden. Kirjapainotekniikan kehittyminen on ollut oleellinen tekijä ”näkemällä tietämisen” nousemissa ylivertaiseksi tietämisen tavaksi. Richard Dyer valottaa esseessään *Maailman valo (The Light*

of the World), kuinka media on vain toisinaan kiinnostunut todellisuudesta, mutta vähintään yhtä usein ideaaleista ja nautinnoista. Valo- ja elokuvaus valon ja valaisun teknologioina ovat olleet omiaan estetisoimaan erityisesti valkoisuutta korostavia ihanteita. Ne olettavat, hyödyttävät ja rakentavat valkoisuutta, ja samalla ei-valkoisten ihmisten kuvaaminen käsitetään haasteellisena. On totta, että erilaiset ihonvärit heijastavat valoa eri tavalla, mutta koska teknologia on kehitetty valkoisuus keskiössä, sen kapasiteetti ei aina sovellu kattamaan koko muuta spektriä. Tiedot valotusasetukset, valaisuolosuhteet, meikki- ja kuvankehitystekniikat käsitetään alalla standardeina, mutta ne palvelevat lähinnä valkoisuutta. Dyer 1997

VALKOINEN VISUAALINEN VIESTINTÄ

Leena Maija Rossi on tutkinut kolonialistisia visualisointeja suomalaisessa kulttuurissa. Häinkin toteaa, kuinka niin sanottu ”rotu” on sukupuolen tapaan ensisijaisesti sosiaalinen rakennelma, ja kuinka representaatioilla on tärkeä rooli niin sanotun ”rodun” määrittämisessä. Rossi viittaa mm. Stuart Hallin ja Howard Winantin teorioihin, joiden mukaan rodulliset järjestykset muotoutuvat, kun rodullistavia merkityksiä tuotetaan yhteiskunnassa, pääasiassa visualisoinnin kautta. Rossi antaa tekstissään lukuista esimerkkejä suomalaisista brändeistä, jotka visuaalisella viestinnällään osallistuvat uusintamaan kolonialistisia käsityksiä ja tuottamaan hierarkioita rodullistamisen kautta. Rossi 2009

Hälyttävä viimeaikainen esimerkki valkoisuutta ihannoivasta ja toiseutta demonisoivasta kansallisesta kuvastosta joukkoviestimissä on Orange Advertisingin suunnittelema *Suomi 100* -juhlavuoden brändillä varustettu *Nuku rauhassa* -kampanja ²⁰¹⁷. Kampanja on erilaisten vapaaehtoisten ja virallisten maanpuolustus ja viranomaistahojen yhteinen hanke, jonka lähettiläänä toimii maan presidentti ja jota on ollut tukemassa kansallisia brändejä Serlasta Keskeen. Kampanjan tarkoituksena on ”*lisätä tietämystä kokonaisturvallisuudesta ja motivoida kansalaisia osallistumaan vapaaehtoiseen maanpuolustus- ja turvallisuusustyöhön*”. Kampanjan visuaalinen ilme koostuu sinivalkoisesta väripaletista, logoista ja valokuvista. Kampanjan *Nuku rauhassa* -tunnus sisältää tekstilogon taakse osittain asetellun, hieman syöpäkampanjoista tuttua ruusuketta muisuttavan liehukkeen. Kampanjan visuaalisen ilmeen pääkuva esittää nukkuvaa hohtavaksi valaistua valkoista vauvaa, joka on puettu sinivalkoisiin. Suussaan vauvalla on camouflage-kuosilla varustettu tutti. Kampanjan ulkomainonnassa pääkuva oli lisäksi rinnastettu kolmeen pienempään kuvaan maanpuolustuksen eri joukkueista ”tositoiminnassa” maalla, ilmassa, merellä ja jonkin sortin tulimeressä.⁸

Kampanjan kuvasto esitti nationalistisen viestinsä yhteydessä valkoisuu-

⁸ Google-kuvahaku: ’nuku rauhassa’ + ’ulkomainonta’

den korostuneen viattomana, suojeltavana, puhtaana ja pyhänä häpeilemättä rinnastaen sen kuvastoon vaanivasta toiseuden uhasta, mahdollisista sotaisista tulevaisuuksista, jolta 100-vuotisjuhlaansa juhlivaa uudelleen vastasyntyntä kansalaisidentiteettiämme olisi suojeltava. Uhkaa ja toiseutta ei kampanjan kuvissa kuvata esittämällä, se on tarpeetonta. Riittää, että lietsoo pelon uhkaa näkymätöntä toiseutta kohtaan ja keskittyy esittämään ”suomalaisuuden” korostetun syyttömänä, kenties ikiuneen vaipuneena maidonvalkoisena vastasyntyneenä. *Nuku rauhassa* -kampanja ei ole kohdannut julkista kritiikkiä.

Valkoisuuden symboliikka hyvänä, pyhänä, puhtaana, syyttömänä vaatii oman erityislaatuisuutensa todisteeksi vastakohdan, johon rinnastaa itsensä: pimeän, syntisen, likaisen, vaarallisen – *toiseuden* Dyer 1997, Hall 1999, Puuronen 2011. Vesa Puuronen kirjoittaa, kuinka saksalais-yhdysvaltalainen historiantutkija Georg Mosse on käsitellyt antisemitismia teoksessaan *The Fascist Revolution: Toward a General Theory of Fascism* 1993. Hän toteaa, kuinka fasismin visuaalisella ilmenemisellä on ollut keskeinen rooli liikkeen poliittisen ajattelun leviämässä. Syitä natsismin vaikutusvaltaan löytyy Mossen mukaan nationalismista ja kansallisesti jaetuista (visuaalisista) ihanteista, kuten kauneuskäsityksistä, joiden avulla pystytään luomaan rodullistettuja hierarkioita. Puuronen 2011, s. 24-25

Muutamia poikkeuksia, kuten ammattiopistojen ja nuorekkaiden muotibrändien mainoskampanjoita lukuunottamatta ei-valkoiset suomalaiset eivät juuri markkinointikuvastossamme vilise. Sen sijaan olemme tottuneita näkemään ruskeita ja mustia kehoja mediassa uutisten ja kansainvälisten hyväntekeväisyys- tai avustusjärjestöjen kriisikuvastoissa hädänalaisina, nääntyneinä, itkuisina verisinä ja avuttomina. Vuonna 2017 Plan International Finland päätti kokeilla uutta kulmaa hyväntekeväisyyskampanjan puitteissa, muttei ryhtynytään sumentamaan valkoista katsettaan vaan päätyi tarkentamaan sitä entisestään.⁹ Hasan&Partnersin suunnittelemassa *12-vuotiaan äitiysvaatteet* -kampanjassa valkoiset julkisnaiset lennätettiin Sambiaan kuvaamaan ja stailaamaan paikallista 12-vuotiaista lapsiäitiä suomalaisen vaatesuunnittelijan Paola Suhosen kampanjaa varten tekemän äitiysvaatemalliston tiimoilta. Aikaisemmin muun muassa kenialaisten naisten ympärileikkauksesta kuvaraportaseja tehnyt Meeri Koutaniemi kuvasi tulevasta lapsiäidistä muotikuvansa sarjan kampanjakuvia, jonka lisäksi projektista kuvattiin muun muassa minidokumentti tekijähaastatteluineen.

Tutkija Faith Mkvesha otti kampanjaan aktiivisesti kantaa pitkin sen ilmestymisvuotta ja kävi yhdessä taiteilija Sasha Huberin kanssa *Grafia-lehdessä*kin Mkvesha & Huber 2018 keskustelua useasti palkitun kampanjan ongelmallisuudesta. Mkvesha ihmettelee, eikö suunnittelijoilla ole tarpeeksi tietoa

⁹ Google-kuvahaku: 'plan 12-vuotiaan äitiysvaatteet'

esittämisen tavoista ei-valkoisia ihmisiä kuvatessaan. Planin kampanjaa kritisoitiin lasta seksualisoivaksi ja erotisoivaksi, lapsen oikeuksia loukkaavaksi sekä rodullistettuja naisia koskevaa stereotypistä kuvastoa ja mielikuvia pönkittäväksi ja rasistiseksi. Tämän lisäksi kampanja onnistui nostamaan keskiöön toimijoina valkoiset, suomalaiselle yleisölle tutut julkisuuden henkilöt. Tutkijatohtori Noora Kotilainen huomauttaa, kuinka kampanjan kuvasto on suorassa jatkumossa humanitaaristen järjestöjen kampanjoinnissa jo perinteeksi muodostuneen *valkoisen pelastajan ilmiön* (eng. *white saviour complex*) ongelmallisuuteen Kotilainen 2016, joissa valkoinen pelastaa ”vieraiden kulttuuriin” rodullistettuja. Kysymys on toiseuttavasta representaatiosta, jossa ”me”, hyvinvoivat ja turvassa olevat aktiiviset toimijat näemme ”heidät”: passiivisina, kärsivinä, avuttomina, köyhinä, sivistymättöminä, kouluttamattomina, uhreina ja pelastettavina Kotilainen 2018. Koska tämä on niitä harvoja representaatioita, joita ei-valkoisista ihmisistä mediassa näkyy, niiden välittämät mielikuvat projisoituvat yhtä lailla korkeakoulutettuihin suomalaisiin p.o.c.eihin, jotka eivät ulkoisten ominaisuuksiensa puolesta edelleenkään mahdu yleiseen käsitykseen suomalaisuudesta.

Yrityksiä positiivisemmalle ruskeuden representaatiolle on kuitenkin säännöllisesti näkynyt myös markkinointiviestinnässä. Esimerkiksi Ivalo Creativen ideoima HOK-elannon *#joulu rauhaa* -kampanjan video HOK-elanto 2017 esittää ruskeita suomalaisia työssä ja kotona, taustalla soidessa Ikenna Ikegwuonun versio Eppu Normaalin kansallismelankolisesta sävellyksestä *Tuhansien murheellisten laulujen maa*, jonka sanoja muut filmillä esiintyvät ihmiset tapailevat. Milton Creativen käsialaa oleva Telian *Löydä uusi yhteys* -mainosfilmin Telia 2017 aloituskohtaus vaikuttaa ottavan kantaa erityisesti vihapuheen lietsomaan ”maahanmuuttokritiikkiin”, kohtaamisen pelkoon ja hyväksynnän kaipuuseen. Hyvistä tarkoituspäristään huolimatta molemmat kampanjat kuitenkin sortuvat edelleen keskittämään valkoisuuden ihanteet, pelot ja tunteet, joihin ruskeat kehot pyrkivät puolestaan sopeutumaan, näyttäytymään normatiivisten suomalaisten ihanteiden kaltaisina ja arvoisina.

Näihin ja muihin esimerkkitapauksiin viittaa myös Jasmina Amzil 2018 artikkelissaan *Mainos, mainos, kuvastin* syväluodattaessaan analyysia representaatiosta mainonnassa. Amzil toteaa, kuinka moninaisuutta korostavat kampanjat ovat askel eteenpäin, mutta huomauttaa samalla niiden olevan edelleen eri asia kuin tasa-arvoinen representaatio. ”*Vastuun ja etenkin kysynnän ei tajuta tai haluta nähdä ulottuvan sinne saakka missä me olemme kohderyhmää, kuluttajia, tavallisia, kyvykkäitä, rahakkaita toimijoita tässä yhteiskunnassa. Vielä ei olla perillä siellä, missä ruskea keho on neutraali ja normaali, ja missä ruskeat ihmiset nähdään aktiivisina osina kohderyhmiä eikä valkoisuuden hyväntekeväisyysprojektina tai suomalaisuuden määrittelijänä,*” Amzil toteaa.

Satunnaisia yrityksiä lukuunottamatta rodullistettuja ihmisiä ei olla totuttu

näkemään arkisessa saati kansallisromanttisessa kuvastossamme, joka tuntuu edelleen edustavan lähinnä kaurapaketin kyljessä koreilevaa kultakutrista suomeineitoa¹⁰. Räppäri Yeboyah, omalta nimeltään Rebekka Kuukka on julkaissut tänä vuonna Elovena -kappaleen ja visuaalisen EP:n, jossa uudelleen sanoittaa ja -kuvittaa perinteisen Elovena-kuvaston ehdottaman suomalaisuuden koskemaan myös itseään ja kaltaisiaan suomalaisia p.o.c.:eja. Yeboyah 2019. Kuukka on haastattelussa ^{Eid 2019} ilmaissut, kuinka teos on tietynlaisessa jatkumossa äitinsä, valokuvataiteilija Raakel Kuukan taiteelliselle työskentelylle, jossa tämä mm. kuvasi tyttärtään kansallispuvussa 2000-luvun alussa.

Vaikuttaakin siltä, että sosiaalisen median täysin uudella tavalla mahdollistama omaehtoinen sisällöntuotanto julkisesti saatavilla oleviin medioihin on omiaan luomaan uskottavia ja käänteentekeviä representaatioita erilaisista, valtavirran normien ulkopuolisista lähtökohdista. Vaikka Yeboyahin visuaalinen ilmentymä leikitteleekin kansallisromanttisella Suomi-kuvastolla, oleellista visualisoinnissa on, että se ammentaa artistin omista kokemuksista ja mielenmaisemasta, ja suurin osa tuotantoväestä on yhtä lailla suomalaisia p.o.c.:eja. Mikään tuotannossa ei ole ylhäältä päin annettua tai valkoisuuden sanelemaa, vaikka teos kommentoikin aihetta. Koko Hubaran ⁽²⁰¹⁷⁾ *Ruskeat tytöt* -essee-koelmasta tuttua fraasia toistaen Yeboyah kommentoi teosta tyhjentävästi:

Kuva 1. Kuukka, R. 2003. *Rebekka ja kansallispuku*. Valokuva.

10 Google-kuvahaku: 'elovena'

“Me olemme jo täällä. Tältä Suomi näyttää oikeasti.”

Yle Uutiset 2019.

Kuva 2. Kuukka, R. 2003. *Rebekka ja kansallispuku*. Valokuva.

Kuva 3. Brace, A. *Elovena Visual EP* kuvaukset. Valokuva.

Kuva 4. Brace. A. Eloyena Visual EP kuvaukset.

Kuva 5. Huotari A. *Elovena Visual EP* kuvaukset. Valokuva.

Kuva 6. Brace, A. *Elovena Visual EP* kuvaukset. Valokuva.

SUUNNITTELUN DEKOLONISOINTI

Suunnittelukentällä on onneksi alettu viime vuosikymmenen aikana keskustelemaan myös dekolonisaatiosta ja siitä, mitä dekolonisaatiolla tarkoitetaan suunnittelun yhteydessä. Yhdysvaltalainen visuaalisen viestinnän järjestö AIGA kirjoittaa julkaisussaan *Eye on Design* Khandwala 2019, kuinka dekolonisaatio on alkanut trendaamaan suunnittelukonferensseissa ja kuinka sitä usein käytetään väärässä yhteydessä. Dekolonisaatio käsitetäänkin usein metaforana erilaiselle sosiaaliselle kehitystoiminnalle organisaatioissa, ja olisikin tärkeää palauttaa keskustelu nimenomaan termin alkuperään, kolonisaation mekanismeihin ja vaikutuksiin. Tuck & Yang Dekolonisaation on tarkoitus herättää ymmärtämään jälleen, että elämme ja olemme etuiketuksille ja sorrolle rakennetussa systeemissä, jossa länsimainen kulttuurimme ja sen myötä myös suunnittelupraktiikkamme perustuu muiden kulttuurien sorrolle ja varastamiselle.

AIGAn artikkeli mainitsee myös tutkijoiden, akateemikkojen ja suunnittelijoiden ylläpitämän *Decolonising Design* -verkkoalustan, johon kerätään aihetta käsitteleviä tekstejä. Alustalle ovat jakaneet design-konferenssin alkupuheeksi kirjoitetun tekstinsä muun muassa alustan perustajajäsenet tutkija-taiteilijat Ece Canli ja Luiza Prado 2016. Canli ja Prado kirjoittavat intersektionaalisuudesta ja siitä, kuinka suunnittelu osallistuu ylläpitämään erilaisia sorron mekanismeja, kuten normatiivisia identiteettikategorioita ja hegemonista valtaa. He painottavat, että suunnittelutyön vaikutusta epäarvoistavien käytäntöjen ylläpitäjänä, niistä ammentavana ja niitä edelleen tuottavana ei pidä vähätellä. Suunnitteluala on suoraan yhteydessä neoliberaliin kapitalistiseen talousjärjestelmään ja toimii tuotannon ja kuluttamisen olennaisena elimenä. Suunnittelemiemme tuotteiden ja palveluiden kyseenalaiset ja epäinhimilliset tuotanto-olosuhteet on lisäksi ulkoistettu länsimaiden ulkopuolelle, joka puolestaan osoittaa kuinka suunnittelu operoi ja materialisoituu nykyaikaisen orjuuden ja intersektionaalisen sorron ytimessä. Canli & Prado 2016

Alan rakenteellista muutosta peräänkuulutetaan vaatimuksilla paremmasta representaatiosta niin suunnittelun tuotteissa kuin sen tekijöissäkin. Muun muassa kuvapankkien ihmiskuva on puutteellinen Toukolehto & Koskenalho 2019 ja vaihtoehtoisia kuvapankkeja on perustettu korjaamaan haitallisia stereotyyppioita. Yale-yliopiston professorin alulle panema UCONN Rudd Center for Food Policy and Obesity UCONN tarjoaa maksuttomassa mediakirjastossaan kuvia eri näköisistä lihavista ihmisistä tekemässä tavallisia asioita ja Vice -median ylläpitämä Gender Spectrum -kuvapankki Broadly laajentaa sukupuolen esittämisen kirjoa kokoamalla ilmaiseen kuvapankkiinsa ei-binäärisiä eri näköisiä ihmisiä.

Haitallista normatiivisuuden hegemonisessa visualisoinnissa on muun muassa se, että se ylläpitää tiukassa yksilölle haitallisia, ulkoisiin ominai-

suuksiin liittyviä stigmoja ja ennakkoluuloja, joilla on käytännön vaikutus niille altistuvien ihmisten elämään. Erityisesti aikana, jolloin tekoälyä kehitetään ja käytetään ahkerammin kuin koskaan aikaisemmin näitä ulkoisiin ominaisuuksiin liittyviä ennakkoluuloja tulee osata kyseenalaistaa vakavissaan. Kate Crawford ja Trevor Paglen ²⁰¹⁹ tutkivat visuaalisen määrittelyn problematiikkaa suhteessa ihmisiin, ennakkoluuloihin ja tekoölyyn artikkelissaan *Excavating AI. The Politics of Images in Machine Learning Training Sets*.

Crawford ja Paglen analysoivat tekoölyn opettamisessa käytettäviä tietoarkeitja erityisesti konenäön vinkkelistä. Kuva-arkistojia on olemassa monenlaisia ympäri maailmaa, mutta niistä ikonisin on 10-vuotias *ImageNet*, jonka tarkoitus on ollut “kartoittaa objektien koko kirjo”. Nykyisellään se sisältää 14 miljoonaa kuvaa yli 20 000 kategoriassa. ImageNet arkistoi myös kuvia ihmisistä (eng. *person*) 2833 alakategoriaan, kuten ammatteihin, sukupuoliin, etnisyyksiin, käytöksiin ja jopa moraalisiin arvoihin jaoteltuna. Kategorioiden määrä on laajudestaan huolimatta rajallinen ja sisältää runsaasti kyseenalaisiakin luokituksia, kuten rasistisia ja misogynisiä termejä. Osana tutkimustaan Crawford ja Paglen ylläpitivät rajoitetun ajan *ImageNet Roulettea*, verkkosivustoa, johon käyttäjä saattoi ladata kuvan itsestään ja antaa tekoölyn määrittellä itsensä ihmisenä. Kokeilun avulla pyrittiin valottamaan mitä tapahtuu, kun ongelmallista dataa, joka harvoin edes paljastuu loppukäyttäjälle, hyödynnetään teknologian opettamisessa. Tutkijat pyrkivät osoittamaan, kuinka poliittisesti latautuneita kaikki tietokannat ovat ja kuinka tekoäly ei voi siksi koskaan olla neutraalia, sillä ainoastaan harvalla on valta määrittellä mitä mikään kuva “kartoittaa” tai “esittää”. Suunnittelemamme laitteet voivat siis käytännössä syrjiä, puoltaa, hyväksyä, hylkiä, näyttää, piilottaa ja tuomita meitä ulkonäkömme perusteella vaikkapa työnhaussa, matkustamisessa ja viranomaisasiointinissa yhtä lailla kuin ennakkoluuloinen ihminenkin. Suunnittelijoiden tulisikin tiedostaa, kuinka laitteilla – yhtä lailla kuin muillakin suunnittelemlamme asioilla – on valtaa muokata maailmaa “omaksi kuvakseen”. Crawford & Paglen 2019

Kuva 7. UCONN Rudd Center for Food Policy and Obesity. *Image 293*. Valokuva.

Kuva 8. Broadly. A genderqueer person using a beauty blender vertical. Valokuva.

Kuva 9. Broadly. *A non-binary person using a laptop at work.* Valokuva.

Kuva 10. Broadly. *A transmasculine gender-nonconforming person and transfeminine non-binary person sitting on a bed and looking in each other's eyes.* Valokuva.

Kuva 11. Broadly. A transmasculine doctor in front of his computer. Valokuva.

Tutkimuksen menetelmät

Tutkielmani tutkimusosuus on menetelmiltään *monimenetelmäinen*. Pääasiallisena tutkimusmateriaalina käytän visuaalisen viestinnän ammattilaisille teettämäni *identiteettikyselyä* Liite 1., jonka tuloksia analysoin sekä määrällisenä että laadullisena datana. Määrällinen data koostuu pääasiassa vastaajien perustiedoista ja monivalintakysymyksistä, joista vastaaja on löytänyt itselleen sopivia vastauksia annetuista vaihtoehdoista. Identiteettiä määritettäessä on kuitenkin välttämätöntä sisällyttää kyselyyn avoimen vastauksen ja itsemäärittelyn mahdollisuus. Nieminen 2013 Sisällytin myös monivalintakysymyksiin avoimen vastauksen mahdollisuuden (”*valitse yksi tai useampi vaihtoehto, tai määritä itse*”), joten päädyn analyysissäni yhdistämään määrällistä ja laadullista analyysiä tulkitakseni esimerkiksi onko vastaaja ihonväritään valkoinen, vaikei tämä itse määritteli itseään etniseltä identiteetiltään valkoiseksi.

Hyödynnän tutkielmassani lisäksi teoreettisia menetelmiä kirjallisuuslähteiden avulla. TulkitSEN identiteettikyselyn analyysistä esiin nousevia ilmiöitä ja katsomuksia kirjallisuuslähteitä ja teoriaa vasten. Teorialähteiden avulla pyrin paneutumaan rakenteellisen rasismien rakenteisiin ja niistä kumpuaviin erilaisiin ilmenemismuotoihin, ja siten tuottamaan ja vakiinnuttamaan visuaalisen viestinnän alalle oikeudenmukaisempia rakenteita ja käytäntöjä kriittisen tutkimusmenetelmän tavoin.

Ranskalaisfilosofi Maurice Merleau-Ponty on puhunut siitä, miten näkyvä muotoutuu sen kautta, mikä jää näkymättömäksi. Hanna Johansson viittaa Merleau-Pontyn ajatuksiin kirjoittaessaan, kuinka näkyvän tutkimus on aina myös sen tutkimista, mikä ei ole näkyvillä: ”*näkymätön on joko kielletty tai peitetty; jotain sellaista mitä emme osaa tai halua nähdä. Se voi olla myös näkemiseen itseensä sisältyvä ominaisuus, eräänlaista sokeutta.*” Johansson 2007

ANALYYSIMENETELMÄT JA TIETEENFILOSOFISET SUUNTAUKSET

Analysoin aineistoa yhdistelemällä *hermeneuttista* analyysimenetelmää *fenomenografiaan* ja *diskurssianalyysiin*. Kyselyaineistoa analysoidessani pyrin ymmärtämään rakenteellisen rasismien mekanismeja, syntyä ja vaikutuksia yksilötasosta kansalliseen ja globaaliin (*hermeneuttinen analyysi*). Tar kastelen kyselyn avointen vastausten avulla ihmisten erilaisia tapoja kokea tai ajatella etnisyyttä ja sen vaikutusta omaan toimintaan (*fenomenografinen analyysi*). Lisäksi tarkastelen kieltä ja sanastoa, joilla etnisyyttä kuvataan ja jolla rasismista ja syrjinnästä puhutaan alalla ja merkityksiä, joita omaan tai

muiden etnisyyteen yhdistetään (*diskurssianalyysi*).

Orientoidun tutkielmani puitteissa kohti *sosiaalista konstruktionismia* pyrkimyksenäni pystyä kyseenalaistamaan olemassa olevia totuuden ja tietämisen rakenteita, jotka muodostuvat ja vakiintuvat sosiaalisessa ja kielellisessä vuorovaikutuksessa Löytönen. Lisäksi ammennan työssäni *dekonstruktiivisen* ja *dekolonisoivan* tieteenfilosofian suuntauksista tarkastellessani rakenteellisen rasismien ja valkoisuuden ristiriitaisuuksia tavoitteenani valottaa ja purkaa länsimaista ajattelua läpäiseviä kolonialistisia valtasuhteita, syrjiviä käytäntöjä ja neutraaliksi asetettuja näkökulmia. mm. Hannula 2003

Identiteettikysely

Toteutustapa ja otanta

Osana tutkielmaani toteutin ammatikseen visuaalisen viestinnän suunnittelijana toimiville ihmisille tarkoitetun identiteettikyselyn (Liite 1.). Halusin kartoittaa tutkielmani puitteissa nimenomaan suomalaisiksi itsensä identifioivien visuaalisen viestinnän suunnittelun ammattilaisten etnisiä identiteettejä, alan valkoisuutta sekä tekijöiden suhdetta omaan etnisyyteensä sekä alan etniseen moninaisuuteen tai sen puutteeseen.

Kysely toteutettiin keväällä 2019 *Google Forms* -internetlomakkeen avulla ja vastaukset annettiin anonyymisti. Kysely oli suomenkielinen. Jakelin kyselyä laajalti lähettämällä kyselylinkin lähes tuhannelle visuaalisen viestinnän alan yritykselle tai yksityishenkilölle sähköpostitse sekä sosiaalisen median suoraviestintäpalveluiden kautta. Yrityksistä kontaktoin pääasiassa mediataloja, mainos- ja suunnittelutoimistoja ja yksityisyrittäjiä, yhdistyksistä ja organisaatioista lähestyin ainakin *Freelance-graafikoita*, *Grafiaa* ja *Kuvittajia*, jotka puolestaan jakoivat kyselyä jäsenilleen omissa foorumeissaan tai uutiskirjeisään. Kysely oli auki 13 päivän ajan 24.4.-5.5.2019 ja siihen vastasi yhteensä 286 henkilöä.

Referenssinä kyselyn laatimiseen tutkin yhdysvaltalaista *Census* -tutkimuksen kysymyspatteristoa, jolla kartoitetaan muun muassa Yhdysvaltain väestön etnisyyttä, sekä yhdysvaltalaisen ammattijärjestön AIGA:n *Design Census* -tutkimusta, joista tuorein ilmestyi tutkielmaa kirjoittaessani syksyllä 2019. *Grafia* teettää puolestaan säännöllisesti ilmestyvää kotimaista *toimialatutkimusta*, joka ilmestyi viimeksi vuonna 2016. Näiden ohella tarkastelin netissä satunnaisesti muita identiteetin eri osa-alueiden tutkimukseen liittyviä suomenkielisiä kyselyitä, kuten tutkimusperustaista opiskelun ja opintoihin kiinnittymisen itsearviointikysely *Nexusta* ^{Nexus...}. Luonnostelin kyselyn kysymyspatteristoa ja vastausvaihtoehtoja omien tutkimusintressieni pohjalta ja kävin kyselyluonnoksia läpi ensimmäisen neuvonantajani Koko Hubaran, vertaisarvioijien ja opiskelutovereideni sekä *Grafia ry*:n henkilökunnan Katja Ojalan ja Katri Soramäen kanssa.

Kysely koostui kahdeksasta osiosta, joista ensimmäisen oli määrä esitellä vastaajalle kyselyn tarkoituksiperät ja teema sekä seuloa vastaajat ainoastaan visuaalisen alan viestinnän ammattilaisiin. Kyselyssä pääsi eteenpäin ainoastaan vastaamalla edellisen osin kysymyksiin. Identifioitumalla visuaalisen viestinnän suunnittelijaksi pääsi etenemään kyselyn seuraavaan osioon, jossa pyysin vastaajia määrittelemään perustietoina oman ikänsä kymmenyk-

sen tarkkuudella, sekä sukupuolensa annettujen viiden vaihtoehdon, niiden yhdistelmien ja/ tai avoimen vastauskentän avulla. Kolmannessa osiossa vastaajien tuli määritellä kansallinen identiteettinsä määrittämällä oma synnyin- ja asuinpaikkansa sekä kansallisuus. Lisäksi tiedustelin vastaajilta kuinka usein (asteikolla 1-5) he kohtaavat Suomessa tuntemattomilta tiedusteluja kansallisuuteensa tai perimäänsä kohtaan ja mitä he mahdollisiin tiedusteluihin vastaavat. Viimeisen kysymyksen tarkoitus oli kartoittaa esiintyykö kohtaamisissa mikroaggressiota¹¹.

Kyselyn neljännessä osiossa pyysin vastaajia määrittelemään omaa etnistä identiteettiään. Vastaajien tuli ensin valita annetuista vaihtoehdoista tai määritellä omin sanoin mitä ominaisuuksia pitävät oleellisena määritellesään omaa etnisyyttään. Seuraavaksi pyysin vastaajia määrittämään oman etnisyytensä valitsemalla sopivia ominaisuuksia listasta erilaisia etnisyyden variaatioita tai määrittelemällä itse. Tiedustelin erikseen vastaajien uskontoa (tai uskonnottomuutta) sekä ensisijaista kieltä, mahdollisuutena jälleen valita yksi tai useampi vaihtoehto annetuista termeistä tai määrittää vastaus omin sanoin. Kyselyn viidennessä ja kuudennessa osiossa tiedustelin vastaajilta heidän kokemuksiinsa opiskelu- ja työelämässä. Näissä osioissa vastaajan tuli määritellä oma koulutustasonsa ja työskentelypositionsa sekä määritellä onko kokenut kuuluvansa etnisen identiteettinsä osalta enemmistöön tai vähemmistöön opintojen tai työelämänsä aikana.

Kyselyn seitsemännessä osiossa pyysin vastaajia kartoittamaan etnistä representaatiotaan, eli oman etnisyytensä esittämistä visuaalisen viestinnän kentällä Suomessa. Osio koostui viidestätoista väittämästä koskien etnisen representaation yleisyyttä ja samaistumista erilaisiin mediakuvastoihin, joihin sai vastata oman kokemuksen mukaisesti asteikolla 1-5. Tämän lisäksi vastaaja sai määrittää kokeeko itse kuuluvansa suomalaisen mediakuvaston osalta etnisyydeltään enemmistöön tai vähemmistöön. Kyselyn viimeisessä osiossa tiedustelin vastaajien näkemyksiä etnisyyden ja suunnittelutyön yhteyksiin ja alan moninaisuuteen liittyen. Vastauksiaan sai tarkentaa ja perustella avointen vastauskenttien avulla. Kyselyn lopuksi vastaaja sai jakaa palautetta tai muuta pohdintaa kyselyyn tai aiheeseen liittyen sekä jättää yhteystietonsa mahdollista haastattelupyyntöä varten.

¹¹ Mikroaggressio on kohtaaminen, teko tai kommentti, jossa vähemmistön edustajaan suhtaudutaan ennakkoluuloisesti ja toiseuttavasti. Mikroaggressiot synnyttävät vähemmistöstressiä. Mikroaggressioista ja rasismikokemusten vaikutuksesta mielen- terveyteen on Suomessa viime aikoina puhunut muun muassa terapeutti Michaela Moua (esim. Kettumäki 2019, Kaikkien koulu? -podcast 2019c)

Kyselyn tarkoituksien ja eettisyyden pohdintaa

KYSELYPALAUTE

Kyselyn aikana sain palautetta joistakin kyselyn osioista, ja tahdonkin tässä avata saamaani palautetta ja tiedusteluja sekä tarkoituksiani valintojeni takana.

Jo kyselyä jakaessa sain tiedusteluja kielivalinnastani ja siitä, voisiko kysely olla tarjolla myös muilla kuin suomen kielellä. On ilman muuta selvää, että visuaalisen viestinnän alalla Suomessa työskentelee kansainvälisiä ja muun kuin suomenkielisiä ammattilaisia, joilla on varmasti paljon arvokasta kokemustietoa etnisyyteen liittyvistä ennakkoluuloista ja rakenteellisesta syrjinnästä alalla, ja josta olisi ehdottomasti kiinnostavaa tietää, kuulla ja keskustella lisää. Opinnäytetyöni ajallisten ja materiaalistien resurssien sekä omien kykyjeni ja kielitaitoni puitteissa tein kuitenkin yksioikoisen päätöksen rajata kyselyn vain suomenkieliseen ammattikunnan väestöön. Intressini oli työni puitteissa kartoittaa nimenomaan ammattikuntamme etnisesti moninaisia, mutta suomalaisiksi identifioituvia ammattilaisia. Tiedostan samalla, että suomalaisiksi identifioituu (ja kyselyyni on onneksi vastannut) myös ensisijaisesti muita kieliä puhuvia ihmisiä. Myönnän, että monikielinen tutkimus laajemmalla otannalla olisi ollut varmasti kattavampi katsaus tämänkin tutkielman aiheeseen ja toivonkin pääseväni sellaiseen vielä lähitulevaisuudessa tutustumaan.

Eräs saamani palaute koski päätöstäni haarukoida vastaajien ikäkatgorioita pääasiassa vuosikymmenyksiin, poikkeuksena ensimmäinen “–19v.” ja viimeinen “60v.–” ikäkategoriavaihtoehto. Palautteenantaja koki valintani ikäsyrjintänä. Eläkeiän ylittäneen palautteenantajan mielestä alle 20-vuotiaat eivät vielä voi olla ammattilaisia ja sen sijaan tietää alalla olevan monia yli 70- ja yli 80-vuotiaita aktiivisia ammattilaisia. En kiellä palautteenantajan kokemusta ja ennako-oletukseni oli osittain sama. Halusin kuitenkin jättää mahdollisuuden nähdä ja kuulla kyselyn puitteissa myös alle 20-vuotiaita alan ammattilaisia, sillä koen, että nykyään (opintoaikojen kiristämisen ja työelämään hoputtamisen myötä jatkuvasti enenemässä määrin) on mahdollista, että ammattimaisesti työkseen visuaalista viestintää tekeviä nuoria saattaa maassamme olla. Virallinen eläkeikä maassamme on tällä hetkellä puolestaan 65v. Tarkoitukseni ei tietenkään ollut rajata eläkeiän jälkeen ammattiaan harjoittavia pois laskuista, vaan sisällyttää kaikki kyselyyn jättämällä ikäkategorioiden molemmista päistä auki. Iän olisi toki voinut määrittää myös yksilökohtaisesti, mutta kyselyn anonyymien luonteen ja tarkan iän tietämisen tarpeettomuuden vuoksi halusin antaa vastaajille valittavaksi tarpeeksi laajan ikämääritelmän.

Sain palautetta myös päätöksestäni sisällyttää sukupuolen määrittelyn vaihtoehtoihin sukupuolen moninaisuutta tarkemmin kuin “*muu*” määrittäviä vaihtoehtoja turhana. Niihin identifioituva osuus väestöstä on palautteenantajan mukaan niin marginaalinen, ettei se ole tutkimuksen kannalta merkityksellistä. Halusin kuitenkin tarjota sukupuolen määrittelyä varten useampia vaihtoehtoja, sillä koen, että mitä vähemmän vaihtoehtoja määritellä omaa identifioitumistamme sukupuolen kaltaisiin identiteetin osatekijöihin meille tarjotaan binäärin ulkopuolella, sitä harvemmin mahdollisesti kyseenalaistamme omaa sukupuolikokemustamme ja sitä huonommin ymmärrämme omasta kokemuksestamme poikkeavia sukupuoli-identiteettejä: “*Kun ihmiset ruksaavat jommankumman lomakkeen vaihtoehdon, he itseasiassa vastaavat ideologian kutsuun, identifioituvat tarjolla oleviin subjektiasemiin ja esittävät itsensä sukupuolena toisille.*” Seppänen 2005, s.58

Suomen kieli on sukupuolen kokemuksen kuvailun välineenä haastava jo pelkästään sanavaraston kapeudessa, käyttäessämme esimerkiksi yhtä ja samaa sanaa biologisen sukupuolen (eng. *sex*) ja sosiaalisen sukupuolen (eng. *gender*) kuvailussa. Pidän huomionarvoisena myös sitä, että yhdysvaltalaisessa visuaalisen viestinnän suunnittelun kartoituksessa *AIGA Design Census 2019* -tutkimuksessa sukupuoltaan saattoi määritellä binäärien lisäksi kahdeksalla eri sukupuolen määritelmän vaihtoehdolla tai käsitteellä, joista valtaosalle ei ole suomen kielessä yleisesti vakiintuneita vastineita, kuten *gender non-conforming*, *gender fluid* tai *gender questioning*. AIGA 2019

Kyselyn lopussa vastaajilla oli lisäksi mahdollisuus antaa vapaasti palautetta aiheeseen liittyen anonyymisti avoimen vastauskentän kautta. Tässä joitakin esimerkkejä saamastani palautteesta:

Ehkä olisi voinut kysyä myös kanta-suomalaisen työskentelystä muissa kulttuureissa, jolloin etnisyys kääntyy vähän toisin päin, mutta kysymykset voivat olla samoja. Tuntuu, että näin kyseltynä ryhmä on aika pieni...

(valkoinen vastaaja)

Olisi ollut hienoa, jos tämä kysely olisi ollut tarjolla vaikka englanniksi — ottaen huomioon aihepiirin joka liittyy vahvasti etnisyyteen. Pelkästään omassa työyhteisössäni on niin paljon muualta Suomeen muuttaneita, joiden suomen taito ei vain riitä vastaamaan näihin kysymyksiin. Tuntuu että kysely

jättää ison segmentin ihmisistä suoraan ulos — kun tätä visuaalista suunnittelua laajassa kuvassa voi todellakin tehdä osaamatta suomea.

valkoinen/ p.o.c. vastaaja

Kyselystä saa varmaan tilastollisesti selkeää dataa irti näillä suljetuilla kyllä-ei kysymyksillä. Data voi silti olla värityttyä juuri sen takia että vastaaja "pakotetaan" valitsemaan joku vaihtoehto sen sijaan, että tämä voisi vastata avoimeen kysymykseen avoimella vastauksella. Tällöin vastaaja voisi paneutua pohtimaan identiteettiään sekä sitä miten uskonto, usko ja kansalaisuus vaikuttaa omiin valintoihin yksilönä ja suunnittelijana. Itse koin monen kysymyksen kiusalliseksi ja jouduin valitsemaan vastauksen joka oli ns. lähimpänä totuutta.

valkoinen vastaaja

Hyvä aihe! Kaupallinen visuaalisuus on erittäin rajoittunutta ja mielestäni valtaväestöstä poikkeavien ryhmien osalta syrjivää. Tästä olisi hyvä nostaa keskustelua.

valkoinen vastaaja

Olipa turha kysely, huomasi jo ensimmäisen sivun sukupuolikyselystä.

valkoinen vastaaja

ETNISYYTENÄ VALKOISUUS

Kuten mainittua, identiteetikyselyn teettämisen perimmäinen tarkoitus oli kartuttaa tietoa ammattikuntamme etnisyyksistä, asenteista ja maailmankatsomuksista tutkielmaani varten. Kyselyn aihepiiriin ollessa kuitenkin luonteeltaan hyvin henkilökohtainen, sensitiivinen, harvemmin suomen kielellä saati alallamme käsitelty (ja usein kysyttäessäkin vaikeasti sanallistettava), käytn paljon ajatusta siihen mitä kysyn, miten kysymykset asettelen, minkälaisia vastausvaihtoehtoja ja missä järjestyksessä annan tai ehdotan sekä minkä

verran tilaa omalle ajattelulle ja itsemäärittelylle kyselyn puitteissa vastaajalle mahdollistan. Hypoteesini siitä, että koen alan pääosin valkoisena ohjasi minua muotoilemaan kysymyksiä niin, että voisin eri osioiden vastausten summana tai avoimien vastausten laadullisen analyysin avulla tulkita vastaajan mahdollisen valkoisuuden ilman, että tämän täytyi sanallistaa omaa etnisyytään *valkoisuutena*. Oletan, että valkoisuus ei toistaiseksi ole kovin yleisesti ymmärretty tai identiteetiksi omaksuttu termi valkoisen väestön etnisyydelle Suomessa. Valkoisuuden tunnistaminen ja tunnustaminen sekä valkoisuudesta puhuminen ja valkoisuuden näkeminen on olisi kuitenkin ensisijaisen tärkeää rakenteelliseen rasismien purkamisen mahdollistamiseksi. DiAngelo 2018, Puuronen, 2011

Kyselyn kiinnostavuutta, lähestyttävyyttä ja ymmärrettävyyttä sekä kysymysten ja aihepiirin vastaanottoa puntaroidessani ymmärsin kyselyyn vastaamisen toimivan paitsi tiedonvälitysmekanismina ja tutkimusmateriaalin tuotantona minulle tutkijana, myös mahdollisesti hyödyllisenä subjektiivisena ajattelun työkaluna vastaajalle. Kyselyyn vastatessa olisi mahdollista valottaa ja tarkastella etnisyyden määritelmiä, käsittää ja käsitellä etnisyyden erilaisia ilmentymiä ja tulkita omaa ja muiden etnisyyttä myös etnisestä valtapositiosta, valkoisuudesta käsin ja suhteessa siihen. Ihanteellisesti kyselyyn vastaaminen auttaa jokaista vastaajaa pohtimaan omaa identiteettiään ja suhdettaan etnisyyteensä, mutta kannustaa etenkin valkoista, siis Suomessa etnisesti ”neutraalia” vastaajaa tunnistamaan valkoisuutensa etnisyytenä ja sijoittamaan edes tilapäisesti itsensä etnisen hierarkian ja yhteiskunnallisten rakenteiden sisään. Joidenkin kommenttien pohjalta voin luottaa, että kyselyyn vastaaminen on voinut olla vastaajalle prosessi, jonka aikana herää kysymään tai pohtimaan oivallisia kysymyksiä etnisyyteen, identiteettiin, työhön ja yhteiskuntaan liittyen tai ehkä kyselyn jälkeen tarkastelee omaa positiotaan ja työympäristöään hieman tarkkaavaisemmin tai erilaisesta vinkkelistä.

En ole joutunut ajattelemaan omaa etnistä identiteettiäni lähes ikinä, ja nyt näiden kysymysten pohtiminen siitä näkökulmasta vaatii melkoista ponnistelutyötä. (...) Tämä teki kyselystä haastavan, mutta mielenkiintoisen ja ajatuksia herättävän. Lienee yksi ”valtaväen” etuoikeuksista olla luokitautumatta ja asettamatta itseään ahtaisiin muotteihin.

valkoinen vastaaja

Kiinnostava kysely ja aihe, pisti pohtimaan omia

valintoja ja muistutti taas toteen sen, missä kuplassa olen opiskellut ja työskentelen, ja myös asun.

valkoinen vastaaja

Kysely herätti minutkin jälleen pohtimaan omaa identiteettiäni.

valkoinen vastaaja

Toivoisin että saisit mahdollisimman paljon vastauksia myös työssäkäyviltä grasu/visuaalisen muotoilun alan tyypeiltä. Meinaan, et jo tähän vastaessa tajuaa omia privilegejä! (...)

valkoinen vastaaja

POHDINTAA KYSELYN JA TUTKIMUSANALYYSIN EETTISYYDESTÄ

Kuten johdannossa mainitsin, motiivini tutkielman ja kyselyn teettämiseen ovat monelta osin henkilökohtaisia, jopa itsekkäitä. Perustan hypoteesini pitkälti omalle kokemukselleni ja olen muotoillut kyselyn omien intressieni pohjalta. Näistä syistä koen tarpeelliseksi positoida itseni tutkijana kyselyaineiston analyysin yhteydessä uudelleen. Lisäksi on mielestäni kohtuullista avata käsitystä omasta etnisestä identiteetistäni pyytäessäni vastaajia tekemään samoin.

Olen siis p.o.c./ valkoinen visuaalisen viestinnän suunnittelija ja näen itse alan todella valkoisena ja muun muassa siksi ongelmallisena. Olen orientoitunut kriittiseen praktiikkaan suunnittelutyössäni, ja olen kiinnostunut visuaalisen viestinnän sosiaalisista ja yhteiskunnallisista ilmiöistä sekä alan suhteesta politiikkaan ja maailmaan. Olen feministi, eli pyrin toiminnallani edistämään kaikkien olentojen tasa-arvoista kohtelua ja purkamaan sortavia käytösmalleja ja yhteiskunnan rakenteita. Tarkastelen visuaalista viestintää myös yleisön edustajana kriittisesti ja pyrin kyseenalaistamaan "itsestäänselvyyksiä" aina silloin, kun niitä tunnistan. Olen viettänyt lähes koko yli 10-vuotisen suunnittelu-urani koulutuksen ja työelämän ristiaallokossa ja käynyt läpi useamman ammatillisen kriisin, jossa olen joutunut miettimään miksi teen mitä teen, mitä tai ketä varten ala toimii, minkälaisia rakenteita alaan liittyä ja miten onnistua luomaan ammatista itselleen ja omille arvoilleen mieluisa tai edes siedettävä. Nyt opintojeni loppuvaiheella koen, että tutkielman tekeminen tästä aiheesta on ollut minulle itselleni välttämätön prosessi. Toivon toki, että työstä hyötyvät muutkin, alalla ja sen ulkopuolella.

Tutkijana pyrin tietysti häivyttämään itseni edes kertojan tai kuraattorin tasolle; välttämään omien mielipiteideni myötäilyä ja tuomaan sen sijaan esiin tutkimustuloksia koko kirjossaan. En kuitenkaan uskalla väittää että onnistun pyrkimyksissäni täysin, enkä liioin halua näyttäytyä aiheeni parissa objektiivisena yhden totuuden tulkkina vaan olen varma että kokemusmaailmani ohjaa tutkielman sävyä ja sen pyrkimyksiä läpikotaisin, aivan yhtä lailla kun se on ohjannut tutkielman lähtökohtia. Toivon lukijan pystyvän tiedostamaan tämän ja tekemään analyyseistäni myös omia johtopäätöksiään omista lähtökohdistaan käsin.

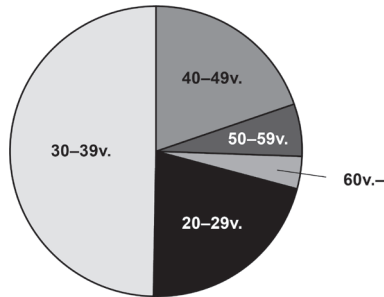
Olen tehnyt analyysiosuudessa esitettyihin suoriin lainauksiin joitakin kielipillisiä korjauksia, kuten korjannut yhdyssana- tai kirjoitusvirheitä, lisännyt välimerkkejä tai poistanut ylimääräisiä välilyöntejä. Sisältöön liittyvät korjaukset esimerkiksi anonymiteetin suojelemiseksi on merkitty lainauksiin hakasulkein. Jos tekstiä on lainattu vain osittain, tekstistä puuttuvat osiot on merkitty tekstiin (...). Toivon, että tapani käsitellä aineistoani kunnioittaa kyselyyn vastanneiden odotuksia. Olen avoin kaikenlaisille ihmisarvoa kunnioittaville tulkinnoille ja kommenteille tutkielmaani liittyen vastedeskin ja toivonkin kuulevani edes osan ajatuksista, joita kyselyn tulokset lukijoissa herättävät.

Tutkimusanalyysi

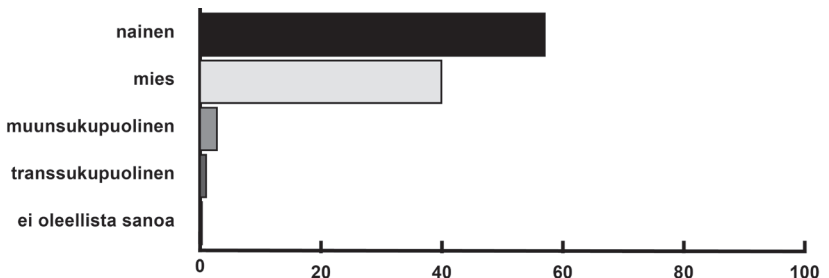
Perustiedot

Perustietoina kysyin vastaajien ikää ja sukupuolta. Kaikki 286 vastaajaa olivat iältään yli 20-vuotiaita. Suurin osa vastaajista oli iältään 20–49-vuotiaita (90,6%), yli 50-vuotiaita vastaajista oli 9,4%. Noin puolet vastaajista (49,7%) ilmoitti iäkseen 30–39 vuotta. Sukupuoleltaan enemmistö kyselyyn vastanneista määritteli itsensä binäärien mukaisesti naiseksi (57%) tai mieheksi (39,9%). Vastaajista 2,8% määrittäytyi muunsukupuoliseksi ja 1% transsukupuoliseksi. Vastaajilla oli kuitenkin mahdollisuus valita myös useampi vastausvaihtoehto, ja 1% vastaajista määrittelikin itseään useammalla kuin yhdellä sukupuolikategorialla. Yksi vastaajista ei kokenut sukupuolen määrittelyä olennaiseksi.

VASTAAJIEN IKÄ

VASTAAJIEN SUKUPUOLI

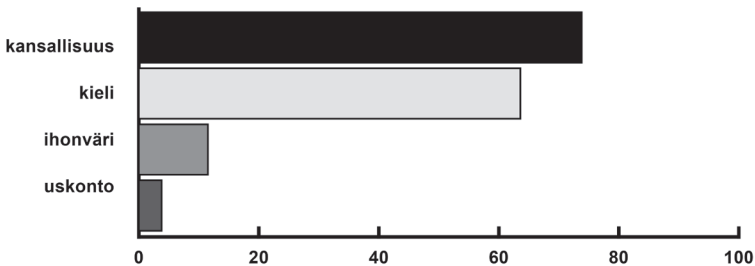
Etnisyys

Kyselyssä pyysin vastaajia kertomaan, mitä ominaisuuksia nämä pitävät oleellisina kuvaillessaan omaa etnistä identiteettiään. Pyysin vastaajia lisäksi kuvailemaan omaa etnistä identiteettiään tarjoamalla listan valmiita termejä, joista saattoi valita yhden tai useamman vaihtoehdon ja tarjosin lisäksi avoimen vastauskentän, jossa etnisyyttään saattoi kuvata tarvittaessa omin sanoin.

KANSALAISUUS JA KIELI ETNISYYTTÄ MÄÄRITTÄVÄNÄ TEKIJÄNÄ

Kyselyssä käy ilmi, että vastaajista valtaosa määrittelee kansalaisuuden (73,8%) ja/tai kielen (63,6%) oleellisimmiksi ominaisuuksiksi oman etnisen identiteettinsä määrittelyssä. Vastaajista 11,5% pitää ihonväriä tärkeänä ominaisuutena omaa etnistä identiteettiään määrittäessä ja vain 3,8% kokee uskonnon olevan merkityksellinen tekijä oman etnisyyden määrittelyssä.

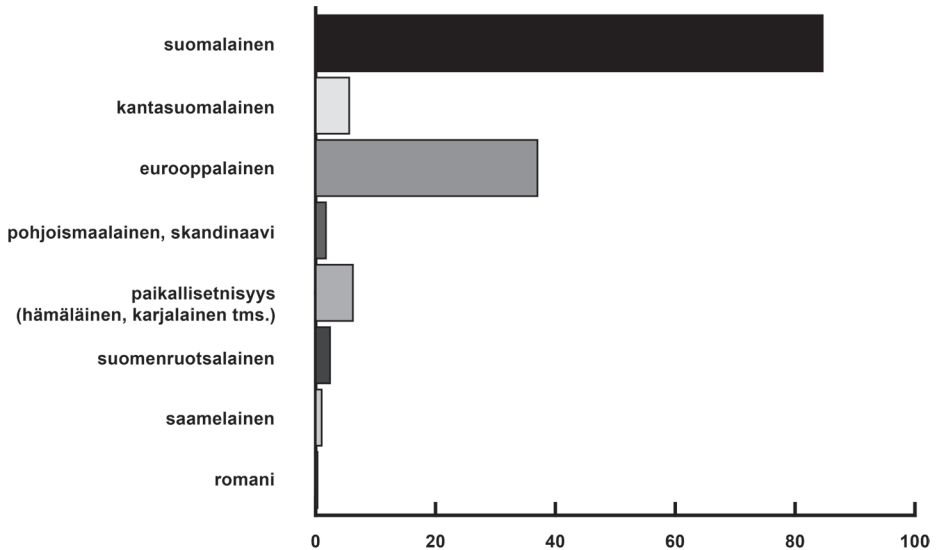
OLEELLISIN OMINAISUUS ETNISEN IDENTITEETIN MÄÄRITTELYSSÄ

Valtaosa (84,6%) vastaajista kuvaili omaa etnisyyttään kansallisuuteen viitaten sanalla *suomalainen* ja 5,6% sanalla *kantasuomalainen*. Vastaajista 37% ilmoitti etnisyydekseen *eurooppalainen* ja 1,7% identifioitui *pohjoismaalaiseksi* tai *skandinaaviksi*. Jopa 8% vastaajista määritteli asuinalueensa tai -kaupunkinsa oleelliseksi etnisen identiteettinsä kannalta, ja ilmoitti olevansa etnisyydeltään esimerkiksi *hämäläinen*, *karjalainen*, *savolainen*, *pohjalainen*, *keskisuomalainen*, *varsinaissuomalainen* tai *lappilainen*. 6,2% kyselyyn vastanneista määrittelee itsensä *suomenruotsalaiseksi*. Slaavilaiseksi määrittäytyi 2,4% kyselyyn vastanneista visuaalisen viestinnän ammattilaisista. Ainoastaan 1% määritteli itsensä *saamelaiseksi* ja 0,3% *romaniksi*.

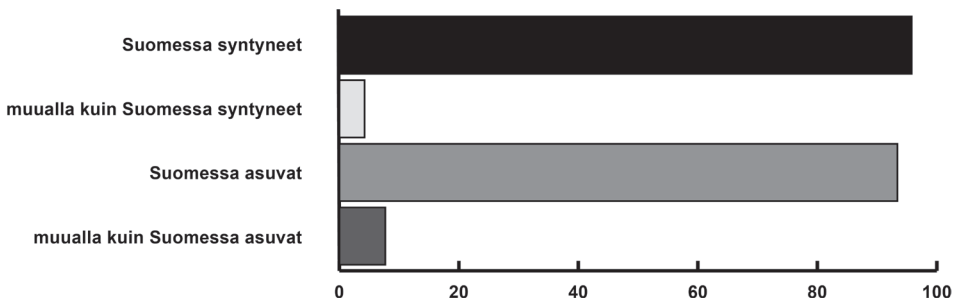
Pyrkimyksenäni määritellä kunkin vastaajan kokemus ”suomalaisuudestaan”, pyysin vastaajia ilmoittamaan syntymä- ja asuinpaikkansa sekä kansal-

VASTAAJIEN ETNINEN IDENTITEETTI

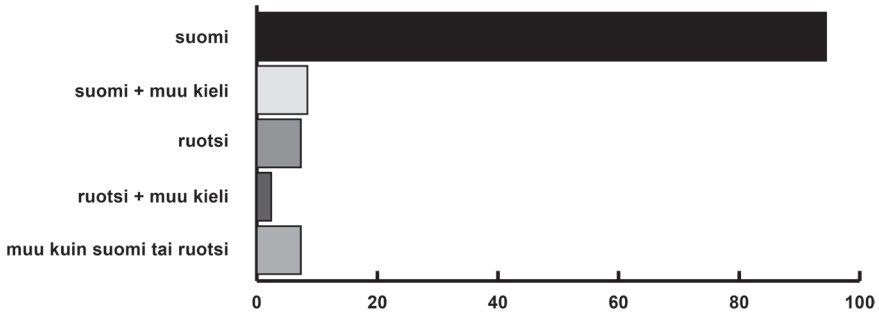

lisuutensa. Vastaajista 95,8% ilmoitti syntyneensä Suomessa ja 4,2% muualla kuin Suomessa. Lähes yhtä moni ilmoitti asuinmaakseen Suomen (93,4%), ja näistä 1% asuu Suomen lisäksi useammassa maassa. Osittain tai kokonaan muualla kuin Suomessa asuvia on vastaajista 7,7%. Kyselyyn vastanneista 99%:lla on Suomen kansalaisuus ja heistä 3,8%:lla on lisäksi useampi kansalaisuus.

VASTAAJIEN SYNTYMÄ- JA ASUINPAIKAT

VASTAAJIEN KIELI

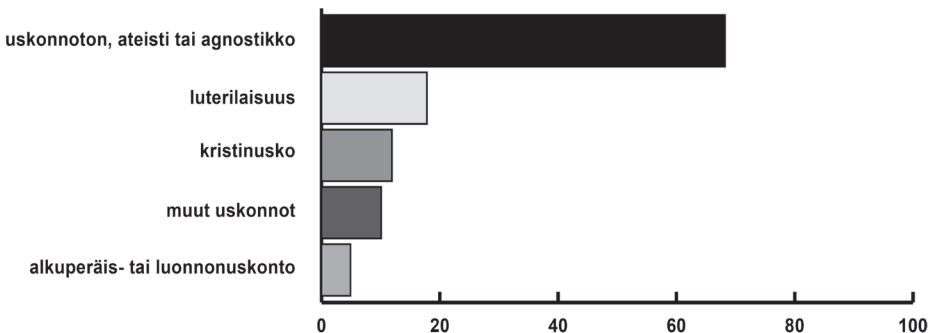

Ensisijaiseksi kielenä vastaajista 94,4% ilmoitti puhuvansa *suomea*, ja 8,4% vastaajista ilmoitti suomen kielen lisäksi useamman kielen ensisijaisiksi. *Ruotsia* ensisijaisena kielenään puhuvia oli vastaajista 7,3%, ja 2,4% vastaajista ilmoitti ruotsin lisäksi useamman kielen ensisijaisiksi. Suomen ja ruotsin lisäksi muitakin kieliä ilmoitti ensisijaisesti puhuvansa 7,3% vastaajista. Ensisijaisesti muita kieliä kuin *suomea* tai *ruotsia* ilmoitti puhuvansa 0,7% vastaajista. *Saamenkielisiä* ei kyselyyn vastanneissa ollut ollenkaan.

VASTAAJIEN USKONNOT JA USKONNOTTOMUUS

Vastaajista 2,8% määritteli etnisyytään erilaisia uskontoja tai uskonto-kulttuureja kuvaavilla termeillä. Uskonnosta erikseen kysyttäessä 68,2% ilmoit-

VASTAAJIEN USKONNOT TAI USKONNOTTOMUUS

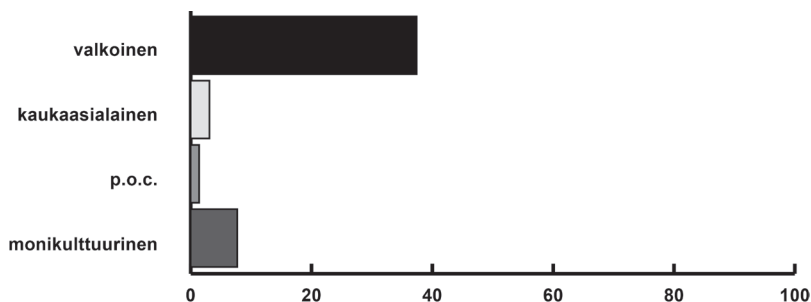

ti olevansa *uskonnoton, ateisti tai agnostikko*. Osa vastaajista valitsi kuitenkin lisäksi jonkin muun vaihtoehdon kuvatakseen identifioitumistaan uskontoon, lisäsi avoimessa vastauksessa kuuluneensa tai kuuluvansa johonkin uskonto-kuntaan tai ilmoitti saaneensa kasvatuksen tiettyyn uskonto-kulttuuriin omasta uskonnottomuudestaan tai “maallisuudesta” huolimatta. *Luterilaisia* kaikista vastaajista oli 17,8% ja *kristittyjä* 11,9%, muiden uskontojen edustajia (*buddhalaisia, ortodokseja, katolisia, juutalaisia*) oli yhteensä 10,1% vastaajista. Uskonokseen *alkuperäis- tai luonnonuskonnon* ilmoitti lisäksi vastaajista 4,9%.

VASTAAJIEN VALKOISUUS

Vastaajista 37,4% käytti etnisyydestään ihonväriin viittaavaa termiä *valkoinen* ja 3,1% termiä *kaukaasialainen*. *P.o.c.*:iksi itseään kuvasi 1,4% vastaajista. 7,7% ilmoitti olevansa etnisyydeltään *monikulttuurinen*. Avoimista vastauksista kuitenkin selvisi, että esimerkiksi muualla kuin Suomessa vietetty aika, perheenjäsenten kulttuuriperimä, muiden kielten puhuminen ja muihin kulttuureihin samaistuminen muuten kuin biologiselta taustalta aiheuttaa monelle monikulttuurisuuden kokemuksen.

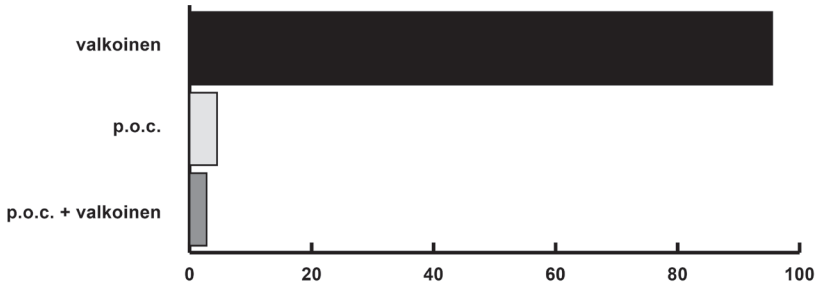
VASTAAJIEN IDENTIFIOITUMINEN VALKOISUUTEEN

Johtuen osittain etnisyyden tilastoinnin puutteellisuudesta, osittain eurooppalaiseen rasismiin liittyvistä tabuista (kuten *kolonialismi, antisemitismi, “värisokeus”*) ja ylipäättään arkaluontoisesta ja helposti raiteilta suistuvasta keskustelukulttuurista, Suomessa ei olla totuttu etniseen kategorisointiin ja vastaamaan kysymyksiin etnisyydestä samaan tapaan, kuin vaikkapa Yhdysvalloissa ja Brittein saarilla Census, Gov.UK.

Tulkitakseni vastaajien valkoisuutta huolimatta siitä, identifioituvatko nämä itse valkoisiksi tai kokevatko ihonvärin merkitykselliseksi omaa etnisyytään kuvatessaan, tarkastelin laadullisen analyysin metodeja soveltaen vas-

VASTAAJIEN TULKITTU VALKOISUUS

taajien vastauksia läpi kyselyn. Päätin vastaajien etnisyyttä suoraan määrittävien vastausten lisäksi muista huomionarvoisista kohdista, kuten osioista, joissa voi määrittäytyä kuuluvansa etniseen enemmistöön tai vähemmistöön sekä kohdista, joissa vastaaja voi arvioida oman etnisyytensä representaation yleisyyttä mediakuvastossa. Määritin kaikki vastaajat *valkoisiin* (95,5% vastaajista) ja *ei-valkoisiin*, eli *p.o.c.*:eihin (4,5% vastaajista). Tosin, enemmistö etniseen vähemmistöön kuuluvista (2,8% vastaajista) identifioitui vähemmistöetnisyyden ohella tietyissä konteksteissa tai ihonvärinsä puolesta myös valkoiseksi tai ilmaisi *“menevänsä valkoisesta”* (eng. *passing*). Rodullistetuksi voi Suomessa kokea tulevansa myös valkoiset, eri etnisyyksiä edustavien ihmisryhmien edustajat (kuten venäläiset, virolaiset, saamelaiset jne.). Heistä jotkut saattavat rodullistamisen kokemuksen vuoksi identifioitua *p.o.c.*:ksi.

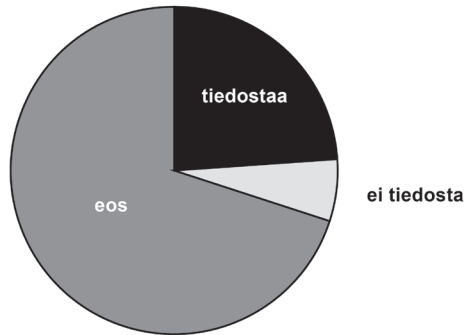
Käytän laadullisessa tutkimusanalyysissäni jatkossa termiä *“valkoinen vastaaja”*, kun viittaan yllämainitun analyysin perusteella valkoiseksi tulkitsemiini vastaajiin. Muiksi kuin valkoisiksi tulkitsemistani vastaajista käytän termiä *“p.o.c. vastaaja”*. Osaan vastaajista viittaan molemmilla termeillä *“valkoinen/ p.o.c. vastaaja”*, mikä tarkoittaa että olen analyysissäni tulkinut heidät sekä valkoisiksi että jonkin näkyvän tai näkymättömän etnisen vähemmistön edustajiksi tai muuten rodullistetuiksi tuleviksi.

Työ ja etnisyys

Tutkimalla erityisesti vastauksia kysymyksiin etnisyyden vaikuttamisesta omaan työhön (*“Koetko oman etnisyytesi vaikuttaneen työhösi visuaalisen viestinnän suunnittelijana?”*, *“Koetko omalla etnisyydelläsi olevan vaikutusta tekemäsi suunnittelutyöhön ja sen lopputulemiin?”*) ja alan moninaisuuden arvioinnista (*“Koetko, että työyhteisössäsi tai alalla Suomessa työskentelevät ihmiset ovat etnisyydeltään moninaisia keskenään?”*), jaoin vastaajat lisäksi alan valkoisuuden *“tiedostaviin”* (vastaukset: kyllä, ei, kyllä, 24,1%) ja alan valkoisuuden *“tiedostamattomiin”* henkilöihin (vastaukset: ei, kyllä, ei, 5,9%). Molemmissa kategorioissa oli sekä valkoisia että ei-valkoisia vastaajia.

VASTAAJIEN TULKITTU VALKOISUUDEN TIEDOSTAMINEN

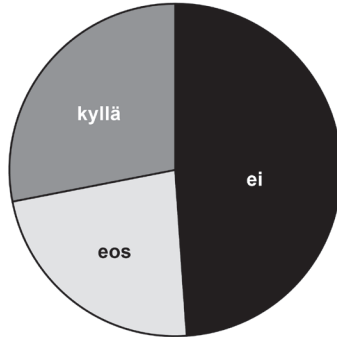
Näiden kategorioiden lisäksi vastaajista suurin osa vastaajista jäi niin sanotusti *harmaalle alueelle*, jossa esimerkiksi vastaukset kysymyksiin etnisyyden merkityksestä työhön olivat ristiriidassa toistensa kanssa, ja johonkin tai useampiin kysymyksistä vastattiin *“en osaa sanoa”*. Niin sanotulla harmaalla alueella oli vastaajista valtaosa, 69,9%. Avointen vastausten perusteella selvisi, että nämä harmaalla alueella olevat vastaajat ovat pääasiassa tietoisia etnisen monimuotoisuuden puutteesta ja representaation problematiikasta, mutta eivät välttämättä osaa sanoa mistä ilmiö johtuu tai mitkä ovat sen seuraussuhteita.

TYÖYHTEISÖN MONINAISUUS

Kysyttäessä kokevatko vastaajat, että heidän työyhteisössään tai alalla Suomessa työskentelevät ihmiset ovat etnisyydeltään moninaisia keskenään, noin puolet vastaajista vastasi kieltävästi (49%). 23% vastaajista ei osannut sanoa ja 28%

vastasi alan olevan moninainen. Avoimissa vastauksissa osa vastaajista arvioi oman kokemuksensa kentästä olevan liian subjektiivinen arvioimaan alaa kokonaisuudessaan. Kyselyn avoimissa vastauksissa kävi myös nopeasti ilmi, että ”suomalaisuus” käsitetään yleisesti synonyymina valkoisuudelle.

VASTAAJIEN KOKEMUS SIITÄ, ONKO TYÖYHTEISÖ JA ALA ETNISESTI MONINAINEN

Tekstissään *Kylän ainoa ”valkoinen” nainen*. Valkoisuuden, sukupuolen ja seksuaalisuuden risteyksissä Leena-Maija Rossi ²⁰¹⁵ tarkastelee valkoisuuden ja heteronormatiivisuuden yhteyksiä. Hän pohtii yhdysvaltalaisen valkoisuuden tutkijoiden Vron Waren ja Les Backin vaatimusta päästä eroon valkoisuudesta nykyisellään – etuoikeuksia pelkästään ihonvärinä tuottavana järjestelmänä – suhteessa suomalaisuuteen. Ware ja Back ehdottavat strategiaksi ”rotupetturuutta”, eli valkoisuudesta irtisanoutumista. Rossin mukaan valkoisuudesta irtisanoutuminen on käytännössä monimutkainen ajatus, sillä ei riitä että sitoutuminen olisi yksilöllistä vaan sopimuksen tulisi lisäksi olla yhteiskunnallinen. Rossi ehdottaa, että ”Suomessa valkoisuudesta irroittautuminen voisi puolestaan tarkoittaa sitä, että suomalaisuuden, että suomalaisuuden merkitystä todella pystyttäisiin avartamaan ja ajattelemaan sitä ilman oletettua kytkentää valkoisuuteen – samoin kuin pakolliseen normatiiviseen heteroseksuaalisuuteen.” Rossi 2015, s.162

Kyllä. kasvavassa määrin ala monipuolistuu myös etnisesti, sekä Suomen sisältä että muuttoliikkeen takia.
valkoinen vastaaja

Kyllä. Viimeisimmältä työpaikaltani löytyi ihmisiä jotka

olivat kotoisin seuraavista maista: Bosnia, Saksa, Korea, Intia, Venäjä, Japani.

valkoinen/ p.o.c. vastaaja

Kyllä. Mielestäni ainakaan Suomessa luovalla alalla ei etnisyydellä ole väliä.

valkoinen vastaaja

Kyllä. Alalla on vapaa ja suvaitseva ilmapiiri.

valkoinen vastaaja

Kyllä. Työhuoneellani kyllä on moninaista ja monikulttuurista väkeä, minusta se kuuluu asiaan, on luonteikasta ja olen ylpeä siitä. Samalla aavistan, että joka puolella Suomea/kaupunkia/ työyhteisöjä ei näin ole.

valkoinen vastaaja

Kyllä. Mutta valkoiset suomalaiset ovat selvä enemmistö.

valkoinen vastaaja

Kyllä ja ei. Olisi kiinnostavaa nähdä tilasto siitä, kuinka paljon alalla on eri etnisistä taustoista tulevia ihmisiä verrattuna sekä Suomessa ylipäätään asuviin ihmisiin että muihin vastaavia tutkinnon tasoja sisältäviin aloihin. (...)

valkoinen vastaaja

En osaa sanoa. Asialla tuskin on suurta merkitystä visuaalisessa työssä.

valkoinen vastaaja

En osaa sanoa. Viime vuosina diversiteetti on kasvanut huomattavasti.

En osaa sanoa. Riippuu firmasta. Osassa työskentelee erilaisista etnisistä taustoista tulevia henkilöitä, osassa lähinnä syntyperäisiä valkoisia suomalaisia.

valkoinen vastaaja

En osaa sanoa. Työskentelen lähinnä omalta työhuoneelta käsin enkä vietä juuri lainkaan aikaa alan ihmisten seurassa/läheisyydessä. Kokemukseni kuitenkin on, että etninen moninaisuus loistaa poissa-olollaan niin koulutuksessa kuin työelämässä.

valkoinen vastaaja

En osaa sanoa. Ala on suvaitsevainen. Etnisyydeltään muita kuin suomalaisia on vähemmän, mutta isommissa mainostoimistoissa jakauma on laajempi.

valkoinen vastaaja

En. Aika suomalaisia suunnittelijat ovat vieläkin. Sillon tällöin mukaan suunnittelutoimistoihin eksyy englantilaisia, mutta siihen se monikulttuurillisuus päättyikin.

valkoinen vastaaja

En. Laajemmassa työyhteisössäni on ihmisiä monin eri etnisiin taustoin ja alallani jossain määrin myös, mutta kokonaisuudessaan koen alan olevan hyvin valkoihoinen – Suomessa etenkin.

valkoinen vastaaja

En. Oman kokemukseni mukaan ala on lakananvalkoinen. Kesäisin hyvinvoivan ruskettunut.

valkoinen vastaaja

En. Koen että ovat voittopuolisesti suomalaisia, vaikka muidenkin osuus lisääntyy.

valkoinen vastaaja

En. Mulla ei ole ollut yhtäkään tummaihoista asiakasta tai kollegaa yli kymmenvuotisen urani aikana.

valkoinen vastaaja

En. Työskennellessäni aiemmin tuolloin n. 30 hengen sisältömarkkinointitoimistossa, olin ainoa ”ulkomaalaistaustainen”.

p.o.c. vastaaja

En. Työskentelen yli 1000 hengen yrityksessä joka on alallaan markkinajohtaja ja yrityksessä on töissä kaksi henkilöä jotka eivät kuulu valtaväestöön tai näytä kantasuomalaisilta.

valkoinen vastaaja

En. En usko, että alan moninaisuus vastaa Suomen etnistä moninaisuutta. Luulen, että ala on paljon homogeenisempi ja valkoisempi kuin Suomalaiset joukkona. Jos vastaisi paremmin Suomen etnistä moninaisuutta, uskon että mm. median tuottama kuvastokin olisi moninaisempaa kuin nyt.

valkoinen vastaaja

En. Monikulttuurisuus on vähäistä, etniseen taustaan liittyvät ennakkoluulot yleisiä.

p.o.c. vastaaja

En. Valkoisen keskiluokan bileet :’(

valkoinen vastaaja

En. Lähes kaikki ovat valkoihoisia. Johtavissa positioissa olevat ovat useimmiten miesoletettuja.

valkoinen vastaaja

En. Toivoisin, että alallani näkyisi enemmän POC sekä vähemmistöjä tekemässä luovaa työtä.

valkoinen vastaaja

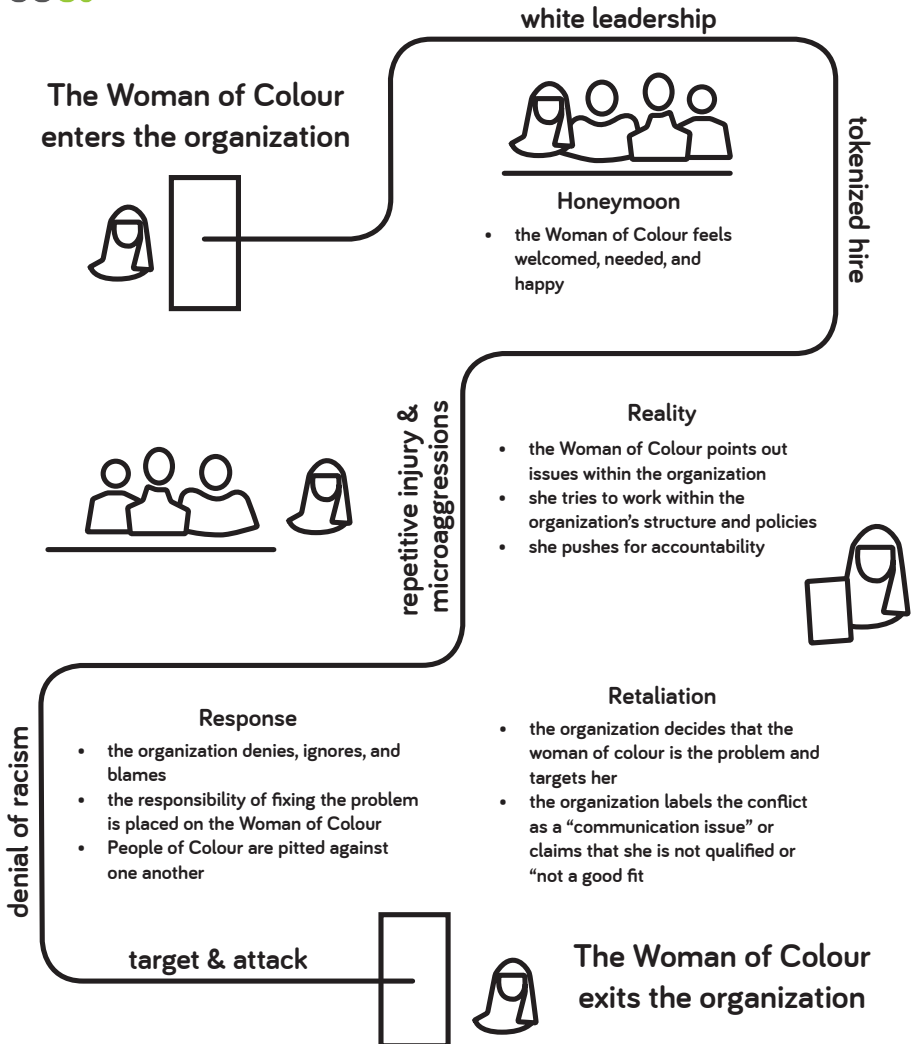
RASISMIN JA SYRJINNÄN KOKEMUKSIA

Avointen vastausten joukosta löytyi useita esimerkkejä rasismien konkreettisesti manifestoitumisesta visuaalisen viestinnän alalla niin työyhteisöjen sisällä kuin asiakassuhteissakin. Vastausten perusteella rasismit asenteet manifestoituvat työelämässä mitä todennäköisimmin rakenteellisen rasismien tavoin tiedostamattomina kommentteina, stereotyyppittämisenä, eriarvoistamisena tai vähättelynä. Eleet ja puheet voivat olla hienovaraisia ja esiintyä esimerkiksi yksityisissä keskusteluissa, tai sitten saatetaan rasismita ilmaisuja ja ennakoluuloja ”möläytellä” keskustelukumppanin etnistä identiteettiä tiedostamatta. Ilmiö vihjaa kulttuuriin, jossa rasismit vitsit, ilmaisut ja kommentit ovat yleisesti sallittuja, mikäli rasismien kohde ei ole niitä kuulemassa. Samalla sillä luodaan todellisuutta, jossa ihmisiä eriarvoistetaan, tehdään naurunalaiseksi ja suljetaan ulos normista.

Rasismien esiintyminen alalla tai kokeminen työpaikalla pitkälti freelanceista koostuvan ammattikunnan keskuudessa voi olla monelle vaikeasti käsiteltävä asia ja siten myös hankala havaita, ellei sitten satu olemaan itse rasismien kohteena. Rasismi työelämässä estää ihmistä tekemästä työtään hyvin, kun aika ja energia kuluu itsensä puolustamiseen, muiden myötäilyyn, ikävien tilanteiden ja tahattomien mikroagressioiden sietämiseen, mikä ei puolestaan ole eduksi kenellekään. Ihanteellisesti monikulttuurisen työyhteisön tulisi kouluttaa työntekijöitään etnisen sensitiivisyyden osalta ja tarjota osaavaa tukea etnisiin vähemmistöihin kuuluville työntekijöilleen. Kanadalainen *Centre for Community Organizations (COCO)* on yksi esimerkki järjestöstä, joka kouluttaa ja tuottaa työkaluja anti-rasistista työskentelyä ja järjestäytymistä varten. Ohessa on *COCO*n työkaluksi teettämä havaintokuva yleiseksi havaitusta kaavasta naisena ja p.o.c.-työntekijänä valkoisessa organisaatiossa.

The “Problem” Woman of Colour in the Workplace

Suomessa olen outolintu, asuinmaassani (...) suomalainen, missään en kokonainen tai täysivaltainen ihminen, koska eksoottinen nimi, juuret, kasvopiirteet ja monikulttuurinen perhe ja suku. Ikuinen "väliinputoaja" ja yksinäinen susi jolle ei myönnetä apurahoja mistään koska ei kuulu mihinkään lokeroon "kokonaan". Rasismia ja syrjintää on monenlaista.

p.o.c. vastaaja

Ihmisten asennoituminen [edustamaani etnistä ryhmää kohtaan] on jokseenkin ongelmallinen. Vaikka visuaalisen alan ihmisillä ei yleensä ole täysin "junttia" lähestymistapaa (...) koen yleisen suhtautumisen olevan vähättelevää ajoittain. Joskus ihmetellään ja ollaan kiinnostuneita kulttuurista ja sen "omituisista" säännöistä, mutta usein "todellinen" asenne on penseämpi. [Edustamani etnisen ryhmän edustajat] koetaan monesti toisen luokan kansalaisiksi (+ vitsiksi). (...) Itse valkoisen ihon omaavana myös "piilotan" taustani helposti joten ehkä esim. sanalipsahdukset tulevat kun oletetaan että niillä ei loukata/ hyökätä suoraan minua tai taustaani kohtaan. (...)

valkoinen/ p.o.c. vastaaja

Vielä on hyvin muistissa kun lapsena muutin takaisin Suomeen [muualta], ja olin vihattu "[ulkomaalainen]" vaikka olin syntynyt Suomessa, ja äidin puolelta suomalainen. "Suomalaisuus" on jotain mihin minulla ei ole ollut pääsyä, mutta iän myötä voi rakentaa oman käsityksen suomalaisuudestaan. (...) Mutta mielestäni tällainen tausta on avartava, ja ymmärrän siksi hyvin miltä voi tuntua tulla tänne ulkomaalaisena. Vaikka ihonväri ja muu etnisyys kuin valkoinen vaikeuttaa asian vielä enemmän. Olen aina kokenut että Suomessa on HYVIN PALJON ennakkoluuloja ja rasismia. (...)

valkoinen vastaaja

Mielestäni alallani hienotunteisuus niin etnisiä- kuin

sukupuolivähemmistöjä kohtaan usein puuttuu niistä puhuttaessa, tai siinä olisi vähintäänkin parantamisen varaa. (...)

valkoinen/ p.o.c. vastaaja

Mainosalalla työskennellessä olen huomannut, että etnisyys on tällä hetkellä "muotia". Halutaan näyttää se yksi työntekijä kuvastoissa, jotta ei voida syytellä syrjinnästä, mutta en usko että se on aitoa. Sama koskee naisten asemaa. Heitä nostetaan jalustalle, koska se on vaan muotia, mutta todellisuudessa heitä ei arvosteta sen enempää kuin ennenkään.

valkoinen vastaaja

(...) Kuvitustilauksissa olen törmännyt joskus outoihin pyyntöihin: kerran minua pyydettiin piirtämään kiinalainen niin, että hänellä olisi "keltainen iho ja vinot silmät". En toiminut näin, myöhemmin lopetin yhteistyön tilaajan kanssa vaikka he maksoivat ihan hyvin. (...)

valkoinen vastaaja

(...) Olen myös kohdannut joidenkin toimeksiantajien osalta ahdistavia rasistisia kannanottoja sen suhteen, miltä suomalainen ihminen heidän mielestään näyttää, ja minua on painostettu muuttamaan kuvitushahmojen ulkonäköä esimerkiksi vaaleammaksi ja muutenkin "suomalaisemmaksi" - ehkä tällaisia kommentteja ei olisi kehdattu esittää, jos en olisi itsekin ulkoisesti enemmistöön kuuluva vaaleaihoinen syntyperäinen suomalainen. (...)

valkoinen vastaaja

KIELIVÄHEMMISTÖT, SUKUPUOLEN MONINAISUUS JA MUUT IDENTITEETIN RISTEYMÄT

Avointen vastausten perusteella valkoisuus asettaa suurimmalle osalle vastaajista näkymättömän suojan, jonka ansiosta harva kokee tulleen syrjityksi

etnisyytensä puolesta työ- tai opiskeluelämässä. Moni tiedostaa etnisen etuoi-
keutensa kysyttäessä, mutta ei arjessa aktiivisesti ajattele asiaa. Kuitenkin ne
vastaajat, jotka identifioituivat jonkin muun identiteetin risteymän (esimerkiksi
kielen, sukupuolen, seksuaalisuuden, luokan tms.) osalta johonkin vähemmis-
töryhmiin, vaikuttivat olevan herkempiä ja tiedostavampia myös etnisyyden
hierarkioille ja pohtivat avoimissa kysymyksissä asiaa vuolaammin.

Ilmiö vahvistaa Kimberle Crenshaw'n esittämää intersektionaalisen femi-
nismin teoriaa siitä, kuinka sorto on aina intersektionaalista, sillä identiteettim-
me koostuu monista ominaisuuksista, eikä esimerkiksi pyrkimys sukupuolten
väliseen tasa-arvoon ole rasismista irrallaan oleva asia, vaan saman sairau-
den eri oire. Crenshaw 1994

*Nää on näitä monimutkaisia intersektionaalisia
juttuja... mutta koen kyllä että esimerkiksi
suomenruotsalaisuudestani on ollut hyötyä. Ja myös
tietyllä tapaa haittaa, koska stereotypiat elää.*

valkoinen vastaaja

*Suomen kielen taito on ollut tärkeä töissä. Toisaalta
koen, etten kerran tullut lopulta valituksi yhteen
suomenruotsalaisten pyörittämään muotoilutoimistoon,
koska en ole suomenruotsalainen.*

valkoinen vastaaja

*Tietty oma ulkopuolisena kohdatuksi tulemisen kokemus
on saanut kiinnittämään huomiota representaatioon
liittyviin seikkoihin työssä.*

valkoinen vastaaja

*En edelleenkään ole aivan varma, voidaanko
maalaisidentiteettiä ajatella etnisyytenä mutta olen
muotoilukoulutuksissa löytänyt itseni hyvin yksinäisenä
maaseudun edustajan kaupunkikulttuurin edustajien
joukosta.*

valkoinen vastaaja

Vaikea tarkastella molempien sukupuolten läpi etnisyyttä. Vastauksissa saattaa heijastua myös osittain se, että on naispuolinen.

valkoinen vastaaja

Nuorena naisena koen viikottain työelämässä väheksyntää, ammattitaitoni ja oman minäni aliarviointia. Koen joutuvani todistelemaan osaamistani usein muille ja voin vain kuvitella kuinka ikäviä tilanteita muut ja vähemmistöön kuuluvat joutuvat kestäämään. (...)

valkoinen vastaaja

En koe että etnisyyteni on vaikuttanut suunnittelutyöhön. Yliopistot joissa olen opiskellut ovat olleet aina monikansallisia. Olen työskennellyt, asunut ja opiskellut ulkomailla, joten etnisyyteni on tässä kontekstissa ollut aina vähemmistössä, kuten myös suurimman osan suunnittelijoista ympärilläni. Sukupuoleni sen sijaan on vaikuttanut mielestäni todella paljon.

valkoinen vastaaja

Blondi nainen voi olla samalla osa massaa tai jatkuvassa blondivitsi- & kevytkenkä-kuittailuissa.

valkoinen vastaaja

Ikä[syrjintä] järkyttävän yleistä.

valkoinen vastaaja

Herkkyyys ja ulkopuolisuus auttaa ymmärtämään vähemmistöjä.

valkoinen vastaaja

Estetiikka, tyylit ja representaatio

Tiedustelin vastaajilta kahdessa eri kysymyksenasettelussa heidän kokemukseen oman etnisyyden vaikutuksista suunnittelutyöhön ja sen lopputulemiin. Kysymyksiä lähestyttiin vastaajasta riippuen hieman eri vinkkeleistä; yksi jäi kuvailemaan oman etnisyyden vaikutuksia yksilölliseen tyyliin ja toinen alkoi pohtia oman etnisyyden subjektiivisia vaikutuksia laajemmin viestinnän suunnittelun yhteiskunnallisen vastuun ja vaikuttamisen näkökulmasta. Moni myös analysoi omia etuoikeuksiaan ja niiden tiedostamista.

ASIAKKAAN EHDOILLA

Useammista vastauksista on aistittavissa alalle ominainen asiakaspalvelu-aspekti, jossa työn toteuttaja ei koe voivansa vaikuttaa sisältöön täysin, sillä *asiakas on aina oikeassa* ja sanelee ehdot. Alan valkoisuudesta ja yhteiskunnallisesta asemasta koettiin myös yksilöllistä vastuuta ja syyllisyyttä, mutta ajatukset käytännön muutoksille työssä olivat ristiriitaisia. Etenkin kuvittajana työskentelevät suunnittelijat ovat pakotettuja ajattelemaan asiaa hahmon monimuotoisuuden ja vaikkapa ihonvärin kuvaamisessa. Moni kertoi, että tavallista on piirtää hahmoja *”omaksi kuvakseen”*, ellei aktiivisesti päättä tehdä toisin.

Uskon että omalla etnisyydellä on aina vaikutus suunnittelijan työhön. Etenkin kuulumalla valtaväestöön ja kun työyhteisö on todella homogeeninen niin työt ovat hyvin ”valkoisia”. Asiakkaat myös pelkäävät eri etnisyyteen kuuluvien mallien käyttämistä, koska pelkäävät somessa lynkkausta rasistien johdosta.

valkoinen vastaaja

Teen sitä, mitä asiakas tilaa ja tutustun kohderyhmään. Minulla on asiakkaita erilaisista etnisistä ryhmistä Suomesta ja ulkomailta ja asiakkaan tarpeet määrittelevät lopputuleman. En tee työssäni taidetta tai tutki omaa taustaani, vaan työskentelen asiakkaalle ja hänen kohderyhmälleen. Visuaalista asiakastyötä on hankala tehdä, jos pyörii oman etnisen taustansa ympärillä.

valkoinen vastaaja

Oma tausta enemmistöön kuuluvana helpottaa kohderyhmäajattelussa ja asiakassuhteissa.

valkoinen vastaaja

Kantasuomalaiset asiakkaat haluavat kantasuomalaisen näköistä kuvitusta.

valkoinen vastaaja

Asiakaskunta saattaa vaatia länsimaisen/skandinaavisen näköisiä ihmisiä kuvituskuviin, tällöin tarkoitetaan valkoihoisia ja heteroseksuaalisen tai neutraalin seksuaalisen näköisiä ihmisiä.

valkoinen vastaaja

Pohjoismainen tapa ajatella vaikuttaa niin visuaalisiin kuin kerronnallisiin päätöksiin. Kohdeyleisö myös määrittää viestinnän keinot.

valkoinen vastaaja

POHJOISMAINEN TYYLI

Osa vastaajista koki etnisyyden vaikuttavan suunnitteluun arvomaailman kuvantamisen ja symboliikan kautta. Moni suunnittelijoista koki ”pohjoismaisen” tai ”skandinaavisen” estetiikan ”hyväksi myyntivaltiksi”, ominaiseksi työskentelylle ja osaksi ”omaa tyyliä” suunnittelussa. Tulkintani mukaan *skandinaavista suunnittelua* käytetään vastauksissa synonyyminä *pohjoismaiselle suunnittelulle*. Suomi ei kuitenkaan maantieteellisen määrittelynsä mukaan ole osa Skandinaviaa, vaan ainoastaan pohjoismaita, mutta suomalainen suunnittelu luetaan *tyylillisesti* osaksi skandinaavista suunnittelua. Se, mitä estetiikalla konkreettisesti tarkoitetaan, jäi kuitenkin vastauksissa kyseenalaiseksi, eikä tyyliisuuntaa ei ole ylipäätään määriteltä kovinkaan tyhjentävästi.

Sekalaisten, epäakateemisten internetlähteiden¹² perusteella pohjoismaiselle suunnittelulle ominaisia attribuutteja muotoilun eri aloilla olisivat ainakin ”*kauneus*”, ”*yksinkertaisuus*”, ”*laatu*”, ”*puhtaus*”, ”*luonnonläheisyys*”, ”*käytännöllisyys*” ja ”*saavutettavuus*”. Erityisesti arkkitehtuurin ja sisustusarkki-

¹² Google-hakutulokset: 'scandinavian design', 'nordic design' + 'definition', 'pohjoismainen suunnittelu' + 'määritelmä'

tehtuurin alojen puitteissa korostuu lisäksi valon merkitys ja tilojen valkoisuus valoa korostavana elementtinä. Edellämainitut attributit kaipaivat kuitenkin lähempää teoreettista tarkastelua, sillä ne tuntuvat sisältävän sisäänkirjoitettuja ja kulttuurisidonnaisia näkemyksiä esteettisistä (länsimaisista, valkoisista) ihanteista. Ilman lähempää tarkastelua ja määrittelyä *“kauneus”* ja *“puhtaus”* ovat hyvinkin laajasti uudelleentulkittavissa ei-pohjoismaisesta näkökulmasta. *“Laatu”* ja *“luonnonläheisyys”* voi puolestaan viitata tiettyyn estetiikkaan, kestävyyyteen tai materiaaleihin, mutta ei välttämättä riitä lävistämään esimerkiksi suunnittelutyön teollisen tuotantoprosessin eri osa-alueita. *Saavutettavuus* saattaa tarkoittaa muualle ulkoistettua massatuotantoa ja kohtuullista jälleenvyyntihintaa, muttei välttämättä ota huomioon vaikkapa normista poikkeavien kehojen toimintakykyä.

Skandinaavinen suunnittelu vaikuttaakin hyvin tehdyiltä brändiltä, johon liitetään kansainvälisesti positiivisia ja ihailtavia (länsimaisia, valkoisia) ominaisuuksia, mutta jonka koostumusta ei oikeastaan osata tai haluta määritellä sen tarkemmin. Kyselyn avoimista vastauksista on luettavissa, että *“pohjoismainen suunnittelu”* arvotetaan myös Suomessa alalla tyylihierarkiassa ylemmäks ja on asiakaskunnassa arvostetummassa asemassa kuin muun tyylinen suunnittelu. Historioitsija Kjetil Fjallan toteaa toimittamansa teoksen *Scandinavian Design: Alternative Histories* 2012 esipuheessa, kuinka markkinointikoneiston ja historioitsijoiden yhdistelmä on luonut myyttisen ja vääristyneen kuvan pohjoismaisesta suunnittelusta, ja kuinka määritelmä on kaventunut entisestään kansainvälisen suosion myötä.

Skandinaavinen suunnittelu oli terminä käytössä ensi kertaa 1950-luvulla Pohjois-Amerikassa ja Iso-Britanniassa järjestetyissä teollisen muotoilun näyttelyissä, joka sisälsi harkitusti kuratoidun valikoiman modernistisen estetiikan muottiin istuvia muotoilutuotteita, jotka edustivat toki vain hyvin kapeaa osaa pohjoismaisen suunnittelun kentästä. Fjallan jakaa termin kahteen eri konseptiin, *toimijuuden* kategoriaan (*Scandinavian Design*), jonka määritelmä sisällyttää suunnittelijat sosio-ekonomisine taustoineen, agendoineen ja motiiveineen, sekä *analyttiseen* kategoriaan (*Scandinavian design*), jonka avulla voi tutkia ja analysoida historiallisia ilmiöitä. Alun perin viennin edistämiseen tarkoitettu konsepti on kuitenkin nykyisellään sisällyttänyt itseensä niin toimijuuden kuin analyttisen kategorian ja luonut kuvaa yhdenmukaisesta pohjoismaisesta suunnittelusta ja estetiikasta, joka jättää pimentoonsa kaiken siitä poikkeavan pohjoismaisen suunnittelutyön. Fjallan korostaa Viviana Narotskyyn viitaten, että globalisaation aikakaudella tietyn estetiikan, tekijöiden ja objektien ominaisuuksien kautta määräytyvillä *“kansallisilla luonteenpiirteillä”* voi olla ongelmallisia vaikutuksia. Fjallan 2012

Ulkomaisten asiakkaiden kanssa voin käyttää hyväkseni positiivisia ennakkoluuloja "pohjoismaisesta muotoilusta".

valkoinen vastaaja

Olen hakenut osittain tarkoituksella skandinaavista tyyliä työhöni ja sen markkinointiin.

valkoinen vastaaja

Etniseen enemmistöön kuuluvana on omaksunut, etenkin nuorempana, melko automaattisesti vallitsevia käytäntöjä ja ihanteita, esim. "skandinaavinen design".

valkoinen vastaaja

Kansainvälisessä ympäristössä etenkin maan ulkopuolella toimiessa "suomalaisuus" on voimavara johon liitetään perinteisesti arvoja kuten luotettavuus, jämäptiys ja osaltaan myös "pohjoismainen muotoilu".

valkoinen vastaaja

(...) Uskon, että tausta toki näkyy monessa tyylivalinnassa (skandinaavinen muotokieli, kuvitustrendit jne), muttei rasistisella tavalla.

valkoinen vastaaja

Suomalaisuus on varmasti vaikuttanut siihen minkä koen itselleni ominaiseksi visuaalisesti. Arvot voivat olla samoja kuin muissa kulttuureissa, mutta niiden visuaalinen ilmentyminen on erilainen.

valkoinen vastaaja

Sanoisin että toteuttava porras, eli tekijät ovat pääsääntöisesti varsin avarakatseista porukkaa, jotka välillä joutuvat taipumaan asiakkaiden toiveisiin, jotka eivät välttämättä kuvasta tämän päivän suomea. Monet

vanhemmat tilaajat/asiakkaat näkevät ehkä tietynlaista turvallisuutta markkinoida niinkuin aina on markkinoitu, lähinnä kantasuomalaisille.

valkoinen vastaaja

YKSIULOTTEINEN SUOMALAISUUDEN REPRESENTAATIO

Oman etnisyyden mediarepresentaation ja samaistumisen arvioimisen kautta avoimissa vastauksissa vaikutti toistuvan myös tuntemukset siitä, ettei koe valkoisena suomalaisenakaan samaistuvansa kuvastoon tai visuaalisen viestinnän tarjoamiin käsityksiin suomalaisuudesta. Kyse voi tulkintani mukaan olla liian ah- taista normeista, jotka "suomalaisuutta" perinteisesti ovat määrittäneet, sekä jois- takin muista identiteetin risteymistä, kuten sosiaaliluokasta tai sukupuoli-identi- teetistä, jotka eivät täsmää annettuun ihanteeseen vaikka ulkomuoto täsmäisikin.

Kyselyvastausten perusteella visuaalisen viestinnän kuvasto on valkoisuu- denkin puitteissa yksiulotteinen ja yleensä enemmistön ehdoilla ja sen peiliku- vaksi rakennettu. Kommenteissa nousee esiin, kuinka hankala kuvastoon on samaistua tästä huolimatta. Tämä viittaisi tulkitsemaan, että kyse visuaalisissa representaatioissa ei ole pelkästään ulkoisista ominaisuuksista, yksilön samais- tumisen tunnetta ohjaa muutkin tekijät. Ketä yksipuolinen kuvasto oikeastaan siis palvelee? Kuka oikeastaan löytää itsensä normatiivisuuden ehdoilla lavastetuista kuvapankkikuvista, joita rakennetaan puhuttelemaan kaikkia suomalaisia?

Vaikka olen valkoinen, niin harvoin löydän samastumismallia suomalaisesta mediasta, sillä suomalaiset kuvataan lähes poikkeuksetta sini-, vähintään vihreäsilmaisina ja vaaleita. Tummahiuksisena ja -silmaisena monet ihmiset olettavat, että olen osittain muualta, mutta eivät kehtaa kysyä kuin vasta kännissä. Jos toista valkoista "kantasuomalaista" (inhoan termiä) ei usein pidetä täysin suomalaisena, niin voin vain kuvitella miltä muunvärisistä suomalaista tuntuu jatkuva syntyperänsä selittely.

valkoinen vastaaja

Mielestäni hieman outoa ja todella vaikeaa ellei mahdotonta erotella missä työssäni suunnittelijana tai kuvittajana vaikuttaa oma etninen ryhmäni. Varsinkin kun en tunne kuuluvani oikeastaan mihinkään vaikka olenkin valkoinen suomalainen heteromies. Tai ehkä

juuri siksi. Silloin kun pakkaan kamat ja painun metsään jonnekin mörönperseeseen ja katselen koirani kanssa pimenevässä illassa nuotiota ja tähtitaivasta voi hetken olla katoava tunne, että tänne minä kuulun.

valkoinen vastaaja

Minulla on vaikeaa määritellä mikä on etninen ja mikä on kulttuurinen identiteetti, tai mikä ero niissä on. Ne sulautuu yhteen. On myös mielenkiintoista huomata että hyvin usein en tunne kuuluvuutta suomalaisen kulttuurin kanssa, ja useinkin on sellainen tunne että omaa identiteettiä ei ole oikein hyväksytty. (...) Huomaa myös että monella muulla on samanlainen vieraantunut olo, ja tällä tavalla löytyy myös yhteisöllisyyttä.

valkoinen vastaaja

Kohdassa "Samaistun nykyisen mediakuvaston mukaiseksi suomalaiseksi." vastasin "En juuri koskaan", ei siksi ettenkö näkisi mediakuvastossa ihonvärittäni ja etnisyydeltäni samankaltaisia ihmisiä, vaan sen takia etten samaistu mediakuvaston mukaiseen keski-/yläluokkaiseen ihmiseen. Identifioin itseäni ylipäätään enemmän yhteiskuntaluokan mukaan, mutta tiedostan että teen niin koska olen osa etnistä enemmistöä ja on itsessään osa valkoista etuoikeuttani.

valkoinen vastaaja

Samaistuminen mediakuvan esittämään suomalaisuuteen -kysymys oli hankala – samaistun, tietty, koska olen valkoihoinen, (kanta)suomalainen mies. Voinko ollakaan samaistumatta? Kaltaisiani on kuvastossa pilvin pimein, erilaisissa rooleissa ja usein positiivisissa sellaisissa. En siltikään pysty yleisellä tasolla samaistumaan useinkaan mediakuvaston "suomalaisuuteen" (mitä se onkaan) ja koen kiusallisuutta kaltaisten hallitsevasta asemasta. (...)

valkoinen vastaaja

Positiot ja etuoikeudet

PORTINVARTIJAT

Valkoisen yhteiskunnan portinvartijuus nousi esiin yhtenä toistuvana teemanäkökulana kyselyn avoimissa vastauksissa. Työ- ja opiskelupaikkojen hakuprosessin etnistä hierarkiaa kyseenalaistettiin ja pätevien ei-valkoisten hakijoiden puuttamista päiviteltiin. Useammissa vastauksissa puitiin lisäksi valtaposition mukanaan tuomaa niin sanottua lasikatto-efektiä, jossa esimerkiksi vähemmistöryhmien kokemia haasteita ja rakenteellisia esteitä on sitä haastavampaa nähdä, mitä korkeammalla sosiaalisessa hierarkiassa on ja mitä paremmin itse mahtuu yhteiskunnan normiin, eli mitä enemmän yhteiskunnallisia etuoikeuksia omaa suhteessa muihin ihmisiin.

Katariina Mäkinen ²⁰¹¹ on nostanut blogikirjoituksessaan esiin Hollantilaisen Philomena Essedin ²⁰⁰⁴ teorian *kulttuurisesta kloonauksesta*, jolla tarkoitetaan sitä kuinka ”yhteisöt muodostuvat kulttuurisesti samanlaisten henkilöiden keskinäisten verkostojen varaan”. Kulttuuriset kloonit jakavat keskenään samat arvot eivätkä liioin eroa ulkoisesti toisistaan. Kulttuurisessa kloonauksessa kyse ei ole vain erilaisuuden ulossulkemisesta vaan myös samuuden suosimisesta.

Mäkinen 2011

Korkeakoulujen pääsykoeprosessin implisiittisiä ennakoasenteita olisi tärkeää tiedostaa ja kyseenalaistaa: nyt kouluihin pääsee enimmäkseen suomalaista valkoista keskiluokkaa koska pääsykoehaastattelijat ja -arvioijat ovat kaikki suomalaista valkoista keskiluokkaa.

valkoinen vastaaja

Kieli tuntuu määrittelevän paljon sitä, koetaanko henkilö päteväksi Suomessa työelämään (vaikka alan sanasto on pitkälti englanniksi). Kulttuuri opiskellessa ei ole moninainen ja koulutus tuntuu ”kasaantuvan” opiskelijoille, joilla on koulutetut vanhemmat. Maisteriohjelmani oli monikulttuurinen (1/3 suomalaisia, 2/3 eurooppalaisia, 1/3 muualta), mutta ulkomaalaisten on vaikea päästä kiinni työelämään Suomessa.

valkoinen vastaaja

(...) Luulen, että moni alan työnantaja/vaikuttaja kerää ympärilleen joko tietoisesti tai tiedostamatta vain itsensä kaltaisia työntekijöitä. Tähän ajatukseen nojaten uskon, että jos kuuluisin johonkin etniseen vähemmistöön/ seksuaalivähemmistöön, ainakin osa tähän astisista työmahdollisuuksistani olisi jäänyt saamatta.

valkoinen vastaaja

Arvelen että tällä alalla on enemmän erilaisia taustoja kuin joillain muilla, mutta varmasti vähemmän kun vertaa väestön määrään. Osallistun rekrytointeihin, ja hakijoissa on tosi vähän etnistä kirjoa.

valkoinen vastaaja

Varmasti ympäristö, jossa on kasvanut ja kasvatus ylipäättänsäkin on vaikuttanut miten koen ja näen suunnittelun ja sitä kautta myös työhöni. En kuitenkaan koe, että etnisyyteni olisi vaikuttanut työllistymiseeni tai kohteluuni työpaikalla.

valkoinen vastaaja

Koska kuulun enemmistöön, on vaikeampi huomata niitä rakenteita, joita oma työni vahvistaa tai muuttaa. Toisaalta olen asemassa, jossa koen pystyväni vaikuttamaan mediakuvastoon ja olen viime vuosina tullut tästä tietoisemmaksi ja tehnyt erilaisia valintoja.

valkoinen vastaaja

Olen varma että valkoisuuteni helpottaa työelämäni kaikissa vaiheissa.

valkoinen vastaaja

Kouluttauduin oppilaitoksessa, jossa ei ollut etnistä variaatiota pääaineen opiskelijoiden keskuudessa. Suurin osa kanssaopiskelijoista omalla sekä ylemmillä ja alemmilla vuosikursseilla kuului samaan etniseen

ryhmään kanssani. Samat ihmiset tulevat täyttämään tulevaisuuden työpaikkoja visuaalisen viestinnän suunnitteluun liittyvillä aloilla. Tämä näkyy itselleni arkipäiväisenä asiana työelämään siirryttyäni.

valkoinen vastaaja

Eipä näitä tarvii miettiä kun sattuu olemaan "industry standard" _(ツ)_/

valkoinen vastaaja

ETUOIKEUDEN TIEDOSTAMINEN JA TYÖKALUT

Osa vastaajista pohti etuoikeutettua asemaansa ja ilmaisi kiusallisuutta myös yrityksissään edistää etnistä monimuotoisuutta valkoisuudesta käsin; vaikka pyrki sisällyttämään muita etnisyyksiä ja luomaan representaatiota työn tuotteissa, on riskinä päätyä viemään tilaa ja puhumaan sellaisten ihmisten puolesta, joiden toivoisi pääsevän itse ääneen. Halu edistää yhteistä asiaa ja toimia liittolaisena on toisinaan ristiriidassa visuaalisen viestijän tiedostetun tai tiedostamattoman valtaposition ja valkoisen etuoikeuden kanssa. Moni vastaajista on kuitenkin valmis myöntämään epätäydellisyytensä ja virheensä, sekä oppimaan pois haitallisista toimintamalleista. Se vaatii kuitenkin aktiivista huomioimista ja toisin tekemistä.

Tapaan pitää omaa ajatteluani kattavana otoksena työni loppuasiakkaista (luultavasti siksi, etten ole koskaan joutunut kokemaan ulkopuolisuuden tunnetta).

valkoinen vastaaja

Kuvituksissani stantardihahmo on helposti keski-ikäinen, valkoihoinen mies. Muutokset vaativat tietoista valintaa.

valkoinen vastaaja

Olen suunnitellut ja toteuttanut visuaalista viestintää valtapositiosta käsin lähinnä toisille valtapositiossa oleville.

valkoinen vastaaja

Positioni "ravintoketjun" huipulla (valkoinen, keski-ikäistyvä, perheellinen heteromies) ei voi olla vaikuttamatta suunnittelunäkökulmaani – etenkin, kun tilaajat ja asiakkaat edustavat pääsääntöisesti samaa positiota, ainakin ihonvärin ja yhteiskunnallisen aseman osalta. Voin lähtökohtaisesti tehdä mitä parhaaksi katson ja saada aikaan haluamailaisia lopputuloksia – koen, että minua arvostetaan paitsi ammattitaitoni ja vuorovaikutustaitojeni, myös ulkomuotoni ja sen ilmentämän oletetun aseman takia.

valkoinen vastaaja

Enemmistöön kuulumisessa on selvää etua asioiden hoitamisen kannalta, mutta maineen tai kykyjen kannalta on vaikea erottautua massasta.

valkoinen vastaaja

Valkoisena on todella helppo saada työ- ja koulupaikkoja, olemme etuoikeutetussa asemassa. Mainostoimistossa jossa työskentelen on pelkästään valkoisia töissä, se on masentavaa. En viihdy Suomessa tämän takia, kaipaen värikkäämpää monikulttuurisempaa ympäristöä.

valkoinen vastaaja

Totta kai oma etnisyyteni tai kulttuuritaustani vaikuttaa valintoihini. En vain ole siitä luultavasti tietoinen.

valkoinen vastaaja

Teen sitä mihin olen oppinut. Poisoppiminen on työläämpää.

valkoinen vastaaja

Joskus nuorempana opiskeluaikoina suunnittelin omaan projektiini valokuvaukset, jotka jälkikäteen ajateltuna olisi moni rodullistettu ihminen voinut kokea

loukkaavana. Omat tarkoitukseni eivät olleet tuolloin loukata tai kiinnittää kokonaisuudessa huomio ihonväriin syrjivästi, en vain osannut ajatella tätä näkökulmaa työhöni lainkaan. Olin siis tuolloin täysin sokea vähemmistön näkökulmalle, mikä on varmasti johtunut täysin omasta asemastani etnisessä enemmistössä. Ymmärsin ongelman piakkoin kuvausten jälkeen. Asia hävettää ja vaivaa suuresti edelleen. Olen tämän jälkeen yrittänyt tietoisesti ottaa erilaisten vähemmistöjen näkökulmat työssäni huomioon aina kun voin.

valkoinen vastaaja

Oma etnisyyteni on minulle itsestäänselvyys. Visuaalisen viestinnän muotoilijana minun on kiinnitettävä erityistä huomiota esimerkiksi visuaalisen viestinnän kuvastoon ja pyrittävä toimimaan niin, etten sulje muita ihmisryhmiä viestinnän kuvastosta ulos. Minun on myös kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, ettei suunnittelemani viestintä loukkaa muita tai ole nolo ja tökerö.

valkoinen vastaaja

Yritän pitää mielessä sen, että kuulun enemmistöön, joka sekin on etnisyys eikä tyhjä taulu, ja että muunlaistenkin ihmisten tulisi näkyä mediakuvastossa, eli etten kuvaisi työssäni vain itseni kaltaisia ihmisiä.

valkoinen vastaaja

Enemmistön edustajan tunnen vastuuta näyttää myös vähemmistöjen edustajia mainoskuvastossa mutta koen sen myös hyvin hankalaksi, koska tunnen aina esineellistäväni heitä etnisyyden takia.

valkoinen vastaaja

(...) Välillä hävettää kun tajuaa että oma kuvasto on täynnä valkoisia länsimaalaisia hyvinvointivaltio-ihmisiä, mutta sitten taas olen niin sosiaalisesti ahdistunut ja epävarma, että aina kun yritän tehdä

esimerkiksi kuvituksia ns. muista ryhmistä, alan mielessäni syytellä itseäni esim "no niin nyt tällöinen valkoinen pimu yrittää ymmärtää jotain sellaista ihmisryhmää josta ei varmasti tiedä mitään" tai et jollakin muulla tavalla vahingossa loukkaan ihmisiä vaikei olisi tarkoitus. Eli mun "valkoinen" kuvasto tulee hyvin pitkälti siitä että kun itse "edustan" tätä ihmisryhmää niin mun on helppo seisoa tekeleitteni takana koska tiedän etten loukkaa. Ja tietyllä tavalla myös tällöinen "valkoinen" kuvasto on juurikin helppoa koska mulla on semmonen filis et tätä meidän ihmisryhmää saakin mollata. Ja ehkä pitääkin.

valkoinen vastaaja

Toki se vaikuttaa tasoilla joita en itse näe, vaikka pyrin tietoisesti että ei vaikuttaisi. Ei kai yhteiskunnan vaikutuksista voi koskaan päästä täysin eroon kukaan. Pääasia ettei luo tarkoituksen mukaisesti negatiivista vaikutusta ympäristöönsä, kun positiivisestikin voi vaikuttaa. Kyllä minusta suomalaisuus on hieno ja kaunis asia, siinä missä kaikki muutkin kansalaisuudetkin.

valkoinen vastaaja

Olen joskus sokea omalle etnisyydelleni. Kuvituksieni ihmiset ovat usein kaltaisiani, vaikka ei tarvitsisi olla. Tähän ei liity mitään agenda – kiireen takia autopilotti voi mennä päälle. Pyrkimykseni on aina kyseenalaistaa normeja.

valkoinen vastaaja

(...) Suomi on ollut niin pitkään niin homogeeninen kulttuuri, että kaikki paitsi irvokkaan kankea "suomalaisuus" jää helposti täällä marginaaliin. Välillä tulee vastaan pieniä käytännön juttuja, joissa huomaa että asiat on suunniteltu hyvin eksklusiivisesti tämä kankea normi mielessä - esimerkiksi siinä vaiheessa, kun firmalle valittu fontti ei sisälläkään riittävää merkistöä kaikkien työntekijöiden nimen kirjoittamiseen.

Puhumattakaan niistä isommista, toistuvista ennakkoletuksista, joita tulee vastaan päivittäisessä mediakuvastossa.

valkoinen vastaaja

(...) Tiedän, että monikulttuurisuus on tärkeää isoissa, julkisissa organisaatioissa, mutta muutoksen hitaus ja vaikeus kyllä edelleen hämmentää.

valkoinen vastaaja

Ajattelen, että minulla on vastuu huomioida, se, että mahdollisimman monennäköiset lapset näkevät itsensä näköisiä lapsia, oli kyseessä sitten kirjan sivut tai casting videosarjaan.

valkoinen vastaaja

Tiedostamattomat ennakoasenteet vaikuttavat aina lopputulokseen, mutta niitä voi pyrkiä kumoamaan yrittämällä toimia järjestelmällisesti niitä vastaan. Jos asia ei ole selkärangassa, voi saman listan käydä läpi aina kun tekee päätöksiä esim. siitä, millaisia ihmisiä kuvissa esitetään.

valkoinen vastaaja

VISUAALISEN VIESTINNÄN ALAN TAHTOTILA

Visuaalisen viestinnän suunnittelijoiden ammattikunta vaikuttaa kyselyvastauksen perusteella pääasiassa toivovan muutosta ja intersektionaalista diversityä alalle ja visuaaliseen viestintään, vaikka soraääniäkin joukosta tuki löytyy. Moni ilmoitti kokevansa, että olisi yhteinen etu, jos visuaalista viestintää tekisivät eri lähtökohdista tulevat, eri kokemuksen omaavat ja keskenään erilaiset ihmiset. Tahtotila muutokseen tuntuu löytyvän, mutta keinot ja toiminnot puuttuvat.

Pyrkimyksistä huolimatta aidosti moninaisen ympäristön rakennus ja ylläpito on välillä vaikeaa. Enemmistö

on valkoista, vaikkakin enimmäkseen tämän faktan tunnistavaa. Talenttipooli ei ole kovin syvä ei-valkoisten, todella taitavien suunnittelijoiden kohdalla ja kilpailu kovaa. Suomeen ja suomalaisille suunnitellussa tämä ehkä kuvastaa myös kohdeyleisöä koko laajuudessaan mutta kansainvälisissä duuneissa tämä on välillä ongelma. Toki etnisesti moninainen työympäristö sinänsään ei vielä ole tae mistään mutta hyvä alku kohti moninaisempaa maailmaa.

valkoinen vastaaja

On vaikeaa huolehtia ei-valkoisten ihmisten representaatiosta valkoisena ihmisenä – on usein pulmana, että haluaa muitakin kuin valkoisia ihmisiä kuviin, mutta monissa konteksteissa tämä voi olla feikkiä, jos kuvan taustalla on valkoisten ihmisten pyörittämä tai lähinnä heitä palveleva tms. organisaatio. Parasta olisi siis, että alalle pääsisi moninaisista taustoista, moninaiset ihmiset, kuvia ja representaatioita tekemään, moninaisille organisaatioille ja projekteille. Esim. kouluihin valittaessa ihmisiä puhutaan usein lahjakkuudesta kuin synnynäisenä ominaisuutena. Kuitenkin "lahjakkaaksi" on usein helpompi tulla määritellyksi instituutioiden puolesta, jos on keskiluokkaisesta, valkoisesta taustasta ja tullut altistetuksi länsimaalaiselle, keskiluokkaiselle kulttuurille lapsesta asti. Tällöin normit siitä mikä on esteettisesti ja konseptuaalisesti "hyvää" (joiden pohjalta lahjakkuuskin näissä konteksteissa usein tulee määritellyksi) ovat tulleet osaksi hakijaa kuin "luonnostaan".

valkoinen vastaaja

Toivoisin että mainonnan ja kulttuurin kuvastosta tulisi aidosti monipuolisempi, jolloin kuvissa saisi näkyä myös ihmiset ilman meikkiä, lihavat positiivisissa kuvissa, sukupuoleltaan ei niin selvät hahmot (muutkin kuin nuoret), epäonnistujat ja etniset piirteet jotka eivät ole automaattisesti mielettömän kauniita.

valkoinen vastaaja

Kulttuurin tekijöihin tarvittaisiin todellakin enemmän luovia erilaisista taustoista. Muuten meillä ei tulevaisuudessa ole enää mitään kosketusta yleisöön.

valkoinen vastaaja

Omien opiskelujeni aikaan etniseen syrjintään liittyvä keskustelu loisti poissaolollaan. Toivon suuresti, että aiheesta keskustellaan nykyään enemmän opetuksen yhteydessä, jotta opiskelijat oppivat ottamaan erilaisten vähemmistöjen näkökulmien huomioimisen osaksi suunnitteluprosessiaan.

valkoinen vastaaja

Toivon ja uskon kuitenkin, että olemme menossa parempaan suuntaan. Tämä vaatii kuitenkin vielä valtavia ponnisteluja.

valkoinen vastaaja

ESIIN NOUSEVAT, TOISTUVAT TEEMAT

Läpi vastausten yksi teema tuntui nousevan yli muiden: työkalujen puute.

Vastaajat pääasiassa tunnistivat etnisesti etuoikeutetun asemansa, mutta eivät välttämättä paikantaneet sitä valkoisuuteen tiedostavasti. "Pohjoismaisen" tyylin, estetiikan ja visuaalisen kuvaston ongelmallisuutta ei nähdä suhteessa kansalliseen kuvastoon, politiikkaan, nationalismiin ja siihen, millaisia ominaisuuksia visuaalisuuden kautta ylläpidetään. Vaihtoehtoisesti pohjoismaisia kliseitä ylläpidetään visuaalisessa viestinnässä iloisesti kyseenalaistamatta. Ihanteet ovat ihanteita syystä, mutta syytä ei liioin vaivauduta selittämään.

Ilmiö heijastelee tulkintaa siitä, että rasismien historia, valkoisuuteen liittyvä valta-asema ja syrjinnän eri risteymien yhteys rasismiin ei ole yleisesti tiedossa eikä aktiivisesti tarkastelun alla. Tahtotila on yleisesti toiveikas ja halu muuttaa alaa tasa-arvoisempaan suuntaan tuntuu olevan yleisesti käsitetty etuna, joka hyödyttää kaikkia. Konkreettisia työkaluja sen sijaan ei olla kehitetty eikä jaettu alan keskuudessa riittävästi toivotun muutoksen nopeuttamiseksi tai edesauttamiseksi.

Suunnittelijan valta, velvollisuus ja vastuu pohdituttaa. Tietoisuus ja vastuu oman työn tulosten vaikuttavuudesta on toisinaan ristiriidassa sen kanssa, mihin päätöksiin on kokenut voineensa vaikuttaa työn prosessissa. Tiedosta-

va, tasa-arvoa edistävä ja antirasistinen asennemuutos tulisikin tapahtua yhtäaikaaisesti yksilöissä ja yhteiskunnassa, niin suunnittelijoissa kuin asiakkaisissa, lävistääkseen koko suunnitteluprosessin.

Oli kiinnostavaa havaita, kuinka valmiita moni vastaajista oli tarkastelemaan omia virheitään ja käytösmallejaan. Virheiden, automaattisten ratkaisujen ja paatuneiden käytäntöjen parantamisen kannalta haitallisen käyttäytymisen huomaaminen ja myöntäminen on ensimmäinen, tärkeä vaihe matkalla kohti parempaa, huomioonottavampaa, tasa-arvoisempaa, älykkäämpää ja monipuolisempaa visuaalista viestintää.

Päätelmät

“SUURI TEORIA”

Kulttuurintutkimus on aina ollut kiinnostunut kulttuurin visuaalisista ilmentymistä; 60-luvulla alettiin ajatella, että visuaaliset kulttuurituotteet, kuten mainokset, elokuvat, valokuvat ja uutiskuvat ovat kielen kaltaisia, merkityksiä rakentavia representaatioita. Visuaalisia kulttuurituotteita alettiin analysoida filosofien, ajattelijoiden ja muiden valkoisten miesten, kuten Claude Lévi-Straussin, Roland Barthesin, Antonio Gramscin ja Michel Foucaultin esittelemien teoreettisten käsitteiden kautta, joista keskeisimpiä olivat *ideologia*, *subjekti*, *katse*, *sukupuoli*, *tekijyys*, *identiteetti* ja *valta* Seppänen 2005, s.39. Käsitteiden pohjalle rakennettiin kulttuurintutkimuksen “suuri teoria”, jota käytetään tutkimuksessa edelleen.

“Suuren teorian” avulla on mahdollista tarkastella, “miten *identiteetti* muodostuu tiedostamattomassa olevien psyykkisten tekijöiden ja yhteiskunnan kulttuuristen käytäntöjen rajapinnassa.” Se tarjoaa välineitä ymmärtää, miten rasismien kaltaiset, “yhteiskunnan marginaalisia ryhmiä alistavat kulttuuriset merkitykset välittyvät yksilöiden psyykkisiksi tosiasioiksi ja määrittelevät heidän toimintaansa.” Seppänen 2005, s.73

Tutkielmani puitteissa tapahtunut visuaalisen viestinnän, rasismien ja identiteetin diskurssien lähempi, limittäinen ja yhtäaikaisten tarkastelu on nostanut toistuvasti esiin kaksi käsitettä, jotka liittyvät läheisesti “suureen teoriaan”. Ne ovat *valta* ja *muutos*.

VALTA KUVITELLA TOISIN

Foucault’n ¹⁹⁷⁵ mukaan valta ei ole lähtökohtaisesti jonkin hallussa oleva ominaisuus, vaan hajaantunut lukuisiin eri pisteisiin. Seppänen tulkitsee Foucault’n ajatuksia niin, että valta tulee näkyviin vasta toimijoiden välisessä vuorovaikutuksessa, *kommunikaatiossa*. Vallan hajaantuminen ehdottaa, että jokainen ihminen on sekä vallan käytön kohde, että vallan käyttäjä. Tällainen subjektiä korostava käsitys vallasta paljastaa Foucault’n käsityksen subjektista yhtä aikaisesti alisteisena muiden toiminnalle ja aktiivisena toimijana; jokainen pystyy vaikuttamaan ympäristöönsä, mutta jokainen on myös ympäristönsä vaikutuksen alainen, kulttuurinsa tuote. Kyse on jälleen toimijuudesta ja rakenteista, yksilöstä ja yhteiskunnasta. Seppänen 2005, s.252-255

Foucault kirjoittaa, että “*valtasuhteet eivät ole muiden suhteiden (esim. taloudellisten, tiedollisten tai sukupuoleen kytkeytyvien) ulkopuolella vaan rakentuvat niiden sisään.*” Pelisuunnittelija Johannes Koski ²⁰¹⁹ kirjoittaa *Medium* -blogialustallaan esimerkiksi työyhteisön moninaisuuden tärkeydestä Koski 2019a ja

rasismista Koski 2019b. Kosken paneelimuistiinpanoissa todetaan: ”rasismin ja syrjinnän suhteen ei ole sellaista positiota kuin puolueeton. Joko olet rasismin hiljainen hyväksyjä tai sitten olet rasismin aktiivinen vastustaja.” Koski 2019b Peli- ja hahmosuunnittelu liittyy kuvitustyön tapaan varsin konkreettisesti erilaisten olentojen (visuaalisten) ominaisuuksien kuvaamiseen ja identiteettiin liittyviä kysymyksiä puntaroidaan varmasti työn lomassa herkemmin kuin monella muulla suunnittelualalla. Esimerkiksi fantasiapeleissä saatetaan rakentaa rinnakkaistodellisuuksia ja kuviteltuja maailmoja, joissa periaatteessa kuka vaan voisi olla mitä vaan, ja hetkessä taas jotain ihan muuta, jos niin päätetään. *Fantasialla*, eli kuvittelukyvyllä on tärkeä tehtävä identiteettien kehittämisessä. Se osallistuu paitsi vallitsevien normien juurruttamiseen, myös niiden kyseenalaistamiseen. Fantasia on mahdollisuus nähdä itsensä uudessa valossa. Seppänen 2005, s.62

Olemme kouluttautuneita visuaalisen viestinnän ammattilaisia, ”luovaa luokkaa”, tyyliemme uskollisia ”uutuusnarkkeja”. Silti epäilyttää, osaammeko *oikesti* kuvitella, pystymmekö *todella* luomaan uutta. Kykenemmekö kuvittelemaan asioita, joita emme vielä tunne? Asioita, joille ei ole sanoja, joita emme ole omin silmin nähneet, joista emme ole ennen kuulleet, joista meille ei olla koskaan kuiskittu? Kykenemmekö kuvittelemaan asioita, joita ei ole? Vai eikö asioita ole, koske emme ole kyenneet kuvittelemaan niiden olemassa oloa; havainneet niitä, koskettaneet niitä, nuuskineet ja sanoittaneet niitä? Voiko ylipäätään olla mitään mitä ei olisi aina ollut?

PYSYVÄ MUUTOS

Joku viisas länsimainen miesoletettu¹³ on joskus sanonut, ettei mikään ole pysyvää paitsi muutos. Nykyisessä maailmantilanteessamme ihmisen ja ihmisten järjestyksen ja järjestämisen tarve on lähes obsessiivinen, ja mielenrauhan saavuttamiseksi ollaan tarvittaessa valmiita valehtelemaan ja sulkemaan aistit hankalasti käsitettäviltä rinnakkaisilta totuuksilta. Kaikessa tässä kaoottisuudessa visuaalisella viestinnällä voisi olla äärimmäisen tärkeä rooli monimutkaisten ja kompleksien ilmiöiden ja asioiden näyttämisessä ja selittämisessä, hetkellisten järjestysten luomisessa muutoksen virran poukamissa. Kaaostakin kenties sieittää paremmin, kun ymmärtää mikä sen aiheuttaa ja miten siihen voi vaikuttaa.

Muutosta tapahtuu jatkuvasti meistä riippumattakin. Onko visuaalisen viestinnän rooli muutoksessa mukana pysyminen, jopa sen ohjaaminen, edesauttaminen tai kiihdyttäminen vai muutoksen pysäyttäminen, perinteiden säilyttäminen, pysyvyyden takaaminen tai edes jonkin pysyvän illuusion ylläpitäminen? Tai mikäli meillä onkin hallussamme välineet kumpaankin, kysytään enemmän;

13 Kreikkalaisen filosofin Herakleitoksen (535–475 eaa.) mukaan aineellisessa todellisuudessa ei voi olla mitään pysyvää. Siksi hän ajatteli, että muutos on todellista ja pysyväisyys vain harha. Hänelle kaikki oli liikkeessä, kuten hänen tunnetuimmassa aforismissaan *Panta rhei*: ”Kaikki virtaa, mikään ei pysy paikallaan.”

millaista muutosta haluamme olla kiihdyttämässä ja millaista jarruttamassa?

Rasismien, etenkin rakenteellisen sellaisen kitkeminen yhteiskunnasta tai alaltamme ei ole nopeaa eikä minulla ole tutkielmani pohjalta ehdottaa ongelmaan yksinkertaista, nopeaa tai helppoa ratkaisua. Olemme todellisuudessa kaikki rasisteja koska yhteiskuntamme on rasistinen, eurooppalainen sivilisaatio on rakentunut rasismille ja valkoisuus hyötty siitä päivittäin. DiAngelo 2018

Toivon kuitenkin, että itse ongelma on tämän tutkielman julkaisun myötä taas hitusen paremmin näkyvissä, käsiteltävissä ja ymmärrettävissä, ja toivotun muutoksen suunta olisi yhteinen.

Tavoitteeni tämän tutkielman tekijänä ovat, että syyt ja seuraukset visuaalisen viestinnän valkoisuuden ja rakenteellisen rasismien takana ovat yleisesti tiedossa, ymmärrettävissä, aktiivisesti käsiteltävissä ja keskustelun alaisina. Ilman asianlaidan kollektiivista tiedostamista ja yhteistä tahtotilaa muuttaa alaa, ilman kykyä kuvitella toisin yksilöinä ja yhteiskuntana, muutosta tuskin tulee tapahtumaan.

VIESTIN VÄLITTÄJÄT

Keskustelun ja kirjoittamisen seurauksena alamme toivottavasti tahoillamme aktiivisesti tutustumaan, kannustamaan, kiinnostumaan, fanittamaan, hyväksymään opintoihin, rekrytoimaan, palkkaamaan free-töihin, antamaan ylennyksiä, haastattelemaan, nostamaan, kuratoimaan, pyytämään luennoimaan tai opettamaan sekä kysymään asiantuntijalausuntoja myös ei-valkoisilta suomalaisilta suunnittelijoilta ja tulevilta suunnittelijoilta. Ehkä voimme alkaa ehdottamaan, että myös ei-valkoiset suomalaiset henkilöt voivat olla niissä positioissa, joissa toimia samoin; työnantajina, professoreina, lehtoreina, kuraattoreina, toimittajina, johtajina ja art directoreina. Uskallan väittää, että mitä moninaisempaa representaatio on niin alan tekijöissä kuin tekijöiden työn lopputuotteissa, sitä monipuolisempaa on myös se porukka, joka samaistuu viesteihimme ja joka alan opintoihin ja töihin tulevaisuudessa hakeutuu.

Visuaalisen viestinnän suunnittelualan tulisi viestien muotoiluun ja niiden välittämisen ohella välittää paljon muustakin. Toivoisin, että suunnittelun koulutuksessa ja työssä kiinnitettäisi enemmän huomiota tekemisemme syihin ja seurauksiin; oman positioimme ymmärtämiseen, työllisiin mieltymyksiimme sekä tekemiimme valintoihin ja kaikkeen siihen, mitä tekemämme valinnat sulkevat ulkopuolelleen. Toivoisin näkeväni ja muilla tavoin aistivani enemmän pohdintaa siitä millainen vaikutus visuaalisella viestinnällä on kansalliseen ajatteluunme siitä, mikä koetaan normaaliksi, mikä on mahdollista ja mitä vaihtoehtoja meillä kullakin on vaikuttaa siihen. Mikä on muuttuvassa, jatkuvasti visuaalisemmassa maailmassa vastuumme visuaalisten viestien suunnittelijoina? Mitä meillä on valta sanoa?

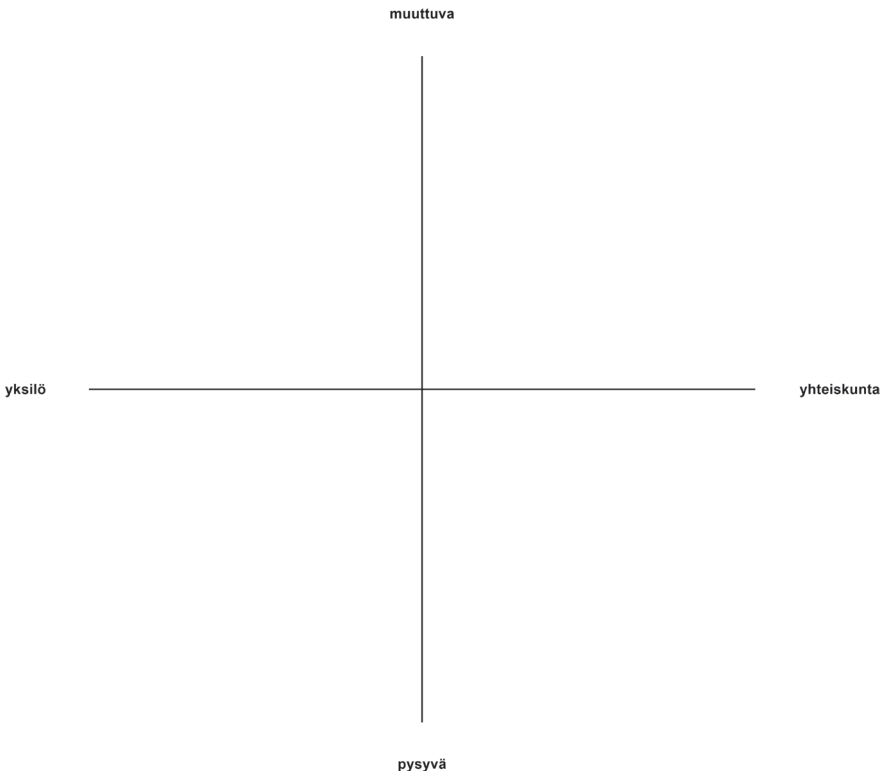
Jatkopohdintaa

Lopuksi haluan koostaa vielä muutamia työkaluja tai harjoitteita, joita voi käyttää keskustelujen tai henkilökohtaisen pohdinnan kimmokkeena tai välineenä. Määrittelemällä asioita ja miettimällä käsitysten tai toimintatapojen syitä ja seurauksia voi pyrkiä edesauttamaan diversiteettiä sekä sensitiivisyyttä etniselle moninaisuudelle omassa työssä ja suomalaisessa työ- ja opiskeluyhteisöissä.

Vallan ja muutoksen nelikenttä

Päätelmä-kappaleen jatkeeksi kehittelemäni, mahdollisesti paradoksaalinen nelikenttä on tarkoitettu ajattelun tai keskustelun työkaluksi. Tutkielmassa esiintyviä tai muita käsitteitä voi yrittää määritellä sijoittamalla niitä nelikentälle parhaaksi näkemällään tavalla ja yrittää samalla perustella päätöksensä. Nelikentän muuttujia kuvaavat toisensa risteävät x- ja y-akselit, joiden arvot ovat *muuttuva–pysyvä* ja *yksilö–yhteiskunta*.

Ehotuksia kentälle asetettaviksi määreiksi on esimerkiksi: *ideologia, katse, subjekti, identiteetti, sukupuoli, etnisyys, rasismi, valta, tekijyys, visuaalinen viestintä, laki, politiikka, etuoikeus, positio, koulutus, työ, mainonta, julkaisu, internet, syrjintä, hyväksyntä, diversiteetti, inkluusio, perspektiivi, positio, viranomainen, instituutio, taide, valkoisuus, suomalaisuus, eurooppalaisuus, visuaalisen viestinnän suunnittelu.*

Kysymyksiä

Tähän alle olen listannut kysymyksiä, joita lukija voi pohtia omakohtaisesti ja hyödyntää ajatuksia ohjaavana tai aiheesta muistuttavana työkaluna suunnittelutyön ohella tai tukena aiheesta keskustellessa.

YLEISESTI

- Mitkä ovat omia etuoikeuksiani?
- Mistä etuoikeuteni johtuvat?
- Mitä vaikutuksia etuoikeuksillani on mmuihin ihmisiin?
- Millaisia ennakkoluuloja omaan muita ihmisiä kohtaan?
- Mistä ennakkoluuloni johtuvat?
- Mitä vaikutuksia ennakkoluulloillani on muihin ihmisiin?
- Miten reagoin, jos kohtaan itseen/ toisiin kohdistuvaa rasismia?
- Miten vastaan itseen/ toisiin kohdistuvaan rasistiseen kommenttiin tai vitsiin?
- Miten reagoin, jos minulle huomautetaan rasistisesta käytöksestä?

TYÖELÄMÄSSÄ

- Onko työryhmässäni etnistä diversiteettiä?
- Onko henkilökunnassani etnistä diversiteettiä?
- Onko asiakaskunnassani etnistä diversiteettiä?
- Onko alihankkijoissani etnistä diversiteettiä?
- Onko ammattikunnassani etnistä diversiteettiä?
- Löytyykö organisaatiostani syrjintävastaava, jolla on ammattitaitoa ja ymmärrystä myös etnisten ryhmien kokemaa syrjintää kohtaan?
- Olenko oikea henkilö tekemään minulle ehdotetun työn, vai voisinko suositella siihen jotain toista henkilöä?
- Suosittelenko eteenpäin itseni kaltaisia henkilöitä?
- Palkkaanko itseni kaltaisia henkilöitä?
- Mitkä ovat omia oletusasetuksiani?
- Miten kuvaan ihmisiä?
- Miten reagoin, jos kohtaan rasismia työssäni tai työyhteisössäni?
- Miten vastaan rasistiseen toimeksiantoon tai ehdotukseen?
- Miten reagoin, jos minulle huomautetaan rasistisesta toimintatavasta tai visualisoinnista?
- Kenen tarinoita kerrotaan ja kuka niitä kertoo?

OPPILAITOKSISSA

- Onko opetushenkilökunnassa diversiteettiä?

- Onko vierailijoissa diversiteettiä?
- Onko valintalautakunnassa diversiteettiä?
- Onko oppilaskunnassa diversiteettiä?
- Mistä standardit ja perusasiat tulevat? Mitä rinnakkaisia standardeja tai perusteita jää niiden ulkopuolelle?
- Kenen tarinoita kerrotaan ja kuka niitä kertoo?
- Käytetäänkö opetuskontekstissa sisältövaroituksia (esimerkiksi sortavaa historiaa käsitellessä)?
- Ketä näkyy ja ketä ei näy luokkatiloissa ja opetusmateriaalissa? Minkälaisissa rooleissa tai yhteyksissä?
- Viitataan opetuksessa muihinkin kuin valkoisiin asiantuntijoihin ja lähteisiin?
- Onko oppilaalla keinoja ilmaista, mikäli hän kokee olonsa epämukavaksi opetustilanteessa? Kuunnellaanko häntä?
- Onko oppilaalla keinoja ilmaista, mikäli hän kokee tulevansa syrjityksi opetustilanteessa? Kuunnellaanko häntä?
- Löytyykö oppilaitoksesta syrjintävastaava, jolla on ammattitaitoa ja ymmärrystä myös etnisten ryhmien kokemaa syrjintää kohtaan?

Lähteet

AIGA Design Census 2019. *Understanding the state of design and the people who make it*. AIGA. [pdf] Saatavilla: <https://designcensus.org/data/2019DesignCensus.pdf>.

Amzil, J. 2018. *Mainos, mainos, kuvastin*. [verkkoaineisto] Viitattu: 6.10.2019. Saatavilla: <https://www.ruskeattytot.fi/rtmedia/mainosmainoskuvastin>.

Baltzar, C. 2017. *Valkoinen taide valtaistuimella*. Viitattu: 4.10.2019. Saatavilla: <http://voima.fi/artikke-li/2017/valkoinen-taide-valtaistuimella/>.

Berger, J. 1972. *Ways of Seeing*. Penguin Books.

Bhabha, H. K. 1994. *The Location of Culture*. Routledge.

Broadly. *The Gender Spectrum Collection: Stock Photos Beyond the Binary*. Vice.[verkkoaineisto] Viitattu: 7.10.2019. Saatavilla: <https://broadlygenderphotos.vice.com/>.

Butler, J. 1990. *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge.

Canli, E. & Prado de O. Martins, L. *Design & Intersectionality. Material Production of Gender, Race Class—and Beyond*. [pdf] Saatavilla: <https://www.decolonisingdesign.com/actions-and-interventions/intersectionality-malmo-nov-2016/2017/intersectional-perspectives-on-design-politics-and-power-opening-remarks/>.

Census Test 2018. 2018. U.S. Department of Commerce. Economics and Statistics Administration. U.S. Census Bureau. [verkkoaineisto] Viitattu: 19.9.2019. Saatavilla: https://www2.census.gov/programs-surveys/decennial/2020/program-management/memo-series/2020-memo-2018_02_questionnaire.pdf.

Crawford, K. & Paglen, T. 2019. *Excavating AI. The Politics of Images in Machine Learning Training Sets*. The AI Now Institute. [verkkoaineisto] Viitattu: 1.10.2019 Saatavilla: <https://www.excavating.ai/>.

Crenshaw, K. W. 1991. *Beyond Racism and Misogyny*. Julkaistu teoksessa *Feminist Social Thought. A Reader. 1st Edition*. 1998. Toim. Meyers, D. T. Routledge.

Decolonising Design. [verkkoaineisto] Viitattu: 7.10.2019. Saatavilla: <http://www.decolonisingdesign.com>.

DiAngelo, R. 2018. *White Fragility*. Penguin Random House.

Dyer, R. 1997. *White*. Routledge.

Eid, M. 2019. *Esiäitien voimalla*. Ruskeat tytöt. [verkkoaineisto] Viitattu: 7.10.2019. Saatavilla: <https://www.ruskeattytot.fi/rtmedia/esiaitienvoimalla>.

European Union Agency for Fundamental Rights. 2018. *Second European Union Minorities and Discrimination Survey: Being Black in the EU*. Publications Office of the European Union. [pdf] Viitattu 12.9.2019. Saatavilla: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-being-black-in-the.

Fjallan, K. 2012. *Scandinavian Design: Alternative Histories*. Berg Publishers.

Foucalt, M. 1980. [1975] *Tarkkailla ja rangaista*. Suom. Eevi Nivanka. Otava

Gathou, M. 2017. *Valkoisia valheita*. Ruskeat tytöt. [verkkoaineisto] Viitattu 10.10.2019 Saatavissa: <https://www.ruskeattytot.fi/sielu/valkoisiavalheita>.

Grafia. *Visuaalisen viestinnän suunnittelija?* [verkkoaineisto]. Viitattu: 18.9.2019. Saatavilla: <https://www.grafia.fi/tieto-alasta/visuaalisen-viestinnan-suunnittelija/>.

Gov.UK. [verkkoaineisto] Viitattu: 4.10.2019 Saatavilla: <https://www.ethnicity-facts-figures.service.gov.uk/>.

Hall, S. 1999. *Identiteetti*. Suom. ja toim. Lehtonen, M. & Herkman, J. Vastapaino.

Hallikainen, N. 2016, *Valkoisuuden visuaalinen kulttuuri*. Julkaisussa *Toiseus 101 – näkökulmia toiseuteen*. 2016. Toim. Lindfors, S. Urbanapa. [pdf] Saatavilla: <urbanapa.fi/wp-content/uploads/2012/10/TOI-SEUS-101-näkökulmia-toiseuteen.pdf>.

Hannula, M. 2003. *Kaikki tai ei mitään. Kriittinen teoria, nykytaide ja visuaalinen kulttuuri*. Kuvataideakatemia.

Helsinki 2019a. *Ulkomaalaistaustaiset Helsingissä. Joka kuudes on ulkomaalaistaustainen*. [verkkoaineisto]. Viitattu: 12.9.2019. Saatavissa: <https://ulkomaalaistaustaisethelsingissa.fi/fi/nykytilanne>.

Helsinki 2019b. *Ulkomaalaistaustaiset Helsingissä. Toisen sukupolven koulutustaso ei saavuta koko väestön tasoa*. [verkkoaineisto]. Viitattu: 12.9.2019. Saatavissa: <https://ulkomaalaistaustaisethelsingissa.fi/fi/koulutusrakenne>.

Helsinki 2019c. *Ulkomaalaistaustaiset Helsingissä. Ulkomaalaistaustaiset yleisimmin palvelutyöntekijöitä*. [verkkoaineisto]. Viitattu: 12.9.2019. Saatavissa: <https://ulkomaalaistaustaisethelsingissa.fi/fi/toimialat>.

Helsinki 2019d. *Helsingin tila ja kehitys 2019. Ulkomaalaistaustaisten työllisyys*. [verkkoaineisto]. Viitattu: 12.9.2019. Saatavissa: https://tilajakehitys.hel.fi/ulkomaalaistaustaisten_tyollisyys.

Helsinki. 2019e. *Tilastotietoja Helsingistä*. Toim. Jaakola, A. & Vass, T. & Saarto, S. & Haglund, L. Helsingin kaupunginkanslia, kaupunkitutkimus ja -tilastot. [verkkoaineisto]. Viitattu 12.9.2019. Saatavissa: https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/19_06_14_HKI-taskutilasto2019_suomi_w.pdf.

Hémanus, P. 1976. *Joukkotiedotus piilovaikuttajana*. Otava.

Hubara, K. 2017. *Ruskeat tytöt*. Like.

HOK-elanto. 2015. *#jouluurauhaa*. Viitattu: 6.10.2019. Saatavilla: https://youtu.be/_tObU0xki1c.

Johansson, H. 2007. *Tyhjentämisen eleitä. Esittävän kuvan kielto, visuaalinen kulttuuri ja nykytaide*. Julkaisussa *Tarkemmin katsoen. Visuaalisen kulttuurin lukukirja*. Toim. Rossi, L.-M. & Seppä, A. Gaudeamus. s. 77–101.

Kaikkien koulu? 2019a. *Jakso 1: "Suomalaisen koulun kritisointi on tabu" ja muita poc-oppilaiden ajatuksia koulusta*. Toim. Eid, M. Ruskeat Tytöt. [podcast] Viitattu: 19.9.2019. Saatavilla: https://soundcloud.com/ruskeat-tytoet/kaikkienkoulu_ep1?in=ruskeat-tytoet/sets/kaikkien-koulu.

Kaikkien koulu? 2019b. *Jakso 2: Koulun toiseuttavat rakenteet*. Toim. Eid, M. Ruskeat Tytöt. [podcast] Viitattu: 19.9.2019. Saatavilla: <https://soundcloud.com/ruskeat-tytoet/osa-2-koulun-toiseuttavat-rakenteet>.

Kaikkien koulu? 2019c. *Jakso 3: Rasismi, mielenterveys ja koulu*. Toim. Eid, M. Ruskeat Tytöt. [podcast] Viitattu: 19.9.2019. Saatavilla: <https://soundcloud.com/ruskeat-tytoet/jakso-3-rasismi-mielenterveys-ja-koulu>.

Khandwala, A. 2019. *What Does It Mean to Decolonize Design? Dismantling design history 101*. AIGA Eye on Design. [verkkoaineisto] Viitattu: 7.10.2019. Saatavilla: <https://eyeondesign.aiga.org/what-does-it-mean-to-decolonize-design/>.

Koski, J. 2019a *Kohti inklusiivisempaa teknologia-alaa — monimuotoinen tiimi tekee parhaan tuotteen*. [verkkoaineisto] Viitattu: 8.10.2019 Saatavilla: <https://medium.com/@johanneskoski/kohti-inklusiivisempaa-teknologia-alaa-e6b9d4073553x>.

Koski, J. 2019b. *Tehdään yhdessä Suomesta vähemmän rasistinen maa*. [verkkoaineisto] Viitattu: 4.10.2019 Saatavilla: <https://medium.com/@johanneskoski/tehd%C3%A4n-yhdess%C3%A4-suomes-ta-v%C3%A4hemm%C3%A4n-rasistinen-maa-61754975e36b>.

Kotilainen, N. 2016. *Visual theatres of suffering. Constituting the Western spectator in the age of humanitarian world politics*. Helsingin yliopisto. [pdf] Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/168923>.

Kotilainen, N. 2018. *Miksi Planin "12-vuotiaan äitiysvaatteet" -kampanja on ongelmallinen?* Julkaisussa *Liikkeessä yli rajojen*. Etnisten suhteiden ja kansainvälisen muuttoliikkeen tutkimuksen seura. [verkkoaineisto] Viitattu: 7.10.2019. Saatavilla: <https://liikkeessayli rajojen.fi/miksi-planin-12-vuotiaan-aitiysvaatteet-kampanja-on-ongelmallinen/>.

Lindfors, S. 2018, *Foreword* Julkaisussa *Blackness & the Postmodern*. 2018. Toim. Lindfors, S. Urbana.

Lemma, A. 2019. *Rasisti on rasisti on rasisti*. Fem-R. [verkkoaineisto] Viitattu 25.9.2019. Saatavilla: <http://www.fem-r.fi/rasistionrasisti/>.

Löytönen, T. *Sosiaalisen konstruktivismin lähtökohdat*. [verkkoaineisto] Saatavilla: <http://www.xip.fi/tutki-ja/0402b.htm>.

Macintosh, P. 1988. *White privilege: Unpacking the invisible knapsack*. Ote julkaisusta *Working Paper 189. "White Privilege and Male Privilege: A Personal Account of Coming To See Correspondences through Work in Women's Studies"*. 1988. [pdf] Saatavilla: <https://www.racialequitytools.org/resourcefiles/mcintosh.pdf>.

Mkwesha F. & Huber S. 2018. *Designin uudelleenmuotoilu*. Julkaisussa *Grafia-jäsenlehti*. 4/2018. Suom. Helenius, T. Toim. Soramäki, K. Grafia ry.

Morrison, T. 1994. [1970] *Sinisimmät silmät*. Suom. Loponen, S. Tammi.

Morrison, T. 1996. [1992] *Soittoa pimeässä: valkoihoisuus ja kirjailijan luova mielikuviutus*. Suom. Alo-paeus, M. Tammi..

Mäkinen, K. 2011. *Yliopisto ja kulttuurinen kloonaus*. Julkaisussa *Feministien vuoro*. [verkkoaineis-to] Viitattu 12.10.2019. Saatavilla: <https://feministienvuoro.wordpress.com/2011/02/22/yliopisto-ja-kulttuuri-nen-kloonaus/>.

Nieminen, J. 2013. *Etnisyystiedon merkitys kasvaa maahanmuuton lisääntyessä*. Tilastokeskus. [verkkoaineisto] Viitattu 13.9.2019. Saatavilla: http://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-09-23_003.html?s=0

Nexus-itsearviointikysely oppimisen ja opiskelun tueksi. [verkkoaineisto] Viitattu 13.9.2019. Saatavilla: <https://elomake3.uta.fi/lomakkeet/11620/lomake.html>.

Oikeusministeriö. 2019. *Eri väestöryhmien kokemaa syrjintä. Alkuperään perustuva syrjintä*. [verkkoai-neisto] Viitattu: 17.9.2019. Saatavilla: <https://yhdenvertaisuus.fi/eri-vaestoryhmien-kokema-syrjinta>.

Puuronen, V. 2011. *Rasistinen Suomi*. Gaudeamus.

Rossi, L-M. 2009. *Licorice Boys and Female Coffee Beans: Representations of Colonial Complicity in Finnish Visual Culture*. [pdf] Saatavilla: https://www.researchgate.net/publication/317638231_Licorice_Boys_and_Female_Coffee_Beans_Representations_of_Colonial_Complicity_in_Finnish_Visual_Culture.

Rossi, L-M. 2015. *Kylän ainoa "valkoinen" nainen. Valkoisuuden, sukupuolen ja seksuaalisuuden ris-teyksissä*. Julkaisussa *Muuttuva sukupuoli. Seksuaalisuuden, luokan ja värin politiikkaa*. Gaudeamus. s.153–172

Said, E.W. 1978. *Orientalism*. Pantheon Books.

Seppänen, J. 2005. *Visuaalinen kulttuuri*. Vastapaino.

Soramäki K. & Ojala, K. & Koskinen, M. 2016. *Grafian jäsenet työmarkkinoilla*. Grafia.

Sutela, H. 2015. *Ulkomaalaistaustaiset työelämässä*. Tilastokeskus. [verkkoaineisto]. Viitattu 12.9.2019. Saatavilla: https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/art_2015-12-17_003.html.

SVTa. *Suomen virallinen tilasto. Väestörakenne*. Tilastokeskus. [verkkoaineisto] Viitattu: 18.9.2019. Saatavilla: <http://www.stat.fi/til/vaerak/kas.html>.

SVTb. *Suomen virallinen tilasto. Väestörakenne. Vuosikatsaus 2018*. Tilastokeskus. [verkkoaineisto] Viitattu: 18.9.2019. Saatavilla: http://www.stat.fi/til/vaerak/2018/02/vaerak_2018_02_2019-06-19_tie_001_fi.html.

Tilastokeskus. 2008. *Ulkomaalaistaustaisten yleisimmät ammatit olivat siivoojat ja myyjät vuonna 2006*. [verkkoaineisto] Viitattu 13.9.2019. Saatavilla: https://www.stat.fi/til/tyokay/2006/tyokay_2006_2008-12-30_tie_004.html.

Tuck, E. & Yang, K. 2012. *Decolonization is not a metaphor*. [pdf] Saatavilla: https://www.researchgate.net/publication/277992187_Decolonization_Is_Not_a_Metaphor.

Tutkijaliitto. 2019. *Esitelmäkutsu tutkijaliiton kesäkouluun "Ajattelun dekolonisaatio"*. [verkkoaineisto]. Viitattu: 4.10.2019. Saatavilla: <https://tutkijaliitto.fi/2019/02/18/esitelmakutsu-tutkijaliiton-kesakouluun-ajattelun-dekolonisaatio-cfp-tutkijaliitto-summer-school-decolonisation-of-thought/>.

UConn Rudd Center for Food Policy and Obesity. *Media Gallery*. [verkkoaineisto] Viitattu: 7.10.2019 Saatavilla: <http://www.uconnruddcenter.org/image-library>

United Nations Economic commission for Europe 2006. *Conference of European Statisticians recommendations for the 2010 Censuses of Population and Housing, New York and Geneva*. [pdf]. Saatavilla: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/publications/CES_2010_Census_Recommendations_English.pdf.

Yeboyah. 2019. *Elovena Visual EP*. [verkkoaineisto] Viitattu 6.10.2019. Saatavilla: <https://youtu.be/ICFtr2FHpz8>.

Yle uutiset. 2019. "*Ahdistusta, masennusta ja itsesyytöstä*" – rasismin kokeminen voi aiheuttaa vakavia mielenterveysongelmia, sanoo terapeutti Michaela Moua. Toim. Kettumäki, R. Yle. [verkkoaineisto] Viitattu: 26.9.2019. Saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-10859180>.

Liitteet

IDENTITEETTIKYSELY

Identiteettikysely visuaalisen viestinnän suunnittelijoille

Tervetuloa vastaamaan visuaalisen viestinnän suunnittelijoiden identiteettikyselyyn!

Kyselyn tarkoituksena on kartoittaa suomalaista visuaalisen viestinnän suunnittelijoiden kenttää ja suunnittelijoiden etnisiä identiteettejä alan ammattilaisten keskuudessa.

Kyselyn tuloksia käytetään osana maisterin opinnäytetyön tutkimusmateriaalia Aalto-yliopiston visuaalisen viestinnän suunnittelun koulutusohjelmassa. Tutkimus tarkistelee muun muassa sitä, kuinka rasmin ja syrjinnän eri muodot liittyvät ja vaikuttavat visuaalisen viestinnän suunnittelutyöhön Suomessa.

Kyselyyn vastaaminen on anonyymia.

*Pakollinen

1. Työskentelen visuaalisen viestinnän suunnittelijana *

Ammattinimikkeitä esim. Art Director, graafinen suunnittelija, luova johtaja, suunnittelija, copywriter, typografi, kuvittaja, valokuvaaja tai muu visuaalisen viestinnän parissa työskentelevä. Merkitse vain yksi soikio.

- ☐ kyllä Siirry kysymykseen 2.
- ☐ ei Siirry osioon Kiitos mielenkiinnostasi!

Kiitos mielenkiinnostasi!

Tämä kysely on tarkoitettu ainoastaan visuaalisen viestinnän alalla työskenteleville ammattilaisille.

Keskeytä lomakkeen täyttäminen.

Perustietoja

2. Ikäni *

Valitse yksi ikäryhmä.
Merkitse vain yksi soikio.

- ☐ –19 vuotta
- ☐ 20–29 v.
- ☐ 30–39 v.
- ☐ 40–49 v.
- ☐ 50–59v.
- ☐ 60– v.

3. Sukupuoleni *

Valitse yksi tai useampi vaihtoehto, tai määrittele omin sanoin.
Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- ☐ nainen
- ☐ mies
- ☐ muunsukupuolinen
- ☐ intersukupuolinen
- ☐ transsukupuolinen
- ☐ Muu: _____

Kansallinen identiteettini

Kansallinen identiteetti voi tässä tarkoittaa niin syntyperää, lailla määritettyä kansallisuutta kuin sitä kansallisuutta, minkä kokee vastaushetkellä omakseen.

Syntymäpaikkani

---

4. Maa: *

_____

5. Kaupunki/ kylä/ alue:

_____

Asuinpaikkani

---

6. Maa: *

_____

7. Kaupunki/ kylä/ alue:

_____

8. Kansallisuuteni *

Valitse yksi tai useampi vaihtoehto tai määritä omin sanoin.
Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- ☐ Suomi
- ☐ Muu: _____

9. Kohtaatko Suomessa kansallisuuteesi liittyviä tiedusteluja tuntemattomilta, kuten "mistä olet kotoisin" tai "minkä maalainen olet"? *

1: en koskaan, 2: harvoin, 3: silloin tällöin, 4: usein, 5: jatkuvasti

Merkitse vain yksi soikio.

	1	2	3	4	5	
en koskaan	☐	☐	☐	☐	☐	jatkuvasti

10. Jos sinulta kysytään Suomessa kansallisuuteesi liittyviä tiedusteluja, kuten "mistä olet kotoisin" tai "minkämaalainen olet", mitä vastaat?

Jos vastasit edelliseen kysymykseen 1: en koskaan, voit jättää tämän kentän tyhjäksi.

Etninen identiteettini

Etnisellä identiteetillä tarkoitetaan tässä henkilön omaa käsitystä itsestään jonkin kulttuuriryhmän jäsenenä.

11. Mitä etniseen identiteettiin liittyviä ominaisuuksia pidät oleellisena määritellessäsi tai kuvailllessasi itseäsi? *

Valitse yksi tai useampi vaihtoehto, tai määrittele omin sanoin.

Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- ☐ kansalaisuus
- ☐ ihonväri
- ☐ uskonto
- ☐ kieli
- ☐ Muu: _____

12. Millä sanoilla määrittelet tai kuvaat omaa etnisyyttäsi? *

Valitse yksi tai useampi vaihtoehto, tai määrittele omin sanoin.

Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- ☐ valkoinen
- ☐ musta
- ☐ ruskea
- ☐ P.O.C. (person of color)
- ☐ suomalainen
- ☐ monikulttuurinen
- ☐ saamelainen
- ☐ alkuperäiskansalainen
- ☐ aasialainen
- ☐ afrikkalainen
- ☐ amerikkalainen
- ☐ eurooppalainen
- ☐ oseaanialainen
- ☐ afrosuomalainen
- ☐ arabi
- ☐ intialainen
- ☐ juutalainen
- ☐ kantasuomalainen
- ☐ karjalainen
- ☐ kaukaasialainen
- ☐ kristillinen
- ☐ kurdi
- ☐ latino
- ☐ muslimi
- ☐ slaavilainen
- ☐ somali
- ☐ suomenruotsalainen
- ☐ tataari
- ☐ romani
- ☐ virolainen
- ☐ venäläinen
- ☐ Muu: _____

13. **Uskontoni:** *

Valitse yksi tai useampi vaihtoehto, tai määrittele omin sanoin.

Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- ☐ alkuperäis- tai luonnonuskonto
- ☐ ateismi
- ☐ buddhalaisuus
- ☐ hindulaisuus
- ☐ islam
- ☐ juutalaisuus
- ☐ katolilaisuus
- ☐ luterilaisuus
- ☐ kristinusko
- ☐ ortodoksisuus
- ☐ sikhläisyys
- ☐ taolaisuus
- ☐ uskonnoton
- ☐ Muu: _____

14. **Ensisijainen kieleni:** *

Valitse yksi tai useampi vaihtoehto.

Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- ☐ suomi
- ☐ ruotsi
- ☐ Muu: _____

Kokemukseni koulutuksessa15. **Korkein suorittamani koulutustaso visuaalisen viestinnän alalla:** *

Valitse yksi vaihtoehto tai määrittele omin sanoin.

Merkitse vain yksi soikio.

- ☐ ammattitutkinto
- ☐ ammattikorkeakoulututkinto
- ☐ alempi korkeakoulututkinto
- ☐ ylempi korkeakoulututkinto
- ☐ jatkotutkinto
- ☐ aikuiskoulutustutkinto
- ☐ itseoppinut
- ☐ Muu: _____

16. Opiskelu yhteisössäni koin kuuluvani etnisen identiteettini osalta: *

Valitse yksi vaihtoehto tai määrittele omin sanoin.

Merkitse vain yksi soikio.

- ☐ enemmistöön
- ☐ vähemmistöön
- ☐ en kumpaankaan
- ☐ Muu: _____

Kokemukseni työelämässä

17. Kokemukseni eri positioista työelämässä visuaalisen viestinnän alalla: *

Valitse yksi tai useampi vaihtoehto, tai määrittele omin sanoin.

Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- ☐ harjoittelija
- ☐ ase-/ siviilipalvelushenkilö
- ☐ työntekijä
- ☐ päällikkö
- ☐ johtaja
- ☐ työnantaja
- ☐ yrityksen omistaja
- ☐ toiminimi/ yksityinen elinkeinonharjoittaja
- ☐ freelancer-verokortti
- ☐ opettaja/ kouluttaja
- ☐ Muu: _____

18. Työyhteisö(i)ssäni koin kuuluvani etnisen identiteettini osalta *

Merkitse vain yksi soikio.

- ☐ enemmistöön
- ☐ vähemmistöön
- ☐ en kumpaankaan
- ☐ Muu: _____

Etnisyyden esittäminen visuaalisen viestinnän kentällä Suomessa

Etnisyydellä tarkoitetaan tässä vastaajan kokemusta etnisestä identiteetistään etnisen ryhmän (suomalaiset) jäsenenä vastaushetkellä.

Kuinka usein seuraavat väitteet pitävät kohdallasi paikkansa?

1: ei koskaan 2: harvoin 3: silloin tällöin 4: usein 5: jatkuvasti

19. Suomalainen visuaalisen viestinnän muotoilu ottaa kaltaiseni ihmiset huomioon kuvastossaan. *

Merkitse vain yksi soikio.

	1	2	3	4	5	
ei koskaan	☐	☐	☐	☐	☐	jatkuvasti

20. Näen kaltaisiani ihmisiä suomalaisissa julkaisuissa. *

Merkitse vain yksi soikio.

	1	2	3	4	5	
en koskaan	☐	☐	☐	☐	☐	jatkuvasti

21. Näen kaltaisiani ihmisiä suomalaisten julkaisujen kansikuvissa. *

Merkitse vain yksi soikio.

	1	2	3	4	5	
en koskaan	☐	☐	☐	☐	☐	jatkuvasti

22. Näen kaltaisiani ihmisiä suomalaisissa kuvituskuviissa. *

Merkitse vain yksi soikio.

	1	2	3	4	5	
en koskaan	☐	☐	☐	☐	☐	jatkuvasti

23. Näen kaltaisiani ihmisiä suomalaisissa televisio-ohjelmissä. *

Merkitse vain yksi soikio.

	1	2	3	4	5	
en koskaan	☐	☐	☐	☐	☐	jatkuvasti

24. Näen kaltaisiani ihmisiä suomalaisissa elokuvajulisteissa. *

Merkitse vain yksi soikio.

	1	2	3	4	5	
en koskaan	☐	☐	☐	☐	☐	jatkuvasti

25. Näen kaltaisiani ihmisiä suomalaisessa mainos- ja markkinointikuvastossa. *

Merkitse vain yksi soikio.

	1	2	3	4	5	
en koskaan	☐	☐	☐	☐	☐	jatkuvasti

26. Näen kaltaisiani ihmisiä mediakuvastossa julkisissa tiloissa Suomessa. *

Merkitse vain yksi soikio.

	1	2	3	4	5	
en koskaan	☐	☐	☐	☐	☐	jatkuvasti

27. Näen kaltaisiani ihmisiä suomalaisessa mediakuvastossa netissä. *

Merkitse vain yksi soikio.

	1	2	3	4	5	
en koskaan	☐	☐	☐	☐	☐	jatkuvasti

28. Näen kaltaisiani ihmisiä työyhteisössäni Suomessa. *

Merkitse vain yksi soikio.

	1	2	3	4	5	
en koskaan	☐	☐	☐	☐	☐	jatkuvasti

29. Näen kaltaisiani ihmisiä alalla ylipäätään Suomessa. *

Merkitse vain yksi soikio.

	1	2	3	4	5	
en koskaan	☐	☐	☐	☐	☐	jatkuvasti

30. Näen kaltaisiani ihmisiä arkielämässä Suomessa. *

Merkitse vain yksi soikio.

	1	2	3	4	5	
en koskaan	☐	☐	☐	☐	☐	jatkuvasti

31. Kaltaiseni ihmiset esitetään suomalaisessa mediakuvastossa positiivisessa valossa. *

Merkitse vain yksi soikio.

	1	2	3	4	5	
ei koskaan	☐	☐	☐	☐	☐	jatkuvasti

32. Kaltaiseni ihmiset esitetään suomalaisessa mediakuvastossa negatiivisessa valossa. *

Merkitse vain yksi soikio.

	1	2	3	4	5	
ei koskaan	☐	☐	☐	☐	☐	jatkuvasti

33. Samaistun nykyisen mediakuvaston mukaiseksi suomalaiseksi. *

Merkitse vain yksi soikio.

	1	2	3	4	5	
en koskaan	☐	☐	☐	☐	☐	jatkuvasti

34. **Suomalaisessa mediakuvastossa koen kuuluvani etnisen identiteettini osalta: ***

Valitse yksi vaihtoehto tai määrittele omin sanoin.

Merkitse vain yksi soikio.☐ enemmistöön☐ vähemmistöön☐ en kumpaakaan☐ Muu: _____**Etnisyys ja suunnittelutyö**

Etnisyydellä tarkoitetaan tässä vastaajan kokemusta etnisestä identiteetistään etnisen ryhmän (suomalaiset) jäsenenä vastaushetkellä.

35. **Koetko oman etnisyytesi vaikuttaneen työhösi visuaalisen viestinnän suunnittelijana? ***

Valitse yksi vaihtoehto ja tarkenna tai määrittele halutessasi omin sanoin.

Merkitse vain yksi soikio.☐ kyllä☐ en☐ en osaa sanoa36. **Tarkenna tai määrittele omin sanoin:**

---

37. **Koetko, että työyhteisössäsi tai alalla Suomessa työskentelevät ihmiset ovat etnisyydeltään moninaisia keskenään. ***

Valitse yksi vaihtoehto ja tarkenna tai määrittele halutessasi omin sanoin.

Merkitse vain yksi soikio.☐ kyllä☐ en☐ en osaa sanoa38. **Tarkenna tai määrittele omin sanoin:**

---

39. Koetko omalla etnisyydelläsi olevan vaikutusta tekemääsi suunnittelutyöhön ja sen lopputulemiin? *

Valitse yksi vaihtoehto ja tarkenna tai määrittele halutessasi omin sanoin.
Merkitse vain yksi soikio.

- ☐ kyllä
- ☐ en
- ☐ en osaa sanoa

40. Tarkenna tai määrittele omin sanoin:

---

41. Sana on vapaa!

Mitä muita kommentteja, ajatuksia, pohdintoja sinulla on aiheesta? Voit myös antaa palautetta kyselyyn tai aiheeseen liittyen.

Kiitos arvokkaasta ajastasi ja osallistumisesta!

Voit kaikin mokomin jakaa tätä kyselyä eteenpäin kollegoillesi, työyhteisöllesi tai muille visuaalisen viestinnän suunnittelijoille!

Voit lisäksi jättää yhteystietosi alla olevalle yhteystietolomakkeelle mikäli olet käytettävissä mahdollista haastattelua varten. Yhteystietojasi ei yhdistetä aiempiin vastauksiin.

Kyselyn toteuttaja:

Kiia Beilinson

MA in Visual Communication Design

School of Art, Design & Architecture

Aalto-yliopisto

kiia.beilinson@aalto.fi

42. Yhteystietoni mahdollista haastattelua varten

Voit halutessasi jättää yhteystietosi muodossa: Etunimi Sukunimi, sähköpostiosoite, puhelinnumero.

Kiitos

Haluan kiittää visuaalisen viestinnän suunnittelun professori Arja Karhumaa-tutkielmani valmistumisen valvomisesta, tuesta, ymmärryksestä ja kannustamisesta käsittelemäni aiheen parissa sekä ensiluokkaisesta opetuksesta ja ohjauksesta koko yliopisto-opintojeni ajan.

Haluan kiittää Koko Hubaraa ohjaamisesta tutkielmani alkuvaiheessa ja Mona Eidiä ohjaamisesta tutkielmani loppuvaiheessa; on ollut suuri ilo työskennellä ihailemieni ammattilaisten ohjauksessa.

Kiitos lisäksi Emmi Holm, Anni Lietonen, Sonya Lindfors, Ilmari Paananen, Eva-Liisa Orupöld sekä Grafia ry:n Katja Ojala ja Katri Soramäki keskusteluista ja sparraamisesta. Kiitos myös perheenjäsenet ja toverit ystäväyydestä, avusta, tuesta ja koiran hoitamisesta.

Lisäksi haluan jakaa loputonta tunnustusta koko *Ruskeat tytöt* medialle sekä kaikille p.o.c.:eille, jotka jaksavat puhua, kirjoittaa, kuvata, tehdä tutkimusta ja taidetta: kiitos.

